ETHICÆ,

SEV

MORALIS

PHILOSOPHIÆ

BREVIS ET PERSPICVA

DESCRIPTIO:

DILIGENTER *& ordine perfacili explicata, à* CORNELIO VALERIO *Ultraiectino, publico linguæ Latinæ, in Collegio trilingui Buſlidiano, Profeſſore.*

ANTVERPIÆ,

Ex officina Chriſtophori Plantini.

M. D. LXXXII.

Ὡς ἀπὸ τοῦ βίβλου.

Ἤθεα κεδνὰ μαθεῖν εἰ δήλεαι, ἠδὲ διδάσκειν,
Ξεῖνος, ἀναπτύσειν ἄπτερα δέλτον ἐμήν,
Εὐμαθέως γάρ σ' εὐθεῖα τὸ δὴ τρίμμα κελεύθου
Ἄξει, τὸ δνοφερὸν πᾶν σκότος ἐξελάσαι.

BREVIS ET PERSPICVA TOTIVS ETHICÆ, SEV MORALIS PHILOSOPHIÆ deſcriptio, diligenter, & ordine perfacili explicata à CORNELIO VALERIO VLTRAIECTINO, publico linguæ Latinæ in collegio trilingui Buſlidiano Profeſſore.

DE ETHICÆ FINE AC PARTIBVS. CAP. I.

ETHICA Philoſophia, quæ eſt de vita ac moribus, & Latinè Moralis appellatur; eſt bene viuendi ratio; ſeu de moribus, & vita communis actionibus, atque officiis, rectè iudicãdi ſcientia. Eam Philoſophi diligenter excultam, naturæ tantùm lumen rationémque ducem ſecuti, nobis tradiderunt: quorum ſtudium omne aut in naturæ obſcuritate inueſtiganda, & explicanda, aut in vitæ ac morum inſtitutione præcipuè verſatum eſt. Quanquam autem, vt Cicero ſcribit, iam inde à Platone fuerit accepta philoſophandi ratio triplex: vna, de vita & moribus: altera, de natura, & rebus occultis: tertia, de diſſerendo, & quid verum & falſum, quid rectum in oratione, prauúmve ſit; quid conſentiens, quid repugnans, iudicando: nullam tamen Philoſophiæ partem diligentiùs, auctore atque hortatore Socrate, ſunt perſecuti, quàm eam, quæ nihil ad vitam leniter ac tranquillè degendam magis erat neceſſarium, quæ mores hominum ad humanitatem & moderationem inſtituit, omnéſque vitæ actiones virtutis norma dirigit: vt honeſtè, id eſt, piè & iuſtè viuendi ratio teneatur: vt de rebus bonis & malis, honeſtis & turpibus, expetendis & fugiendis, vtilibus & inutilibus, rectè infor-

Ethica Philoſophia eſt ars vitæ bene degendæ.
Vſus & finis Ethicæ
Duæ præcipuæ partes Philoſophiæ, Phyſica & Ethica: vtriuſque inſtrumentum eſt Logica.
lib. 1. Acad.
Philoſophorũ ſtudium verſatur in rerum contemplatione: in virtutum actione. in ſermonis artiumque differendi obſeruatione.
Philoſophus eſt is, qui omnium rerũ diuinarum atque humanarum naturam cauſaſque noſcit: & omnem bene viuendi rationem tenet, ac perſequitur, ait Cic. lib. 1. De orat. Breuius definiri poteſt, Vir bonus, & veritatis inueſtigandæ ſtudioſus.
Vtilitas huius Philoſophiæ.

 infor-

informentur hominum iudicia, qui ſæpe malè de his iudicantes, non ſuo pretio res bonas & malas æſtimant.

Rectum de rebus diuinis & humanis iudicium Dei donum eſt

Præclarum hoc Dei donum eſt, rectum de rebus diuinis & humanis iudicium. Deus enim & lumen animi noſtri, mentisq́; contagione corporis obſcurata vim excitans, nouo ſplendore illuſtrat, & voluntatem miſerè deprauatam ſua benignitate corrigit. His adiumentis inſtructi, ad veri cognitionem & ſcientiam peruenire contendamus.

Cur philoſophia diſcenda Chriſtianis.

Sunt nonnulli qui putent, optimam viuendi rationem eſſe potiùs ex literis ſacris, quàm ex prophana philoſophia petendam; quod nos quoque tutius & certius eſſe putaremus, ſi diuinis illis Dei voce proditis litteris ea, quæ de ciuili hominũ inter ipſos cōſociatione, & reipub. conſeruatione (ſine qua Dei præceptis obſequentes, & pij viri tranquillam vitam agere non poſſunt) & quæ de cuiuſque virtutis natura & officiis diligenter & certo ordine à prophanis ſcriptoribus tradita ſunt, continerentur.

Vtilitas philoſophiæ.

Quare quoniam philoſophi Chriſtianæ religionis ignari illi quidẽ, ſed humanæ ſapientiæ perſtudioſi, legem illam naturæ diuinitus in omnium hominum mentibus inſculptam ſequentes, conſtanti perpetuoq́; de rectè perperamq́; factis iudicio vtiles ad vitam bene degendam leges, ac præclara de moribus præcepta dederunt; grauesq́; nobis ſententias reliquerũt, quibus ad virtutem excitemur, eius pulchritudine, & vtilitatibus allecti; & à vitiis deterreamur, eorum turpitudine & noxis alienati; vt ſponte faciamus ipſi, quod ceteri metu legum facere coguntur; ipſaq́; natura duce rectè honeſteq́; viuendum eſſe intelligamus, & bonis à Deo propoſita præmia, maliſq́; ſupplicia, idq́; conſcientia teſte, qua quiſque vel accuſatur, vel excuſatur: cur his vereamur vti, præſertim quæ nihil Chriſtianæ religioni aduerſantur, &

Finem liberalis inſtitutionis eſſe, vt puer gaudeat honeſtis, & moleſtè ferat turpia, Plutarchus ſcribit in libello De virtute morali.

proſunt

proſunt plurimum? Nos igitur à Philoſophis ingenio, doctrina, longo rerum vſu ac prudentia praſtantibus, vtiliſſima bene viuendi pracepta mutuati, certiſſima litterarum ſacrarum norma dirigamus. Totius Philoſophia qua de moribus eſt, in his tribus ſumma conſiſtit: vt finis hominis & felicitas intelligatur; vt animi perturbationes cohibeantur; vt virtutes & his contraria vitia cognoſcantur; illas vt amplectamur, hac vt fugiamus, vitámq́ cum virtute, piè ac iuſtè viuamus: nie de religione vera malè ſentiamus, néve quod nobis fieri nolumus, alteri facere velimus. Id enim pracipuũ rectè philoſophantium ſtudium eſt, vt praceptis natura legi ac rationi conſentaneis, hominum voluntas ad virtutem atque omnem humanitatem, & ad amabilem concordiam informetur: vt & priuatim & publicè bene viuatur, atque natura praſcripto obtemperetur.

Tria totius Ethicæ philoſophiæ ſumma capita.

Piè & iuſtè viuere, eſt amare & colere Deum: diligere & iuuare hominem.

Quoniam autem omnes diſciplina parantur natura, arte & exercitatione; requirit hac quoque morum inſtitutio naturam diuinitus ad ſtudium virtutis excitatam; & artem, ſeu bene viuendi pracepta; & exercitationem virtutis. quarum dua priores ad prudentiam fortaſſe magis referantur; poſtrema certè reliquas virtutes, qua propriè morales dicuntur, perficit: qua comparatur habitus, & conſuetudo in naturam conuertitur, vt faciliùs animus recta rationis imperio aſſuefactus, perturbationibus reſiſtat. Hac bene inſtituenda vita diſciplina quamuis vna eadémque ſit, diuerſa tamẽ ratione tribus partibus diſtincta, in Ethicen, Oeconomicen, & Politicen diuiditur: quarum prima ad ſingulorum hominum mores formandos pertinet: altera ad familiam bene inſtituendam: tertia ad remp. rectè adminiſtrandam. Prima cuiuſque hominis animum inſtituit, & ad virtutem informat; eſtq́ principium fa-

Tres omnium artium efficientes cauſæ.

milia, ſicut familiarum multitudo ciuitatis. At primùm quidem ea quæ ſingulorum hominum mores animumq́ bene viuendi præceptis inſtruit, explicabitur. (Informandus enim primùm omnium eſt, qui vel familiam vel ciuitatem rectè gubernare poſſit.) deinde breuiter Oeconomica & Politica, quas non incommodè fortaſſis infrà, quo loco prudentia tractatur, comprehendere licebit: niſi quis ad Iuſtitiam generalē referre malit, vt ſit Iuſtitia domeſtica & ciuilis. Quoniam igitur materia in qua verſatur omnis hæc morum inſtitutio, ſunt actiones humanæ, quas à libera voluntate proficiſcentes, ipſa rectè inſtituere, & rationi ſubiicere docet, (hoc enim efficere, proprium eſt Ethicæ Philoſophiæ munus) omnes autem actiones ad vltimum aliquem finem referūtur: nihil hîc priùs, quàm de fine ac ſummo bono, ad quod actiones diriguntur, breuiter explicandum videtur. quo cognito, mox de actionibus, quibus ad eum finem perueniri poſſit, paulo copioſiùs erit diſſerendum.

Philoſophia moralis diuiditur in Ethicen, Oeconomicen, & Politicen: quarū prima hominem ad œconomicam & politicā vitam inſtruit.

Materia Ethicæ philoſophiæ.

Ethicæ philoſophiæ officium.

De fine hominis, ac ſummo bono. CAP. II.

SOLI *homines, quia ratione præditi ſunt, non ſolùm nihil niſi finis alicuius cauſſa, agunt, verùm etiam extremum aliquem ſuarum actionum finem, eúmque optimum ſibi proponunt: cetera verò animantia ad id ſolum quod adeſt, cæco naturæ impetu feruntur. Quoniam autem finis omnis, ſi ſit expetendus homini, bonus eſt: erit extremus finis, ſummum bonum, & per ſe ſe expetendum, cuius gratia fiunt omnia, & cuius adeptione felices redduntur homines, ac beati. Sed quid illud ſit, quod vltimum atq́ vnicū ſtatuendum videatur, ac ſummum bonum, dubitatum eſt à Philoſophis, ac diu fruſtra quæſitum, varieq́ diſputatum: quorum alij felicitatem in voluptate poſuerunt, alij in ſola virtute,*

Suum cuique rei bonum eſt, & proprius finis: ſed homo liberè finem ſuum expetit; res aliæ natura duce.

De ſummo bono ſententiæ diuerſæ Philoſophorum.

tute, alij in ſcietia, alij in honore ac dignitate, alij alijs in rebus. Plato reliquis diuinior, eam in primi boni, ſeu ideæ boni, ſeu Dei ac diuinæ ſapientiæ contemplatione perfruenda conſtituit: cui quo ſimilior quis efficiatur, eo feliciorem, magiſq; beatitudinis ac ſummi boni participem fore cenſuit; ſed eam in hac vita non contingere, quòd nemo poſſit ante obitum dici beatus. Ariſtoteles libro primo ad Nicomachum, in actione perfecta, virtuti optimæ ac perfectiſſimæ conſentanea, in vita perfecta; nimirum quæ prudētiæ regula dirigatur: quòd ea videretur homini ſummam & cumulatā perfectionem adferre: cùm & Peripatetici doceant, virtute quidem beatam vitam effici; ſed eam tamen, ſi corporis & fortunæ bonis exornetur, beatiſſimam fore: conſtare enim beatitudinem triplici genere bonorum. ſed in libro decimo, in contemplationis delectatione felicitatem poſitam eſſe indicauit: vt quamuis illa actuoſa felicitas ad hanc contemplantem referatur, in ſuo tamen genere ſit vltimus finis. Vtrique beatitudini voluptatem quidem honeſtam eſſe adiunctam, ſed contemplanti perfectiorem, ac ſolidiorē ex muneris functione præſtantiore & quietiore, ac planè diuina, mentiſque propria. Quaſi verò, quod vnum eſt ſummū bonum, poſſit eſſe duplex. Meliùs Plato, magiſq; Chriſtianæ religioni conſentaneè, adeoq; veriùs ita definiuit, vt ex illius ſententia nobis quoque rectè ſummum hominis bonum ſtatuatur æterna Dei videndi perfruendiq; voluptas, per ſeſe expetenda: quam conſecutus, rectè beatus appellatur: cui iam nihil ad ſummam felicitatem deeſt: in eaq; ſic acquieſcit, vt nihil præterea deſideret, cùm ſit malis omnibus liberatus, æternaq; donatus vita, ſine fine Deo fruatur. Eam in hac etiam vita mens pia, Deo fidens, eiúſque præceptis obſequens, aliqua ex parte ſentire poteſt. vn-

In hac vita nihil eſt ex omni parte beatum.

Ariſtoteles virtutis vſum cum vitæ perfectæ proſperitate coniunxit, ait Cicero.

Peripateticorū vita beata.

Sapientia & contemplatio rerum diuinarum & humanarum Ariſtoteli felicitatis humanæ perfectio eſt, quòd ea ſola per ſe expetatur.

Beatitudinis comes voluptas.

Summum hominis bonum Deus, & per hūc vita æterna, hoc eſt, ſine fine Deo frui. Atque hoc illud eſt, quod Dominus noſter beatos vocat eos, quorū eſt regnū cælorū: qui Deum videbunt: qui cōſolationem accipient, &c. apud Matth. cap. 5.

de vera naſcitur animi tranquillitas, quæ rectæ mentis

Vera felicitas, Dei donũ eſt.

conſcientia hominem conſolatur. Sed veram hanc felicitatem nemo, niſi ipſius Dei beneficio ac munere (ne quis homo glorietur) conſequi poteſt. Id enim non eſt volentis neque currentis, ſed miſerentis Dei, & peculiare ſacri Spiritus donum, per Chriſtum Dominum noſtrum conceſſum. Ad hunc nemo venire poteſt, niſi Pater cæleſtis illum traxerit, auctor omnis felicitatis: in quo per filium cognito, ſpes æternæ vitæ repoſita nobis eſt:

Cur natus homo.

qui nulla alia de cauſſa nati ſumus, quàm vt eum conditorem cognoſcamus, ei gloriam omnem tribuamus, eum tota mente amemus, atque, vt ille iuſſit, colamus; qui bonorum omnium & principium & finis eſt: ad quem omnes omnium hominum actiones, omnia ſtudia referri debent. Ad hunc finem quia per virtutis actiones perueniendum eſt, ſequitur, vt de his primùm ſit differẽdum. Sed cùm actiones voluntariæ ſint, ipſáq; voluntas hominis animo ſit inſita, quæ ſoli Deo ſubiecta liberum habet agendi principium, ſed variis motibus ita perturbatur, vt à recta virtutis via ſæpius aberrent humanæ actiones: de affectuum ac vitiorum & virtutum origine paucis explicabimus.

Deus eſt bonorum omnium & principium & finis; ad cuius gloriam omnes actiones referendæ. Menti ac rationi libera voluntas acquieſcens affectus refrenare debet, hoc eſt, vt litteræ ſacræ loquuntur, obſequens ſpiritui, carnis appetitiones reprimere.

Animus humanus mortali corpori incluſus, duabus veluti partibus diſtinguitur: quarum vna cæleſtis eſt, tamquam radius quidam diuino ſplendore collucens, vt mens: altera corpori coniuncta, vt appetitio ſeu cupiditas & ira. Superior eſt rationis particeps, inferior expers: illius eſt imperare, huius verò parêre. Sed hæc ſæpe velut equus ferociens, aurigæ non obtemperans, impetu fertur ad ea quæ placent, ſiue honeſta ſiue turpia, non audiens rationem & mentem atque intelligentiam, quæ notitiarum eſt particeps illarũ, quæ natura nobis innatæ ſunt, vel potiùs diuinitus inſitæ: hortaturq; ſemper ad honeſta,

Animi tanquã duæ ſunt partes, vna cæleſtis, & rationis particeps, vt mens ac ratio, altera rationis expers, vt cupiditas, & iraſcẽdi impetus.

ſta, ſiue ea ſint iucunda, ſiue triſtia, ſiue vtilia, ſiue inutilia. Triplex enim bonum eſt: Honeſtum, Vtile, & Iucundum. Honeſtum, quod cum recto rationis iudicio congruit: Vtile, quod naturam & vitam iuuat: Iucundum, quod naturalem appetitionem, vt potus ſitientem. Atque ex his fontibus actiones omnes oriuntur. Mentis ac rectæ intelligentiæ eſt, diiudicare: alterius verò partis eſt, imperium mentis exſequi, & actiones ſuſcipere. Mens duas habet inſitas à natura præcipuas notiones; vnam veri falſiq́ diiudicandi, alteram boni maliq́ diſcernendi. Omnes enim tacito quodam ſenſu, quæ recta ac praua ſunt (modò ne obruatur hoc naturæ lumen) internoſcunt: ſiquidē natura nobis paruos quaſi igniculos & ſemina virtutum, & quandam animi propenſionem ad agendum, ac facultatem dedit: hanc affectus mouet: affectum ſequitur actio: & ex actionibus crebris comparatur ἕξις ſeu habitus, aut certè διάθεσις, vel virtutis, ſi referatur ad finem bonum; vel vitij, ſi ad malum. Atque hæc eſt omnium humanarum actionum origo.

Bonum honeſtum per ſe expetendum, vt virtus, vtile, & iucundū propter aliud, vt cetera bona animi, corporis, & fortunæ.

Honeſtarum actionū cauſſæ primæ ſunt, rationis iudicium, & voluntas.

Duæ ſunt mētis notiones.

Omnium actionū cauſſæ mensiudicās, voluntas obtemperans, vis naturalis, affectus, & ex crebris actionibus atque adſuetudine habitus, vel bonus, ac rectæ rationi conſentaneus à Spiritu ſancto, vel malus à Diabolo & naturæ prauitate.

De affectibus. CAP. III.

Cvm autem omnis virtutum vitiorumq́ ratio ex his veluti principijs oriatur, facultate, affectu, actione, & habitu, hæc breuiter explicabimus. ac de facultate quidē pauca illa quæ dicta ſunt, fuerint ſatis: & diſcrimen illud obſeruetur inter naturalem animi propenſionem, & huius propenſionis concitationem ſeu affectum; vt naturam hominis iracundi mouet ira, ſicut ambitioſi gloriæ cupiditas. Deinceps igitur de affectibus dicendum eſt. Affectus eſt appetētis animi commotio ad id quod ille obiicit ſiue bonum, ſiue malum: qui ſi ratione, quæ Deo paret, regatur, bonus eſt; ſi repugnet, malus, πάθος à Græcis, & à Cicerone perturbatio dicitur,

Quid affectus.

Plutarch. in lib. De virtute morali.

Cur Stoicis affectus ſint opiniones & peccata.

& definitur, turbidus animi concitatuſq; motus, auerſus à ratione, inimicus mẽtis, vitæq; tranquillæ. A Plutarcho, vehemens motus ex prauo iudicio natus. Stoici cùm viderent hominem multis ac prauis agi cupiditatibus, ipſamq; naturã hominis integram eſſe, minimeq; vitioſam falſo crederent, negabant affectus eſſe naturales, ſed opiniones tantùm vel boni vel mali, & genere ſuo omnes eſſe vitioſos, & ex natura hominum euellendos affirmabant, quibus ſapientem liberum eſſe voluerunt: ſed erroris facilè conuincuntur. Primùm enim, eſſe naturales & ingenitos, ex eo facilè probatur, quòd affectus ſeu propenſiones quædam animantibus natura ipſa inſiti ſunt, vt amor parentum in liberos. Et quis non videt homines ad iram vel amorem, ad lætitiam vel triſtitiam alios aliis eſſe procliuiores? Deinde non omnes eſſe vitioſos, ex eo ſatis perſpicuum eſt, quòd ipſa Dei lex amorem nobis præcipiat in ipſum, in omnes homines: in coniugem, liberos, parentes: miſericordiam, ſpem, fiduciam, gaudium, & alias aliquot affectiones perutiles, & ad excitãdum animum neceſſarias. Quid enim vtilius ad hominum vitam ſpe gloriæ ac præmiorum, quibus animi ad virtutes excitãtur: & metu probri ac ſuppliciorum, quibus à vitiis deterrentur & auocãtur? Atque ita quidem affectus commodè poſſent diſtingui: vt alij natura boni dicantur, qui cum ratione ſeu lege naturæ conſentiunt, vt beneuolentia, miſericordia: alij mali, qui diſſentiunt, vt odium, inuidia, ſuperbia, deſperatio: alij medij, vt ira, ſpes, audacia, metus, cupiditas, amor, lætitia, triſtitia: qui vt cum virtute congruant, rationis moderatione gubernandi ſunt, & mediocritate metiendi. Sunt inter eos alij leniores, quos ἤθη Græci vocant; alij vehementiores, quos illi πάθη nominant. de quibus vide Rhetorica. Ceterùm nec

Vitioſos). Stoicis enim affectus ſunt peccata: & quicũque dolet, metuit, concupiſcit, is peccat. Plutarch. in lib. De virtute morali.

Propenſio ad aliquem affectum naturalis eſt: ipſe verò affectus ac motus vehementior, voluntarius, quòd hic, vel inſtitutione, vel metu, vel pudore cohiberi poſſit.

Vtilitas affectuum.

Affectus alij boni, alij mali, alij medij.

illud

illud probandum eſt, quod quidam putarunt, naturales eſſe, non etiam voluntarios affectus. Cùm enim voluntas noſtra ſoli Deo ſubiecta, liberum habere videatur agendi principium; exiſtimãdum eſt, ipſam quidem ad has vel illas procliuitatem, primumq́; etiam impulſum eſſe naturalem: ſed earum commotiones voluntarias, ac rationis imperio poſſe cohiberi, ne ruant, impetúque ferantur, atque hominem mox etiam propè inuitum ad vitia compellant. Quamquam etiam tum voluntas ipſa volens frenos laxat, & aliquo modo retinere poſſit, ſi modò adiutorem Deum inuocet. Vt enim ſit imbecilla, tamen eſt aliqua libertas, quæ pudore & metu propoſito refrenare poſſit affectus. Poſſe autem eos diſciplina coërceri, teſtantur hæc verba diuinitus prodita: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis ei. Atque hoc illud eſt, in quo omnis Philoſophorũ labor verſatur, vt in omni vita, in dictis & factis, appetitus pareat rationi, tanquam gubernatrici. quod quidem & primum & maximum bene viuendi præceptum iure cẽſeri debet: vt nihil niſi quod honeſtum & iuſtũ ſit, aut appetamus, aut agamus, aut cogitemus; vtq́; tranquillitatem animi, atque in omni vita conſtantiam retinere ſtudeamus. Cùm autem duabus ex partibus homo conſtet, animo & corpore: ſitq́; duplex animi vis, vt ſuprà dictum eſt, vna rationis particeps, altera expers: illa conſtans & quieta eſt, hæc inconſtans & affectibus turbida, quæ ſæpius illam commouet: quo fit, vt homo, ſi rationis ac mentis iudicium ſequatur, perturbatione minùs commoueatur; ſin corporis libidini malit obſequi, variè concitetur. Fons igitur affectuum eſt, animi pars illa rationis expers. eaque duplex, θυμοειδὴς, iraſcens, cuius ſunt affectus ferè concitatiores; & ἐπιθυμητικὴ, appetens, cuius ſunt mitiores. quæ ſi mentis

Affectus eſſe naturales & voluntarios.

Pudore & metu refrenatur affectus.

Quò ſpectet omnis Philoſophorum labor.

Vnde affectus.

ac rationis imperium ac iugum detrectans, ſuo feratur impetu, ſtatim perturbationum aliqua moueatur neceſſe eſt, & vel boni vel mali opinione ſeu ſpecie modò huc, modò illuc rapiatur, & interdum voluptate aut cupiditate, interdum dolore, aut metu, aliáve cõmotione perturbetur. Ad hæc enim duo genera, quicquid affectuum eſt, referri poſſe videtur: quòd omnes perturbationes oriãtur ex opinione boni vel mali, ſiue præſentis ſiue abſentis. Nam cordis motum aliqua notitia ſemper antecedit, cùm, vt ille ait, ignoti nulla cupido ſit. Ex opinione boni, voluptas; ex opinione mali, dolor naſcitur. Voluptas animum ſuauitate delinit, dolor cruciat. Ad voluptatem referuntur, amor, deſiderium, lætitia, quæ naturam iuuant, & inter hæc præcipuè lætitia; ad dolorem, odium, ira, metus, triſtitia, quæ naturam lædunt grauiſſimè. Omnium autem ſedes in corde rectè collocatur, cui magna eſt cum voluntate coniunctio, quæ vel appetat, vel fugiat, ſi quid obiectum ſit quod aut iuuare naturam, aut lædere videatur. In omnibus porrò mediocritas quærenda eſt; quod proprium virtutis eſt. ex quo nonnulli eam definierunt, animi tranquillitatem: quæ exiſtit ſedata nimia vel voluptatum appetitione, vel dolorum & laborum fuga.

Omnes affectus ad genera duo referuntur, voluptatem & dolorem, qui velut comites omnem motus affectionem ſequuntur: in quibus mediocritas quærenda eſt, quod virtutis officium eſt.

In corde, ex quo ſpiritus in cerebrum exſilientes, idque excalfacientes, animi perturbationẽ excitant.

De amore. CAP. IIII.

AMOR *eſt inclinatio voluntatis, in id quod bonum putatur, propendens. Cùm enim aliquid oblatum éſt, quòd aut verè bonum ſit, aut ſpecie boni placeat; ea opinione commouetur appetens animi facultas ad id potiendum ac fruendum. Bonorum autem quæ ab hominibus expetuntur, genera diximus eſſe tria: Honeſtum, Vtile, & Iucũdum, quæ ſæpe coniunguntur, quòd idem & honeſtum & vtile & iucundum eſſe poſſit: vt amor parentum in liberos, &c. At non continuò quod aut*

Bonum, honeſtum, vtile, & iucundum, ſæpe coniunguntur; ſæpe etiam ſeparantur.

aut vtile, aut iucundum ſit, honeſtum eſt: cùm hæc interdum pugnare cum honeſto videantur. Sed nihil tamen eſt verè aut vtile, aut iucũdum, quod non ſit idem honeſtum: quod autem honeſtum eſt, id propter ſe tantùm, nulla nec vtilitatis nec iucunditatis habita ratione, expetitur.

Nihil verè vtile aut iucundum eſt, quod non ſit idem honeſtum.

Quãta ſit vis amoris, Poëtarum carmina teſtantur: & paucos eſſe nullius amoris ſibi conſcios arbitramur. Triplicem fecit amorem Plato: primum, qui ſolam virtutem amplectitur & amat: ſed hic affectionum numero exemptus, inter virtutes potiùs reponendus videtur, quòd rectæ rationis iudicio vtatur: alterũ turpem, qui corporis voluptatẽ: tertium, qui animam & corpus amat. Primo nihil generoſius eſt; altero nihil turpius; tertius vtriuſque particeps ille quidem, ſed non minùs tamen errat, quàm alter; quòd corporis pulchritudinem admiratur & vehementer amat.

Amoris.) quê definiunt, cupiditatẽ fruendæ pulchritudinis. At virtute quid pulchrius, quid amabilius? Triplex amor Platoni.

Huic amori blandè venienti, & ſuauiter animum demulcenti, niſi occurratur; & aliò traducatur animus ægrotus: fruſtrà medicina paretur, vbi iam inualuerit amor, & altiùs inſederit; qui nonnũquam, exſtincto paulatim rationis lumine, miſerum amantem vel tabe cõficit, vel ad mortem etiam & atrocia ſcelera furiis agitatum cõpellit.

Amoris impotentis remedium.

De deſiderio & ſpe. CAP. V.

DESIDERIVM *eſt cupiditas eius boni, quod nõdum adſit, fruendi id. ſi præſens eſt, amatur; ſin abſens, deſideratur. Ex hoc fonte, ſi negligatur iudicium rationis, & immoderata ſit cupiditas, atque extra naturæ (quæ paucis eſt contenta) fines ac terminos egrediatur, multa naſcuntur vitia; vt auaritia, ambitio, libido, luxus, &c.*

Quid interſit inter amorem & deſideriũ.

Spes à Cicerone definitur exſpectatio boni: cui contraria eſt Deſperatio, opinata boni adipiſcendi difficultas ac diffidentia; quæ inter triſtitiæ formas infrà numerabitur. Prudentis eſt, ea ſperare, quæ conſequi

Quid Spes. Quid deſperatio.

poſſit:

poſſit: nec temerè deſperare, quò per laborem peruenire

Quid hęc ſpes à Theologica ſpe differat.

poſſit. Atq; hac quidē ſpes, qua bonū vel verum vel adumbratum optamus, diſtat ab ea qua Theologica dicitur, & virtus eſt: ac definitur æternæ felicitatis exſpectatio. cui item contrarium vitium eſt, Deſperatio. Sed ea virtus ad Patiētiam Fortitudinis ſpeciem referri poteſt. Nam Fides Theologica, per quam certò creduntur

Fides, Spes, Caritas, præcipua Dei dona, quæ Theologicæ ſeu diuinæ virtutes appellantur.

ea quæ non videntur, Prudentiæ ac Sapientiæ tribuenda videtur, Caritas Iuſtitiæ, quæ virtutes omnes in ſe continet, quæ iure optimo prima virtutum cenſeri debet: qua Deus propter ſe diligitur, & homo propter Deum. Atque hæc tria ſunt omnibus precibus expetenda Dei dona.

De lætitia. CAP. VI.

LÆTITIA *eſt affectio, quæ boni alicuius præſentis,*

Quid inter lætitiam & gaudium interſit.

quo delectatur animus, opinione commouetur. Cicero gaudium & lætitiam ita diſtinguit, vt gaudio placidè & conſtanter; lætitia verò inaniter, & effuſè moueatur animus. hoc affectu maximè iuuatur natura,

Lætitia naturæ prodeſt: triſtitia nocet.

& cor dilatatur, ac velut amplectens quod viſum eſt bonum, dulciter animum iucundeq; mouet, ac vitam in corde fouet, quam triſtitia, affectio cōtraria, opprimit.

Lætitia vel bona; vel mala.

Hæc autem iucunditas & delectatio pro magnitudine boni quod oblatum eſt, maior eſſe minórve poteſt, & aut honeſta aut turpis. honeſta erit, ſi naturæ

Gaudia principium ſunt noſtri Phoce doloris. Ouidius.

modo ac rationi ſit conſentanea: qualis ex rerum bonarum contemplatione & ſtudiis comparatur: turpis verò, ſi immoderata ſit, & rationi repugnans: qualis ex

ἐπιχαιρεκακία, maleuolentia lætans malo alieno.

corporeis voluptatibus capitur, ex prauis ſtudiis, & ex maleuolentia: veluti ſiquis alieno malo delectetur: quo vitio nihil eſſe debet ab homine, præſertim Chriſtiano,

Lib. 2. De morib. ad Nicom.

alienius. Ariſtoteles inter hanc maleuolentiam & inuidentiam mediocritatem conſtituit νέμεσιν ſeu in-

digna-

dignationem, qua res ſecundas iis qui ſunt illis indigni, obtingere dolemus.

De audacia. Cap. VII.

Opponitvr *audacia metui; vt audaciam hîc intelligamus moderatam audendi vim, ac confidentiam animi, & quandam mediocritatem inter nimiam & nullam, ſeu inter timiditatem & nimiam confiſionem, qua quis malum neque futurum, neque præſens exhorrens, pericula confidenter aggreditur. Oritur hæc contrà ac metus, ex dilatatione cordis, ſpiritibus calorem eius intendentibus: quorum impetu, quia ſæpius quàm ratione & conſilio regitur animus, audaciæ verbum ferè in malam partem accipitur. Contraria eſt veræ fortitudini, quæ prudenter periculi magnitudine perſpecta, magno animo id aggreditur. Ac de affectibus quidem hactenus. quorũ moderatio maximè neceſſaria eſt ad optatum finem per virtutes contendentibus: vt quadam etiã in terris animi tranquillitate, quæ Græcè dicitur* εὐθυμία, *quam Democritus finem bonorum ſtatuit, futuræ illius ac veræ voluptatis imagine fruamur: quam ſine Chriſti beneficio, qui ſolus animos hominum futuræ vitæ fiducia tranquillare poteſt, nemo vnquam eſt conſecutus.*

Immoderata vis audendi vituperabilis eſt, & plerumque nocet; moderata laudabilis, & prodeſt.

Audaciæ verbum ferè in malam partẽ accipitur.

Veræ fortitudini contraria.

Affectuum moderatio neceſſaria.

Vnde vera pax & tranquillitas animi.

De odio, & ira, & cognatis affectionibus. Cap. VIII.

Amori *contrarium eſt odium: quod à Cicerone definitur, ira inueterata, hoc eſt, continuata. Naſcitur hic affectus ex animi offenſione, malum quod videtur auerſantis, & alicuius vel facto vel dicto læſi, vel ſe læſum opinantis, & interdum occulta quadam naturæ vi ab alterius amicitia abhorrentis. Quemadmodum autem amore conciliantur omnes, ſic odio diſiunguntur: quo nihil eſt humanæ ſocietati pernicioſius, quod*

Vnde naſcatur odium.

Occulta) Martialis: Non amo te, Sabidi, nec poſſum dicere quare.

eo

Odiſſe vitia, nó hominem debemus.

eo etiam grauius eſt, quo premit occultiùs. Odiſſe vitia prodeſt: at hominem amare, Chriſtiana charitas iubet, & peccanti noxā remittere: nulla verò de cauſſa quenquam odiſſe, perabſurdum eſt, & à recta ratione alieniſſimum.

Ad odium referuntur cõtemptis, ira, & inimicitia. Quid contemptus.

Referuntur ad odium plures affectiones, quæ bono viro fugiendæ ſunt: vt cõtemptus, vt ira, vt inimicitia. Contemptus eſt, quo quis alium ſe putat abiectiorem: cùm nulla ſanè ſit cauſſa, cur ſe quiſquam alij præferendum putare debeat, propterea quòd ex ſe nihil ipſe proferre poſſit, quod non aliunde acceperit, vt ex litteris ſacris notiſſimum eſſe debet Chriſtianis.

Quid ira videatur: nā ex opinione iniuriæ acceptæ naſcitur. Affectus iræ omnium turbulẽtiſſimus.

Ira definitur, libido puniendi eius qui iniuria læſiſſe videatur. affectus hic grauiter hominē perturbat, & in eum à quo ille ſe læſum putat, acriter inflammat, omnium affectionum turbulentiſſima: qua non ſolùm animus, verùm etiam totum corpus interdum ita concitatur, vt præ ira vix homo videre, ac ſenſibus vti, vix loqui poſſit.

Quid inimicitia.

Huc inimicitia pertinet, quæ definitur, Ira vlciſcēdi tempus obſeruans. huc & diſcordia, peſtis reipubl. huc omnis maleuolentia refertur.

Quid differāt iracundia & ira.

Differt iracundia ab ira: quòd iracundia ſit naturalis facultas, qua quis ad iram procliuis redditur; ira verò, illius facultatis commotio, & à ratione auerſus impetus: quo ſic interdum perturbatur animus, vt iratus à furioſo perparum diſtet;

Ira furor breuis eſt.

ac verè ab Horatio dicatur, Ira furor breuis; & ab Ennio, inſaniæ principium. Inflammatur hac perturbatione atque exardeſcit in corpore ſanguis; & ſpi-

Iræ impetus.

ritus agitati ſubitò ita hominem commouent, & a ſeipſo alienant, vt ex poteſtate mētis exire, nec antequam reſederit impetus, ac ſeſe remiſerit feruor, ad ſe redire dicatur.

Non omnis ira æquè turbulenta eſt.

Sed non omnis ira æquè turbulenta eſt: alia enim facilior eſt, & concitatior, hominemq́; ſubitò corripit, ſed minùs diuturna eſt: alia remiſſior quidem, ſed ama-

amarior & permanentior, atque in odium degenerans, & vindictam expetens. Nec omnis ira vitioſa videri debet, cùm in ſacris litteris ita legatur: Iraſcimini, & nolite peccare. nec malè ab Ariſtotele mediocritas iræ inter nimium & parum laudata eſt; & ira moderata fortitudini rerum maximarũ comes adiũcta, quã veteres Academici, teſte Cicerone, fortitudinis quaſi cotem eſſe dicebant, id eſt, adiutricẽ: qua Seneca monet vtendum eſſe, non vt duce, ſed vt milite. Iraſcendum igitur eſt impietati, iniuſtitiæ, ceteriſq; vitiis: & excitandus nobis animus, cùm opus eſt, cùm tẽpus & locus poſtulant; retinendus verò, ſi nulla eiuſmodi ſit iraſcendi cauſſa. Et quo grauiùs perturbatus eſt animus, eo diligentiùs iræ moderabimur, impetum cohibebimus, ac ſumma vi opprimemus, reuocato ſtatim rationis imperio, & eo, quod iram concitauerat, ſubtracto, reſtinguemus ardorem, vel in aliud tempus dilata vindicta, minuemus perturbationem. Diligenter etiam illa procliuitas ad iram nobis refrenanda eſt, & rationis imperio moderanda, propoſitis vitæ communis incommodis. Eſt enim permoleſta cum hominibus iracundis conſuetudo: ſed intolerabiliùs cum iiſdem, ſi & ſuperbi ſint & maledici.

Nõ omnis ira vitioſa eſt.

Quomodo ira vtendum ſit.

Iraſcendum vitiis.

Quomodo reſtinguendus ardor iræ.

Permoleſta eſt cum iracundis conſuetudo.

De triſtitia. CAP. IX.

TRISTITIA *ſeu ægritudo, eſt perturbatio, contrahens ac premens animum. quæ definitur à Cicerone opinio recens mali præſentis, in quo demitti contrahiq; animum, rectum eſſe videatur. & breuiùs: Ægritudo eſt, animi aduerſante ratione contractio. naſcitur hæc vel ex mali alicuius præſentia, vel abſentia boni. ex hoc fonte multæ perturbationes fluunt, quas enumerat Cicero in extremo libro 3. Tuſculanarum quæſtionũ. & in quarto, cùm quatuor perturbationũ genera poſuiſſet,*

Quid triſtitia.

Vnde naſcatur.

Aegritudinis ſpecies.

ſet, & definiiſſet, enumeratas repetit his verbis: Sed ſingulis perturbationibus partes eiuſdem generis plures ſubiiciuntur, vt ægritudini inuidentia, æmulatio, obtrectatio, miſericordia, (ſed hũc nos affectum bonũ, non animi morbum iudicamus) angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, ſolicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio, (quæ ſub metum ſubiici poteſt) & ſi quæ ſunt de genere eodem. Hactenus Cicero, *quem ſingulas formas definientem ipſe legito. Vt non omnis voluptas vitioſa dicitur; ita nec omnis triſtitia. vtq́; gaudere virtute laudabile eſt; ita vitio triſtari ad cohibendum immoderatè geſtientẽ animum, vtile eſt: nec turpe videtur moderatè lugere coniuges, liberos, parentes, alios etiam coniunctiſſimos & amiciſſimos.*

Inuidẽtia differt ab odio, quòd illa occulta ſit, hoc ſæpè apertũ: illa naſcatur ex alterius rebus ſecundis, quæ nihil inuidenti noceant; hoc ex eo quòd læſiſſe, vel læſurus videatur, quem odimus: & inuidia tantùm hominũ ſit, odium etiã reliquorum animantium, vt ait Plutarchus in libello De inuidia & odio.

Non omnis triſtitia, ſicut nec omnis voluptas eſt vitioſa.

De metu. CAP. X.

Vnde naſcatur metus.

Quis metus ſit vtilis.

Cur alij ſint aliis timidiores.

METVS *eſt exſpectatio mali, ſeu futuræ ægritudinis ſolicita recordatio,* vt Cicero ait: *eſtq́; ſpei contraria. Naſcitur metus ex contractione cordis, ob imminentis periculi opinionẽ. vtilis ad vitam eſt moderatus metus, conſilio rationis acquieſcẽs: immodicus verò vel nimis paruus, vituperatur. Sunt alij natura timidiores, alij audaciores, quòd corporis temperationi Phyſici tribuendum cenſent: ſed hîc tamen non parum valet opinio, qua vel augetur vel minuitur metus. hæc perturbatio plurimùm naturæ nocet, hominemq́; præſertim in repentinis caſibus ita commouet, vt non minùs qui vehementer eſt perculſus, quàm qui grauiter iratus, ex poteſtate mẽtis exiſſe videatur. Sub metum ſpecies multæ ſubiiciuntur: quarũ omnium vna cauſſa eſt, finis autem opinioq́; mali diuerſa; pigritia, terror, pudor, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido: quarum definitiones apud Ciceronẽ eodem libro quarto Tuſculanarum quæſtionũ requires. Adduntur his,*

Naturæ nocet metus.

Species metus à Cicerone definitionibus explicatæ.

adulatio, quæ & blanditia meticuloſa dicitur: ſuſpicio, metus ex mali imminentis conſideratione: deſperatio, deiecta mentis conſternatio: ſolicitudo, cura angens exſpectatione mali: & alia nonnullæ ſpecies. Pudorem Cicero perſtrinxit, non definiuit. Abſolui definitio poteſt, vt ſit pudor, metus turpitudinis, quem rubor conſequitur. Is adoleſcētibus potiùs quàm grandioribus natu conuenit. de quo infrà latius dicendum eſt ſub capite de Modeſtia. Adulatio. Suſpicio. Deſperatio. Solicitudo. Pudor.

De virtute, & eius diuiſione, & origine.

Cap. XI.

Ad finem *initiò propoſitum omnes hominum actiones diriguntur: ad quē duce virtute peruenitur. quæ breuiſſimè definiri poteſt, habitus quo libera voluntas ad agendum rectæ rationi conuenienter incitatur. Rectæ autem rationis appellatione, intelligimus legem naturæ, & earum rerum notiones quæ nobiſcum natæ, & mentibus noſtris diuinitus inſitæ ſunt, vt de rebus bonis & malis, honeſtis & turpibus rectè iudicemus: vt, Deum eſſe colendū: neminem lædendum, &c. quæ virtutis norma rectè vocabitur, ad quā omnis vitæ actio dirigatur: cum qua niſi cōgruat, virtus appellari non poteſt. Omnis autem virtus, atq; omnium humanarum actionū ille finis eſſe debet, vt placeāt Deo. Definitur à diuo Auguſtino virtus, ars bene rectéque viuendi: à Cicerone interdum recta ratio, interdum animi habitus, naturæ modo, ac rationi conſentaneus: interdum affectio animi conſtans conuenienſq;, laudabiles efficiēs eos in quibus eſt. Ab Ariſtotele verò definitur, habitus animi ad conſultò & ſponte agendum aptus in ea, quam ratio nobis preſcribit, & quæ prudēti probatur, in mediocritate poſitus. In his definitionibus verbum Conſtans, quid ſit habitus, declarat: vt in-*

De virtute & eius diuiſione vide Ciceronem De inuentione lib. 2. extremo, vbi tria rerum expetendarum genera explicat. Quid virtus. Diuinitus) Nam Deus omnis virtutis auctor eſt, qui rectam rationem largitur, qui mentes & voluntates hominum regit. Finis omniū actionum. Plures virtutis definitiones. Naturæ) ſcilicet humanæ. Virtus eſt habitus animi, rectæ rationi cōſentaneus.

telligamus, hunc virtutis vſu & exercitatione comparari, & diſtingui à naturalibus animi viribus, & ab affectibus. Quòd dicitur, ad conſultò ac ſponte agendū: id ſignificat, volūtariam eſſe virtutis actionē. quòd habitus animi: id oſtendit ſedem virtutis. quòd in mediocritate poſitus: id explicatur his verbis ab Horatio,

Explicatio partium definitionis.

Virtus eſt medium vitiorum vtrinque redactum. vt ex eo diſcamus, omnes virtutes mediocritate quadā, quæ prudentibus viris, ac rerum multarum peritis, & bonis probetur, eſſe moderatas. Verùm cùm dicimus, actionē virtutis eſſe voluntariā, ſeu libero iudicio ſuſceptam; id ita accipiendum eſt, vt occulto Dei beneficio, ac ſacri ſpiritus ope, ſine quo nihil rectè facere poſſumus, àdiuti, recto mentis iudicio parentes, libera voluntate connitentes, virtutis habitum diligentia & aſſiduo vſu cōparemus. Virtutis enim efficiētes duæ ſunt hæ præcipuæ cauſſæ, mens rectè iudicans, & voluntas rectè iudicanti ac præcipienti obtemperans: quæ plurimùm tamen adiuuantur doctrina, quæ cognitionem earum ſententiarum, quæ naturâ nobis inſunt, ac lumen diuinitus datum, magnis ſæpe tenebris obſcuratum illuſtret, vt Decalogus: & naturalis propenſionis incitatione, & diſciplina ſeu morum obſeruatione, ac diligentia in regendis actionibus, velut otij vitatione, & earum rerum quæ peccandi occaſionem offerunt. Plato in Menone ſcribit, à Deo virtutem dari, non eſſe à natura nobis ingenitam, (vt Stoici voluerunt) nec (vt Peripatetici) vſu tantùm conſtare. Certè veras virtutes non niſi diuino munere contingere exiſtimandum eſt. alios etiam faciliùs à natura flecti, ipſa tamen ratione & vſu confirmari. Quod ad vitioſitatem attinet, eam voluntariam eſſe dubium non eſt. Rectè igitur hominis actiones liberas eſſe dicendum videtur, omnéſque virtutes

Quæ mediocritas laudabilis ſit.

Cuius ope continentes homines virtutis habitum comparare poſſint.

Quomodo virtus pareetur.

Vera virtus, Dei beneficium eſt.

virtutes & vitia eſſe volũtaria. nam quod voluntariũ non eſt, id nec laudem, nec vituperationem meretur, ſed venia dignum iudicatur. Quamobrem virtus optimè definiri poteſt, obedientia voluntatis, rectæ rationi obtemperantis, vt placeat Deo: qui finis eſt omnium virtutũ. Contraria vitij ſeu vitioſitatis eſt definitio. Conſtat vtrumque his cauſſis efficientibus, mente ſeu rationis iudicio, volũtate, vi naturali, affectu, & ex crebris actionibus habitu vel bono, qui virtutis eſt, & diuino munere datur; vel malo, qui vitioſitatis eſt, & à diabolo, aut natura prauitate proficiſcitur. Diuiditur autem virtus ab aliis in duas partes, Iuſtitiam & Fortitudinem: ab aliis in quatuor, Prudentiam, Iuſtitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Alij virtutem, vt totum ex partibus cõſtare cenſent, quod actionibus diuerſis accõmodatum, quaſi diuerſas efficiat ſpecies, cùm ex omnibus vna virtus abſoluta perficiatur: nec vlla ſit ex quatuor illis virtutibus, quæ reliquarum comitatu carere poſſit. Ariſtoteles in vna prudentia virtutes omnes cõnexas ait: nos, accepta à veteribus diſtributione, virtutẽ diuidemus in quatuor illas, quas modò poſuimus, formas: quarũ prima intelligentiam regit, reliqua voluntatem: quibus ſubiici poteſt, quidquid vſquã virtutum reperiatur. Ac primùm de prudentia dicemus, in cuius etiam explicatione breuiter œconomica & politica perſtringẽtur: quæ poſtea, ſi videbitur, latiùs explicabuntur. Plato quatuor harum virtutum alias perfectas eſſe dicit, quæ iam altiùs in animo radices egerunt; quarum inter ipſas ea eſt ſocietas, vt vna ſublata, ruant omnes: alias verò imperfectas; quarum nonnullæ, ſublatis aliis, tamen remanere poſſint. Eſt alia virtutum diuiſio, ex ordine & gradibus perfectionis: qua diſtribuuntur in politicas, purgatorias,

Quæ ſponte, quæ non ſpõte, quæ inuitè, quę conſilio fiant: quid voluntas ſit, oſtendit Ariſtoteles Ethicorum ad Nicom. libr. 3. cap. 1. 2. 3. 4. 5.

Finis omniũ virtutum.

Virtus aliter ab aliis diuiditur.

Connexas) quòd eæ non ſine prudentia ſint. lib. vi. Ethicor.

Virtus duplex eſt: alia in intelligentiam regit, quæ præſtantior cenſetur; alia voluntatem, quæ propriè moralis dicitur.

Virtutũ quatuor, aliæ perfectæ, aliæ imperfectæ, Platoni.

Virtutes aliæ politicæ, aliæ purgatoriæ, aliæ purgati animi, aliæ exemplares.

Politicas Cicero in libris De officiis explicat: quibus ratio vitæ ciuiliter & honeſtè inſtituendæ continetur.

purgati animi, & exemplares: quam prioris libri capite octauo commentariorum in Somnium Scipionis copioſè Macrobius explicat. Primas docet Salomon in Prouerbiis, alteras in Eccleſiaſte, tertias in Canticis, quartas in Deo legimus. Politicæ vitã humanã regũt, & ciuilem ſocietatem conſeruant: ex quibus homines bonis ciuibus grati laudantur. Purgatoriæ, labes animorum purgãt, & ad victoriam contendunt. Purgati vero animi virtutes, in eo qui deuictis iam vitiis, in virtutũ amore conſtanter acquieſcit, collocantur. quas diuus Auguſtinus cùm reliquas tres approbaret, nõ recepit. Exemplares vulgo dicuntur, quæ veluti ideæ ſunt, (vt Græci vocant) ſeu formæ & ſpecies in mente diuina, cùm Deus rerum omnium bonarum ſit exemplar. Virtus à Cicerone definitur (vt dictum eſt) modò recta ratio, modò in ſe perfecta, & ad ſummum perducta natura: nonnunquam rationis perfectio. quam definitionem Seneca ſecutus, ait: Virtus non alia quàm recta ratio eſt, ad quam veluti regulam omnes vitæ actiones diriguntur. Et rectè virtutum origo omnis à recta ratione ducitur: nec enim aliud virtus eſt, quàm (vt bene Cicero definiuit) recta animi affectio, ex qua velut è fonte quodam omnes rectæ actiones, quæ dicuntur officia, fluunt. de quibus idem vtiliſſimos ad vitam honeſtè iuſtéque degendam libros optimè ſcripſit. Atq; ita intelligendum puto, quòd vnam tantùm virtutem nonnulli dixerũt, vnum quidem eſſe officium, ſeu præſcriptam cuique à recta ratione actionem, quæ pro materia, quàm tractat, varietate diuerſis rebus accommodata, quatuor illas quas diximus virtutes procreat. Eſt enim reuera dũtaxat vna recta animi affectio, virtutum procreatrix omniũ: quarũ diuerſa nomina ſunt, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia, de quibus

Purgati animi virtutes D. Auguſtinus non recepit.

Virtus cur definiatur à Cicerone recta ratio, ſeu rationis perfectio; ſeu recta animi affectio.

Vnde officia ducantur.

Cur vnã tantùm virtutem eſſe nonnulli dixerint.

bus ordine diſſeremus: ſi illud primùm admonuerimus, non ſolũ ea quæ ſacri Spiritus dona vocãtur, verumetiã omnes veras virtutes, vt piè cenſuit Plato in eo quem ſuprà nominaui dialogo, non niſi diuino munere nobis cõtingere, maximè verò tres illas omnium ſanctiſſimas, quas ſuprà ſub capite quinto perſtrinximus, Fidẽ, Spẽ, & Charitatẽ: nimirum ſi hæc præcipua, & ad ſalutem omnibus Chriſtianis neceſſaria Dei dona complectamur, & hoc duce ad finem peruenire contendamus.

Cic. Nulla excellens virtus ſine afflatu diuino.

De Prudentia. CAP. XII.

PRVDENTIA *virtutum reliquarum velut magiſtra ac iudex, qua nullæ virtutes vacare poſſunt, rectè primo loco ſtatuitur, dux actionum, & ars viuendi: quæ definitur à Cicerone, rerum expetendarum fugiendarumq́ ſcientia: hoc eſt, recta mentis affectio, qua quid in actionibus humanis expetendum fugiendúmve, & quid verũ falſúmve ſit, cognoſcere, & quæ ſint ad felicitatem adipiſcendam vtilia comparare ſtudemus: à Cornificio in Rhetoricis ad Herennium, calliditas, quæ ratione quadam poteſt delectum habere & bonorũ & malorum, quòd prudentiæ vis omnis in rerũ bonarum & malarum, & nec bonarũ nec malarum delectu cernatur. Calliditatem intelligit non illam vitioſam, quæ ſæpius hoc nomine vocatur; ſed eam ſolertiam, quæ occultè cum honeſta aliqua atque vtili diſſimulatione in locum Prudentiæ ſubit. Ad quam vafrè dicta, & callidè facta, quæ in re militari appellantur Strategemata, referuntur. Ab eodem quoque dicitur Prudentia, multarum rerum memoria, & vſus complurium negotiorum. Quamuis autem Prudẽtia, ſicut reliquæ virtutes, in actionibus humanis verſetur: præcipuè tamen ei veritas, quaſi materia quam tractet, ſubiecta eſt. Et certè propria hominis eſſe videtur inquiſitio &*

Prudentia eſt moderatrix actionum, rerum honeſtarum & vtiliũ cognitionem expetens.

Variæ Prudentiæ definitiones.

Strategemata, callida conſilia ducum.

Prudentiæ materia, veritas: cuius inueſtigatio propria eſt hominis.

Politicas Cicero in libris De officiis explicat: quibus ratio vitæ ciuiliter & honeſtè inſtituendæ continetur.

purgati animi, & exemplares: quam prioris libri capite octauo commentariorum in Somnium Scipionis copioſè Macrobius explicat. Primas docet Salomon in Prouerbiis, alteras in Eccleſiaſte, tertias in Canticis, quartas in Deo legimus. Politicæ vitã humanã regũt, & ciuilem ſocietatem conſeruant: ex quibus homines boni ciuibus grati laudantur. Purgatoriæ, labes animorum purgant, & ad victoriam contendunt. Purgati verò animi virtutes, in eo qui deuictis iam vitiis, in virtutũ amore conſtanter acquieſcit, collocantur. quas diuus Auguſtinus cùm reliquas tres approbaret, nõ recepit. Exemplares vulgo dicuntur, quæ veluti ideæ ſunt, (vt Græci vocant) ſeu formæ & ſpecies in mente diuina, cùm Deus rerum omnium bonarum ſit exemplar. Virtus à Cicerone definitur (vt dictum eſt) modò recta ratio, modò in ſe perfecta, & ad ſummum perducta natura: nonnunquam rationis perfectio. quam definitionem Seneca ſecutus, ait: Virtus non alia quàm recta ratio eſt, ad quam veluti regulam omnes vitæ actiones diriguntur. Et rectè virtutum origo omnis à recta ratione ducitur: nec enim aliud virtus eſt, quàm (vt bene Cicero definiuit) recta animi affectio, ex qua velut è fonte quodam omnes rectæ actiones, quæ dicuntur officia, fluunt. de quibus idem vtiliſſimos ad vitam honeſtè iuſtéque degendam libros optimè ſcripſit. Atq; ita intelligendum puto, quòd vnam tantùm virtutem nonnulli dixerũt, vnum quidem eſſe officium, ſeu præſcriptam cuique à recta ratione actionem, quæ pro materiæ, quàm tractat, varietate diuerſis rebus accommodata, quatuor illas quas diximus virtutes procreat. Eſt enim reuera dũtaxat vna recta animi affectio, virtutum procreatrix omniũ: quarũ diuerſa nomina ſunt, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia, de quibus

Purgati animi virtutes D. Auguſtinus non recepit.

Virtus cur definiatur à Cicerone recta ratio, ſeu rationis perfectio; ſeu recta animi affectio.

Vnde officia ducantur.

Cur vnã tantùm virtutem eſſe nonnulli dixerint.

bus ordine diſſeremus: ſi illud primùm admonuerimus, non ſolũ ea quæ ſacri Spiritus dona vocãtur, verumetiã omnes veras virtutes, vt piè cenſuit Plato in eo quem ſuprà nominaui dialogo, non niſi diuino munere nobis cõtingere, maximè verò tres illas omnium ſanctiſſimas, quas ſuprà ſub capite quinto perſtrinximus, Fidẽ, Spẽ, & Charitatẽ: nimirum ſi hæc præcipua, & ad ſalutem omnibus Chriſtianis neceſſaria Dei dona complectamur, & hoc duce ad finem peruenire contendamus.

Cic. Nulla excellens virtus ſine afflatu diuino.

De Prudentia. Cap. XII.

PRVDENTIA *virtutum reliquarum velut magiſtra ac iudex, qua nullæ virtutes vacare poſſunt, rectè primo loco ſtatuitur, dux actionum, & ars viuendi: quæ definitur à Cicerone, rerum expetendarum fugiendarumq; ſcientia: hoc eſt, recta mentis affectio, qua quid in actionibus humanis expetendum fugiendúmve, & quid verũ falſúmve ſit, cognoſcere, & quæ ſint ad felicitatem adipiſcendam vtilia comparare ſtudemus: à Cornificio in Rhetoricis ad Herennium, calliditas, quæ ratione quadam poteſt delectum habere & bonorũ & malorum, quòd prudentiæ vis omnis in rerũ bonarum & malarum, & nec bonarũ nec malarum delectu cernatur. Calliditatem intelligit non illam vitioſam, quæ ſæpius hoc nomine vocatur; ſed eam ſolertiam, quæ occultè cum honeſta aliqua atque vtili diſſimulatione in locum Prudentiæ ſubit. Ad quam vafrè dicta, & callidè facta, quæ in re militari appellantur Strategemata, referuntur. Ab eodem quoque dicitur Prudentia, multarum rerum memoria, & vſus complurium negotiorum. Quamuis autem Prudẽtia, ſicut reliquæ virtutes, in actionibus humanis verſetur: præcipuè tamen ei veritas, quaſi materia quam tractet, ſubiecta eſt. Et certè propria hominis eſſe videtur inquiſitio &*

Prudentia eſt moderatrix actionum, rerum honeſtarum & vtiliũ cognitionem expetens.

Variæ Prudentiæ definitiones.

Strategemata, callida conſilia ducum.

Prudentiæ materia, veritas: cuius inueſtigatio propria eſt hominis.

Ad veri inquiſitionem neceſſaria.

inueſtigatio veri. Ad veri inquiſitionem referūtur ab Ariſtotele virtutes ſub intelligentiam cadentes, quinque: Scientiā, Ars, Prudētia, Intelligentia ſeu Mēs, & Sapientia. quarum Scientia, Sapientia, & Intelligentia, certam notitiam & perfectam virtutem poſtulant: Ars & Prudentia probabilē. Sciētia definitur, certa ac firma rei alicuius per cauſſam cognitio atque perceptio, quæ vel ex inſitis animi notionibus per ſe cognoſcitur, vel rationum demonſtratione comparatur: eſtq́; earum rerum quæ aliter ſe habere, mutarive nequeunt, vt Mathematica, vt Theologia. Ars dicitur, habitus ratione conficiendi ea quæ aliter habere ſe poſſunt: vt omnes artes humanæ. Prudētia definitur, habitus ratione conficiendi ea quæ ſunt homini vel bona, vel mala. Eſt hæc item, vt ars, earum rerum quæ aliter habere ſe poſſunt. Hinc prudens dicitur, qui & ſibi & aliis bene conſulere poteſt; vtilis & ad rem familiarē, & ad rempub. adminiſtrandam. Intelligentia dicitur habitus principiorum, ex quibus probationes petuntur, percipiens. Sapientia definitur ſcientia perfectiſſima eorum quæ ſciri ab homine poſſunt, quæ rerum diuinarum humanarúmque ſcientiam complectitur, ſed magis diuinarum, vt humanarum prudentia, quam Ariſtoteles lib. 1. cap. vlt. Magnorū Ethicorum, ſapientiæ procuratricem vocat. Prudentiæ coniunxit ille artem, ſcientiam, intelligentiam, & ſapientiam: quòd, tametſi virtutem quidem ſcientiam eſſe neget, non tamen ſine hac illam conſtare poſſe arbitratur. Etſi enim ſola virtutibus propoſita ſit bonitas, & diſciplinis veritas: cùm tamen huius inquiſitioni ſit adiuncta boni cupiditas; non abſurdè videtur appellari poſſe virtutes, ſcientia, ſapientia, ars, & intelligentia. ſi prudentiæ actionibus inſeruiant, & boni inueſtigationem adiuuēt; non autem

Marginal notes:

Scientia.

Ars.

Prudentia.

Intelligentia.

Sapientia.

Eſſe neget) In Ethicis ad Nicom. nam in magnorum Ethicorū lib. 1 cap. 33. & 34 ait virtutē eſſe non ſolū ſapiētiam, verùm etiā prudētiam: quòd prudentis officiū ſit optima ſequi, & horum ſemper eſſe in deligendo & agendo ſtudioſum.

autem ſoli rerum contemplationi vacent; cùm virtutis laus omnis in actione & vita rectè inſtituẽda cõſiſtat. Quamobrem licebit ita prudẽtiam definire, vt ſit virtus, quæ veri boni ac ſapientiæ rerúmque honeſtarum & vtilium cognitionem expetit, reliquarúmque virtutum actiones moderatur. Prudentia igitur comites adhibeat intelligentiam, ad res cognoſcendas: ſcientiam, ad verè percipiendas: artem, ad communẽ vitæ vſum: ſapientiam, ad rerum diuinarum inueſtigationem: vt his adiutricibus ad veri notitiam perueniat; ipſumq́ ſummum bonum, atque omnis ſapiẽtiæ fontem viuum, cæleſtibus aquis atq; in vitam æternam exſilientibus profluentem, comprehẽdat. Iam cùm ſingulis virtutibus certa quadam in animo ſedes, vnde oriantur, attributæ ſint; prudẽtiæ datus eſt in mente ac ratione locus, reliquis in voluntate: cùm prudentiæ ſit officium, quid in rebus agendis rectum prauúmve ſit, inueſtigare, ac recta ratione diiudicare. quod quidem non modò ingenio, quamuis acri, ſed magna rerum plurimarum cognitione, comparatur. & rectè dictum eſt, Longo prudentia ſurgit ab vſu. Ex quo intelligendũ eſt, habitum mentis, vnde hæc veri inquirẽdi ſolertia naſcitur, prudentiam dici. quæ ad varias hominũ actiones bene iudicandas, longam vitam, & multarum rerum vſum ac memoriam, & præſentium cognitionem requirit. Prudentem quoque naturali quadam veri perſpiciendi ac diiudicandi facultate præditum eſſe oportet: qua præſentia cernat, ac diligenter excutiat, præterita repetat, & futura præuideat: qua conſultando, & ſolerter inquirendo valeat: qua perſpiciendo, quid in quaque re verum, & quid agendum ſit: qua rectè iudicando, & quid pulchrum, quid turpe, quid vtile ſit, callidè, ſagacitérque ſtatuendo. Tres enim partes à Cicerone prudentiæ

Plena prudentiæ definitio.

Prudentia eſt, verum indagare, & ſummũ bonum.

Prudentia ſedem habet in ratione: fortitudo in ira cohibenda: temperantia in cupiditate: iuſtitia verò totius animæ eſt. Ex Archyta.

Prudentia imperat: parent fortitudo & temperantia: ſed iuſtitia miſta eſt. Ex Theage.

Ad bene iudicandum opus eſt acri ingenio, & longo vſu, & memoria.

Tres prudẽtiæ partes, quibus comprehenduntur, quæ Macrob. lib. 1. cap. 8. in Sõnium Scip. prudẽtiæ ineſſe dicit, ratio, docilitas, circũſpectio, cautio.

dentiæ ſubiiciuntur; Memoria, per quã animus præterita repetit: Intelligentia, per quam ea quæ ſunt perſpicit: Prouidentia, per quam futurum aliquid videtur, antequam eueniat. Tres item ab Ariſtotele numerãtur: εὐβουλία, bene conſulendi facultas; ſeu, conſilij ex tẽpore capiendi ſolertia. eadem induſtria ac ſagacitas in inueniendo ac prouidendo dicitur ἀγχίνοια, ad deliberationes, & res dextrè gerendas maximè neceſſaria: σύνεσις intelligentia, perſpicientia ac ſolertia conficiendi id quod recto conſilio inuentum eſt: & Gnome, ſententia intelligens, ac rectum de rebus agendis boni ac moderati viri iudicium, & conſtantia in eo quod æquũ & bonum eſt. Prudentis officia. *Prudentis igitur & intelligẽtis viri eſt, (vt paucis cõplectar) multa ſcire, & generalia & ſpecialia, præteritorum meminiſſe, futura proſpicere, præſentia perpendere, valere conſilio, perſpicacẽ eſſe, & bene iudicare, ac præterea vitam agere non ſolùm integram; verùm etiã, vt locus ac tempus in hac vita communi poſtulabunt, paulo cautiorem & diligentiorem: tum verò in omni virtutum explicatione diligẽter expẽdere atque æſtimare perſonarum ac rerum attributa, quæ circunſtantiæ vocantur: quarum mutatione fit interdum, vt quod nefas erat, fas eſſe videatur: vt, Nõ licet hominem occidere, latronem licet. & quod graue erat, grauius efficiatur: vt, Furari turpe eſt, ſed turpius in templo. denique omnibus in rebus videre quid æquitas poſtulet, quid perſona, locus, tempus: vt vbique modus teneatur ac decorum ſeruetur. de quo lege quæ Cicero ſcripſit lib. 1. De officiis. Ac de Prudentiæ quidem officio, quod in actionibus humanis ſeruari debet, hactenus.* Ex tribus actionum generibus triplex Prudentia conſtituitur. *Quoniam autem humanarum actionum varietas in tria genera diſpartita eſt, vt aliæ ſint actiones ſingulorũ, quæ ſunt vniuſcuiuſque, atque omni hominum generi communes; aliæ domeſticæ, quæ ad*

familiæ adminiſtrationem pertinent; aliæ ciuiles, quibus ad publicam hominum ſocietatem conſeruandam vtendum eſt: triplex quoque prudẽtiæ vis intelligi poteſt: vna cõmunis omnium, quæ monaſtica dicitur; altera œconomica; tertia politica, quæ omnium præſtantiſſima cenſetur, quòd in bono maximè communi verſetur: ad quam tamen ordine perueniendum eſt. neque enim aut familiam aut remp. bene adminiſtrabit, qui non ſit vir bonus, & morum præceptis inſtructus, atq; ad omnem virtutem formatus & paratus ad rempub. veniat, & rectè norit familiam gubernare. Trium harum moralis Philoſophiæ partium duas poſteriores, quãuis eæ ſingulatim ab Ariſtotele tradãtur; hîc tamẽ etiã, quòd à Prudẽtia gubernẽtur, quæ (vt in Partitionibus Oratoriis Cicero ait) in ſuis rebus Domeſtica, in publicis Ciuilis appellari ſolet, breuiter cõplectemur.

Politica Prudentia præſtantiſſima eſt.

Cur hoc loco Oeconomica & Politica tradantur.

De Oeconomica. CAP. XIII.

DICTVM *eſt de ea prudẽtiæ parte quæ in vniuſcuiuſque hominis actionibus cernitur: nunc de ea dicendum eſt, quæ domeſticis officiis continetur, quam Græci vocant* οἰκονομικὴν, *id eſt, rationem bene gubernandæ familiæ, ſeu quæ eſt de tuenda re familiari. Verſatur enim hæc ratio in familia, tamquam in materia quã tractet: cui propoſitus ille finis eſt, vt familia prudenter & ad vitam commodè agẽdam vtiliter pro dignitate cuiuſq; regatur, qualiſcumq; ſit ea, ſiue Regis, ſiue ſatrapæ, ſiue ciuitatis, ſiue hominis priuati: de quo hîc potiſſimùm agimus. Omnis autem familia duabus ex partibus cõſtat; homine, & re familiari. homo complectitur patremfamiliâs ſeu dominum, vxorem, liberos, ſeruos: res familiaris verò domum & opes. Hac ordine perſtringamus, & à patrefamiliâs, quòd is primæ conſtituendæ familiæ ſit origo, principium ducamus.*

Quid œconomice.

Finis œconomices.

Quibus ex partibus familia conſtet.

Debet

Natura boni patrisfamiliâs.

Debet igitur primùm paterfamiliâs (quem vxori prudentia & æquitate præſtare, ac natura ſtudioſum amicitiæ, coniunctioniſq́ ac propagandæ prolis intelligimus) & ſcire & poſſe tueri ſocietatem vxoris ac liberorũ, quam à natura ortam lex ac ratio moderatur: vt quod naturale eſt, idem fiat & legitimum & pium: ſintq́ propriÿ coniugum liberi, nõ, vt Plato voluit, communes: deinde, vt reliquis virtute præſtantior, humanum atque beneuolum imperium retinere in ſuos tum liberos tum ſeruos. quorum illi ſæpe ingenio liberaliori ſunt, hi plerumque abiectiori. Conſtituta iam familia, quærendum eſt alimentum, victus, veſtitus, ac tectum, quod ab intemperie cæli, & beſtiarum incurſu defendat. Alimentum ſuppeditabunt agricultura, venatus, aucupium, piſcatus, opificium. Iam cùm paterfamiliâs & vxor primariæ ſint & efficiẽtes familiæ cauſſæ, liberi verò & ſerui tanquam inſtrumenta quædam, omnéſque in domo & re familiari veluti materia verſentur; nos hîc primùm de domo ac re familiari pauca dicemus: deinde perſonarum, quæ modò nominatæ ſunt, indicabimus officia. Domus omnium primùm comparanda eſt, quam vitæ neceſſitas homines ædificare coëgit, vt haberent quò ſe reciperent, vt aues in nidos, beſtiæ in latibula: fuerúntque initiò domus ad neceſſariũ vſum exſtructæ, mox ornamenta paulatim acceſſerunt. Habenda primùm ratio eſt ipſius vſus & commoditatis, deinde dignitatis cuiuſque: cauendus eſt in ædificando ſumptus nimius, & damnoſa magnificentia, & ne domus fundum, vt ille monebat, deſideret. Spectanda eſt loci ſalubritas & commoditas, aliaq́ multa quæ Vitruuius, & Philoſophi qui de re familiari ſcripſerunt, diligenter explicarunt. Atque hactenus de domo; deinceps de re familiari dicamus. ea vel naturalis eſt, & omnium

Societas œconomica à natura orta eſt

Alimentum vnde comparetur.

De domo.

De re familiari.

omnium optima; vt agricultura, venatio, piſcatus; vel artificioſa, quæ lucrũ ſpectat; vt opificia & artes, quibus victus quæritur. Sunt præterea aliæ partim liberales, partim illiberales: vt pictura, vt typographia, vt architectura, quæ & ingenio & manu perficiuntur. Ex his artibus, quæ multæ ac variæ ſunt, ob varias hominũ neceſſitates inuẽtæ, paterfamiliâs eam quã nouerit, exerceat, & alimẽtũ honeſtè ſine vllius iniuria ac fraude ſibi ſuiſq; cõparet: vitet noxias & odioſas artes, quærat vtiles. Odioſus quæſtus eſt, fœneratorum & publicanorum: turpis, eorum mercatorum qui mendaciis ditantur: turpior etiam eorum qui voluptatũ adminiſtri ſunt. Quæſita paterfamiliâs conſeruet, & his frugaliter vtatur, ſciatq; nõ minoris artis eſſe, quàm quærere, parta tueri. Atque hæc breuiter de domo, & re familiari perſtrinximus: nunc perſequemur officia domeſticorum, ac primùm patrisfamiliâs, de quo ſuprà cœpimus dicere. Prima huius erit cura, vt vxorem ducat vir annos ad triginta natus, puellam paulo minorem, aut certè nõ multo maiorem annis viginti, vitæ ac fortunarum ſociam atque participem, honeſtam, prudentem, modeſtam, bonis parentibus natam, bene ſanam, opibus ipſi ferè parem, non ſuperbam, non moroſam, quæ & amari & amare poſſit. Eam non aliter ille quàm ſeipſum amabit, ſociam ac conſortem vt adminiſtrationis atque laboris domeſtici, ita & fortunarũ ac rerum omnium: & quidem ſolam indiſſolubili vinculo coniunctam amabit, atque, vt liberam decet, non nimis arctè, ſi modò nullus pudicitiæ iuſtus metus obſtet, continebit: nec tractabit illiberaliter, ſed honeſtè, piè, pudicè, benignè, clementer; vt ſe virum Chriſtianum eſſe meminerit, caput quidem vxoris, ſed quam vt ſui dimidium diligere debeat, & ſuo etiam quodam iure ſinat vti.

Honeſtis artibus quærendus victus.

Officia patrisfamiliâs.

Qualis vxor ducenda, & quomodo tractanda.

Suſce-

Studioſè ac diligenter educandi ſunt liberi: quod omnis virtutis caput eſſe, Plato cenſet in lib. De leg.

Suſceptos ex vxore liberos communi cura cum ea ſtudioſè ac diligẽter educabit: eiq́ præcipuum tenera corpuſcula curãdi ſtudiũ delegabit. Eos ab ineunte ætate ad virtutẽ & pietatem teneros informabit, & bonis ac neceſſariis artibus inſtituendos curabit: rem ſuo ſtudio & induſtria honeſtè & ſine inuidia quæret: & probatam rei faciendæ rationem tenebit ſiue mercaturis faciendis, aut opificiis exercendis, ſiue aliis honeſtioribus & liberalioribus opes & honores quærendi modis, qui plurimi ſunt, victum & ſibi & ſuis miniſtrabit, ſi ſit opus quæſito.

Quomodo res nõ parta labore, ſed relicta, conſeruanda ſit.

Quòd ſi res non partẽda labore, ſed à parentibus relicta ſit, eam diligenter tuebitur; & prudẽter ac moderatè ſumptus faciet, habita loci & conditionis ratione: vt nec prodigus nec auarus habeatur; malitq́ ſemper & haberi & eſſe liberalior quàm ſordidior.

Quomodo ſerui tractandi.

Si dominus habet ſeruos, nouerit eis rectè vti; & inſtituet, humaniterq́ tractabit: ſin mercede conducti, bona fide ſeruiãt; horum opera vtetur, & exercebit eos labore conueniente, nõ defatigabit; & alet vt oportet, curabit vt neceſſaria domus inſtrumenta, & in officio continebit, nec inſolenter efferri patietur. pactam eis mercedem ſuo tempore benignè ſoluet. Si plures erunt ſerui, pro captu cuiuſq́ vel digniori vel abiectiori muneri eos præponet.

Officia vxoris.

Vxor domũ diligenter & aſſiduè curet, ac præſens rebus domeſticis adſit, obſeruet famulorũ operas, maritũ reuereatur, nõ difficilis & moroſa, ſed pudica, & pudicè ancillas & liberos, alioſq́ omnes in officio pacatos atque tranquillos contineat, nõ ſuperba, non ſumptuoſa, neq́ verò ſordida, ſed decenti cultu pro opibus ornata. liberos ſuo lacte, ſi poſſit, alat infãtes, & eorum tenera corpuſcula diligenter curet; eoſq́ piè & honeſtè, nõ ſordidè, ſed frugaliter educet: rem familiarem augere ſtudeat, & labore mariti partam, ſua frugalitate

galitate conſeruet. Liberi ſuos parentes reuereantur, amēt,& (vt ipſe Deus præcipit) honorēt; imperata faciant libenter, illis morigeri ſint in omnibus rebus, dum nequid impium aut inhoneſtū poſtuletur. Ferant patrem quamuis durum, nec ei reſpondeant irato; & meminerint vbique pietatis & obedientiæ quæ parētibus debetur. obtemperent quoque præceptoribus, qui ſunt animorum formatores, ac veluti alteri parentes. nam vtriſque idem propoſitum eſt, rectè inſtituere liberos. deſtinatis ſtudiis incumbant, otium & voluptatem in primis vt peſtes vitent: maiores natu, reiq́ pub. tum ſacræ tum profanæ gubernatores, & viros bonos ac ſapiētes reuereantur: eos verò à quibus eorum & lingua & pectus optimis artibus ad omnem humanitatem informantur, præcipua quadam beneuolentia colant. Serui ſubiecti ſint, & fideles dominis, dicto audiētes, & ſemper ad imperium parati: heros vt parētes obſeruent, & ament: frugales, moderato victu, & neceſſario veſtitu contenti, rem dominorum augere velint, nihil ſuffurentur: dominum patienter ferant, ſi moroſior erit; ſi facilior, ne contemnant. An Chriſtianis liceat habere ſeruos, & an aliqui ſint naturâ ſerui, quod Ariſtoteles affirmat, aliis diſputandum relinquo.

Officia liberorum.

Officia ſeruorum.

Lib. VII. De rep. cap. II.

De Politica. CAP. XIIII.

QVEMADMODVM *ex ſingulis hominibus conſtat familia, ſic ex multis familiis reſpublica & ciuitas, id eſt cœtus hominū, eiuſdem imperij tutela, ac iuris communione ſociatus: qui rerū ſuarum ſtatum per ſe tueri poſſit. In repub. bene gerenda maximè cernitur Prudētia, ſine qua, nulla hominum ſocietas regi poteſt. Politia ſeu Reſp. breuiſſimè definitur à Plutarcho in libro De tribus reip. generibus, ſtatus, & ordo ciuitatis in rebus gubernandis obſeruandus. & à Cicerone,*

Quid Reſpublica.

Definitio ex Plutarcho & Cicerone.

ratio

ratio atque prudentia Reipub gerēdæ. Ciuilis hæc prudentia ciuium actiones præſcribit: ac tota in ciuium ſocietate defendēda, velut in materia, quam tractandam ſuſcepit, verſatur: eumq́; ſibi propoſitum habet finē, vt Reſpub. bene geratur, ac ciuiū ſaluti cōſulatur. ad quē peruenitur obſeruatione religionis, iuris, ac legum; ſtudio communis vtilitatis atq; concordiæ, & recta iuuentutis inſtitutione; vt honeſta ſit & inculpata vita; vt vis & iniuria puniatur; vt ſuum cuique tribuatur: hoc eſt, vt piè, iuſtè ac tranquillè viuatur. Diſcrimen hoc Ariſtoteles inter familiam & Rempub. eſſe tradidit; vt in repub. ſit iuris æqualitas, qua ſummi cum infimis exſequantur; in familia verò, dominus regis imperium habeat in liberos & ſeruos, vt ſubiectos; inter quos huiuſmodi æqualitas eſſe non poteſt. Rerumpub. ſex formæ numerantur: tres bonæ, quas rex, optimates, & populus iuſtè, atq; ad communē totius ciuitatis vtilitatem accommodatè adminiſtrant: totidemq́; prauæ, quas tyrānus, paucorum factio, & plebs, pro ſua libidine regunt, omnia ad ſuum commodum rapientes. Nulla videtur vllius gentis ciuitas eſſe, quæ nō ad earum aliquam referri poſſit. Eam rempub. quæ ex tribus illis, quæ rectæ iudicantur, eſt conſtituta, Cicero ſecundo libro de Rep. optimam eſſe arbitratur, quòd ea præſtantior ſit, vtilior, & durabilior ſingulis. Apud Romanos, poſt exactos reges reſpubl. primùm Ariſtocratica, deinde plebis ſeceſſionibus mutata vſq; ad Iulium & Auguſtū Democratica videtur fuiſſe, moderatione quadam regni & Ariſtocratiæ ſic temperata, vt Regia quædam maieſtas in Conſulibus emineret, Ariſtocratia in ſenatoribus, Democratia in tribunis pleb. ſed penes populum tamen ſumma poteſtas eſſet. nūc Regia Monarchia ſenatus ac prudentum conſilio ſtabilita, certiſq́; legibus ad moderandam

Quibus in rebus ſalus Reip. poſita ſit.

Formæ rerum publicarum; tres bonæ, Monarchia, Ariſtocratia, Democratia. tres itē prauæ, tyrannis, oligarchia, ochlocratia ſeu anarchia.

Quæ ſit optima Reſp.

Qualis apud Romanos fuerit Reſp.

randam vim principum ac nimiam potentiam neceſſariis temperata, meritò, propter vtilitatem ac tranquillitatem, omnibus videtur præferenda; præſertim cùm non electione, ſed diuina quadam prouidentia natis iure ſanguinis regum ac principum liberis, parẽtum ſucceſſoribus aut propinquis, regna deferantur. Omnis autem bona Reſp. recto conſilio, & iuſto imperio conſeruatur: quibus mutatis, facillimè labefactatur. Quoniam autẽ ciuitas ex multitudine ciuiũ iure viuentiũ cõſtat; quales eos eſſe oporteat, ſiue nobiles illi ſint & locupletes, ſiue ignobiles & tenues; ſiue conſilio ciuitatem gubernent; ſiue armis defendant; ſiue artes neceſſarias exerceant, breuiter oſtendamus. Bonus patriæ ciuis appellandus eſt, qui ciuilibus ornatus virtutibus, & in primis iuſtitia & fortitudine, quas prudentia & temperantia moderantur, officia non tantùm domeſtica & familiaria, verumetiam publica & domi & bello rectè exſequi poſſit. Ad virtutes, & honeſtas ac neceſſarias artes docendas publicis præceptoribus opus eſt, & probis, & eruditis; quorum diligentia pueri ab ineunte ætate rectè inſtituti, præſtantes virtute ac pietate, rerúmque optimarum cognitione, vtiles patriæ ciues euadant. Quòd ſi parentum opes non ferant vt filij per otium ſtudiis liberalioribus inſtituantur; proximum eſt, vt aliquod opificij genus doceantur, quo victũ quærant. Cauenda autem ſunt omnibus diligenter otium & voluptas: ſtudium ſemper, & honeſta atque vtilis exercitatio quærenda eſt tum amimorum tum corporũ. Efficiendum eſt omnibus bonis ciuibus, maximè verò parentibus & præceptoribus, vt, quoniam pueri & adoleſcentes facilè quiduis imitantur, his vita integritate præluceant, ſintq́ minoribus natu virtutis exemplũ: auferatur omnis, quantum fieri poteſt, occaſio peccandi:

Monarchia temperata ceteris præferenda.

Quibus rebus conſeruetur Reſp.

Quis bonus ciuis.

Qualibus præceptoribus ſit vtendum.

Otium & voluptas cauenda.

Domeſtica vitiorum exempla cauenda.

remoueantur libidinis ac voluptatis incitamenta. magiſtratui pareatur, ſi bonus eſt, vt patriæ parenti, cui diuinitus data eſt poteſtas: ſin malus, patienter feratur, & ſine ſeditione modeſtè ſui officij, & ſuppliciter admoneatur. Leges obſeruentur; colatur in primis religio; pax inter ciues & cõcordia retineatur: caueatur omnis diſcordia cauſſa: ſua quiſque curet, nec ad rempubl. niſi vocatus accedat: quieti ſemper conſulatur: vectigalia ſoluantur: patria cuique ſit cariſſima, pro qua nec mortem, ſi ſit opus, oppetere bonus ciuis dubitabit. Patriæ enim prima poſt Deum caritas debetur ac magiſtratui: proxima parentibus & cognatis; tertia ciuibus iuris communione ſociatis. Peregrini ſua tractent negotia, nec de alienis curioſiùs inquirant: modeſtè ſe gerant. Magiſtratus officium eſt, ſtudere ſaluti & incolumitati & vtilitati Reipublicæ: prudenter eam regere: Deum vereri: religionem, pietatem, iuſtitiam, leges, æquitatẽ conſeruare: tueri Eccleſiam; curare ſcholas, bonos mores, inſtituta ac diſciplinam ciuitatis: moderatè ac ſcienter iis, quibus præeſt, vti (quod efficere non poterit, niſi vir bonus, & qui conſilio ac ſano iudicio plurimum valebit, cui iure parendum ſit, vt præſtantiori) tueri leges, & curare diligenter ac ſtudioſè vt obſeruentur, quibus & ipſe parebit: vt ſuum cuique tribuatur, & alienum legitimè auferatur: nemo lædatur: ceteraq; naturæ iura conſeruentur, atque omnia diſcordiæ ſemina tollantur: præſcribere quæ recta ſunt, & cum legibus atque æquitate coniuncta: pro dignitate perſonæ, quam induit, ſe gerere decẽter, humanè, modeſtè, iuſtè, non ſordidè, non auarè, nõ ſuperbè, non moroſè, non crudeliter, non libidinosè: ius æquum omnibus dicere: nihil iræ aut gratiæ tribuere: clementem ſeueritatem & æquitatem in animaduerſionibus ac ſupplicijs

Cur magiſtratui parendum.

Officium peregrini.

Officium magiſtratus.

Magiſtratus pius, bonus, prudens, iuſtus, æquus, & Reip. ſtudioſus, nõ auarus, crudelis, ſuperbus, libidinoſus, flagitioſus.

Parendum virtute & ſapientia præſtantibus.

Tueri) hinc Magiſtratus ab Ariſtotele definitur, cuſtos legis.

Heraclitus dixit, leges vt murum eſſe defendendas: quibus ſalus Reip. conſtat.

Aequitas prudenter ſeruanda.

ciis

eiis adhibere: ne eadem de re accuſatos alios aſperiùs, alios mitiùs (niſi quid obſtet, quod ita facere cogat inuitum) puniat: curare ex æquo ciues omnes & diuites & pauperes, & nobiles & ignobiles: nullã reipub. partẽ negligere, nullã contemnere, nulli nimium ſtudere: malos pœnis afficere, bonos præmiis: prudentes ac bonos ſæpe conſulere, & ad publicas deliberationes adhibere, ne ſolus ſapere velle videatur: arbitrari ſe patrẽ eſſe reip. procurare ciuitati neceſſaria, vt annonam, ſi fortè inopia & caritas rei frumentariæ timeatur, vt alia quibus in difficilibus reip. temporibus eſt opus: maximam verò tum rationem habere pauperum, cùm neceſſitas maximè premit, præſertim popularis, qualis eſt annonæ difficultas: peregrinos atq; aduenas & incolas humanè atque benignè tractare, ne malè apud exteras nationes ciuitas audiat: denique curas omnes ad ſalutẽ reip. referre: huius commodis vtilitatibuſq; ſeruire; huius dignitatem inprimis & decus vbique conſeruare. Et quoniam vnus omnia munia ſuſtinere non poteſt, pluribus ad varia officia magiſtratibus opus eſt: quorum tamen omnium idem ſtudium eſſe debet, conſulere ciuium commodis, & eorum vtilitati ſalutiq; ſeruire diligẽtiùs quàm ſuæ. Cùm autem res ardua ſit & difficilis, remp. bene adminiſtrare, ſemper ad opem diuinam omnibus confugiendum eſt, quo nullum præſidium certius. Niſi enim, vt in Pſalmis canitur, Deus cuſtodierit ciuitatẽ, fruſtra vigilant qui cuſtodiunt eã. Quòd ſi fortè bellum ſit gerendum, cùm nihil eo perniciosius reip. diuinitus immitti poſſit; retineatur illud Terentianum: Conſilio omnia priùs experiri, quàm armis, ſapientem decet. Si non poteſt euitari; quod in omnes intenditur periculum, prudenter adeundum eſt, fortitérque propulſandum; de quo pacis etiam tẽpore cogitan-

Mali pœnis, boni præmiis afficiendi.

Ope diuina fulcitur ciuitas.

De bello.

dum eſt: ſed nullum, niſi iuſtum, ſuſcipiendum eſt bellum: ad quod bene gerendum, adhibenda eſt præparatio diligens: quærendi ſtrenui duces, & rei militaris periti, & feliciter in multis bellis verſati, & auctoritatem ſuis virtutibus cõſecuti; nec fortes modò, ſed prudẽtes etiam & callidi. maturè conquirendi milites, ſiue pedites, ſiue equites, ſiue claſſiarij, neceſſariis armis inſtructi, & eorum delectus habendus. conficienda eſt pecunia, quæ verè neruus belli dicitur. continendi milites in officio, quorum præcipua virtus eſt, obedire ducibus: ſed illis vt imperari poſſit, ſuo tempore ſtipendium ſoluendum eſt, cauendumq; ne ſpolient & vexent eos, ad quos defendendos conducuntur. quod ex veteri querela tum ruſticorum, tum oppidanorum, quibus illi præſidio ſcilicet eſſe debebant, quàm crudele ſit & graue miſeræ plebi, hoc præſertim tempore, quo nulla vnquam minor diſciplinæ militaris obſeruatio, nulla maior prædandi, & innocentes opprimendi licentia fuit, nimis notũ eſt.

Duces. Milites.

Non conuenit, magiſtratum rei militaris eſſe omnino rudem aut inexpertum. & quamuis hoc tempore longè ſit alia, quàm veteribus fuit, belli gerendi ratio, propter nouũ illud tartarei fulminis inuentum; plurimùm tamen prodeſſe poterunt veterum de re militari libri, velut Flauij Vegetij, Iulij Frontini, Æliani, Polyæni, & ſimilium; quorũ lectione, magna rei militaris ſcientia comparabitur: quæ ſi confirmetur veteranorum ac fortium militum, qui multis bellis interfuerunt, atque ducum ſtrenuorum ac prudẽtium experientia, qui bellicas artes vſu longo didicerunt; quis dubitet eam fore abſolutiſſimam? nec minùs hæc ſcientia ciuitati videtur neceſſaria, quàm togata prudentia, aut alia quæcumque ſit ars ad vitam vtilis. Cùm enim tria ſint in rep. hominum genera: vt magiſtratus, qui bene ac iuſtè regant:

Rei militaris cognitio neceſſaria magiſtratui.

Libri de re militari, ad bellum gerendum vtiles.

Ars militaris Reip. neceſſaria.

Tria ſunt in Rep. hominũ genera.

regant: vt imperatores & milites, qui fideliter ac fortiter defendant: vt artifices & liberaliũ & illiberalium diſciplinarum, qui neceſſariis & vtilibus artibus inuent, velut ſapientiæ ſtudio, agricultura, mercatura, ceteris: idem tamen omnibus ſtudium eſſe debet amabili concordia conſeruandæ reipub. Ac de politica prudentia hactenus.

De vitiis Prudentiæ contrariis. CAP. XV.

VITIUM *prudentiæ contrarium, eſt imprudẽtia, quæ contraria quoque ratione definiri poteſt, inſcitia atque inopia conſilij & facultatis diſcernendi res bonas & malas; ſeu verum inueſtigandi, ſeu diiudicandi quid agendum atque expetendum fugiendúmve ſit. Commune hoc malum eſt vitiis omnibus, ſicut prudentia virtutibus, quòd nulla virtus conſilio prudẽtiæ carere poſſit: omniſq́ iniuſtus & ignauus & intemperãs, idem imprudens dici debeat. Imprudẽtiæ comites ſunt, error animi, & temeritas recto iudicio contraria: multumq́ fortunæ tribuit imprudens, quam vt numen colit, cùm ratione atque conſilio nõ vtatur: & affectibus indulgẽs, ea ſæpius admittit, quorum poſtea pœniteat: vel contrà per ignauiam ac negligẽtiam nec liberos nec coniugem curat, nullam in familia diſciplinam, nullam auctoritatem retinet. Talis in repub. ſi magiſtratus erit, improbi datam ſibi licentiã peccãdi arbitrabuntur: ſi talis Imperator, ignaui milites reddentur, etiam illi quos acceperat ſtrenuos: quales ante Numãtiam Scipio Æmilianus offendit, quos ad priſtinam virtutem, reſtituta militari diſciplina, reuocauit, nullamq́ rei bene gerendæ occaſionem prætermiſit. Ex quo facile intelligitur, huic vitio remedium optimè adhiberi inſtitutionem ac diſciplinam, ſiue monendo atque excitando, ſiue docendo. Eſt etiam calliditas vitium,*

Imprudentia communis omnibus vitiis, vt prudẽtia virtutibus.

Imprudentiæ coniunctus eſt error & temeritas.

Imprudens à fortuna pendet. ſed meliùs ille ſenſit, qui dixit: Nullum numen habes, ſi ſit prudentia: ſed te Nos facimus Fortuna deam, cæloq́; locamus.

Qualis œconomus imprudens.

Qualis magiſtratus vrbanus, vel militaris imprudens.

Remedium imprudentiæ.

quod ſimulatione virtutis fallit incautos: cui cùm non ſit propoſitum inueſtigare verum, prudentia dici nō poteſt, ſed ſubdola & verſuta prudētia imitatrix: quæ tamen interdum virtus habetur, ſi ad bonum finem referatur. Sed cognitis prudentiæ partibus & actionibus, non erit difficile cōtrarias videre: verùm diligenter cauendum eſt, ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem imitari vidētur. Eſt ipſa quidem virtus, inter duo ferè extrema mediocritas, ſed quorum alterum apertè vitium eſt, facileq; cernitur: vt cùm prudentiæ opponitur imprudentia, iuſtitiæ iniuſtitia, fortitudini ignauia, temperantiæ intemperantia, liberalitati auaritia. Alterum verò, quia virtuti finitimum vitium eſt, non ita facilè cernitur: vt cùm prudentiæ calliditas, ſeu malitia tribuitur, iuſtitiæ acerbitas, fortitudini audacia, temperantiæ immanitas in voluptatibus aſpernandis, liberalitati effuſio, perſeuerantiæ pertinacia. Ouidius:

Calliditas vitium, quando virtus dici poſſit.

Decipimur ſpecie recti. Hor.

Virtus eſt medium vitiorū, vtrinque redactum, vt idē ait; ſed eorū alterum facilè, alterū difficilè cernitur.

Et mala ſunt vicina bonis, errore ſub illo
Pro vitio virtus crimina ſæpe tulit.

De Iuſtitia. CAP. XVI.

IVSTITIA *eſt, quæ ſuum cuique tribuit, & ſuo quēq; officio fungi iubet. Eam Cicero dominā omnium & reginam virtutem vocat, intelligens, vt opinor, illam generalem, & vniuerſam virtutem, reliquarum comitatu perfectam: quæ eſt omnium animæ partium cōſenſio, & quædam velut harmonia: cùm appetitus rationi parent. Eam ille definit habitum animi, qui communi vtilitate conſeruata, ſuam cuique tribuit dignitatem: Et, affectionem animi, quæ ſuum cuique tribuit, ac ſocietatem coniunctionis humanæ munificè & æquè tuetur. Definitur etiam ab eodem, æquitas, ius ſuum cuiq; tribuens pro dignitate ac merito cuiuſque. Ariſtoteles appellat animi affectionem, quæ homines apti* reddun

Variæ definitiones iuſtitię.

Ariſtot, lib. 5. Ethic.

redduntur ad iuſtè agendum, quaq́; ea qua iuſta ſunt, & volunt & agunt: eodémque modo iniuſtitiam, qua iniuriam faciunt, & res iniuſtas volunt: Iuriſconſulti, conſtantem & perpetuam voluntatem ius ſuum cuique tribuentem. Verſatur enim iuſtitia in diſtribuendo iure, tanquam in materia; vt aqualitas, quam ius parit, conſeruetur. Vitia contraria ſingulis ſunt; huic iniuſtitia, illi iniuria: fortitudini & tēperantia plura. Nihil eſt hac virtute magis ad conſeruandam generis humani ſocietatem neceſſarium, nihil natura, qua nos ad omnem humanitatem mutuamq́; beneuolētiam informauit, conuenientius, cuius munus eſt, nocere nemini, & prodeſſe velle omnibus. ſola virtutum omniū in bonis alienis ſpectatur, qua non ad ſuum, ſed ad aliorum commodum omnia referat, vt ſcribit Ariſtoteles: qua de cauſſa reliquis virtutibus praſtare videtur. Quòd ſi ad hanc ſocietatem (vt eleganter libr. 1. De legibus Cicero probat) nati ſumus: ad iuſtitiam quoq́;, ſine qua ſocietas illa, coniunctióque conſtare non poteſt, natos eſſe nos fatendum eſt: eámq́; naturaliter inſitam nobis, tāquam facem pralatam ad iuſtas res agēdas, fugiēdáſq́; contrarias, recta rationis iudicio, Dei conceſſu ac munere datam: qua ſi agendi conſuetudine confirmetur, tum demum habitus virtutis, cuius tanquam paruos igniculos natura dedit, & perfectio comparabitur. Quod de mediocritate iuſtitia quaritur, eſt illa quidem (vt Ariſtoteles cenſet) mediocritas, ſed aliter atq́; reliqua virtutes morales, inter vtrunque extremum poſita, qua refertur ad ius & aqualitatem: in qua conſeruāda verſatur, ſicut in inaqualitate iniuſtitia, & iniuria, perturbatrix aqualitatis & iuris.

Iuſtitia in iure diſtribuēdo verſatur, quo conſeruatur æqualitas.

Vitia, iuſtitiæ iniuſtitia, iuri iniuria contraria.

Iuſtitia commoda aliorū ſpectat.

Ad humanam ſocietatem & iuſtitiam nati ſumus.

Iuſtitia Dei donum.

Iuſtitiæ mediocritas qualis.

Ariſt.) Nam iuſtè agere, medium eſt inter facere & accipere iniuria, quorū illud iuſtitiæ contrarium eſt, hoc non eſt. illud autē plus obtinere eſt, illud mi nus, vt ait Ariſtotel lib. 8. cap. 9.

De partibus iuſtitiæ. CAP. XVII.

IVSTITIÆ *partes dua ſunt: vna, communis &*

vniuerſa, quæ eſt obedientia, qua inferiores animæ partes rationi ſubiiciuntur. Ea in conſeruanda humanæ ſocietatis æqualitate verſatur, & commune bonum ſpectat, docetq́ legem & æquitatem colere: altera, priuata, quæ in reddendo quod debetur cuique, cernitur. eaq́ duplex eſt: vna, quæ in commerciis ac negotiis æqualitatem conſeruat, quæ vulgo commutatiua dicitur: altera, quæ in diſtribuendis præmiis & pœnis pro cuiuſque merito, quam diſtributiuam appellant. Iuſtitiæ communis officium eſt, legem & æquitatem conſeruare. ex quo iuſtus appellatur, qui legibus omnibus, cum Dei & naturæ lege congruẽtibus, obtemperat.

Duplex Iuſtitia, communis & priuata. Commutatiua in rebus. Diſtributiua in perſonis verſatur. Iuſtitiæ communis officium.

Lex.

Lex definitur à Cicerone, Ratio inſita à natura, quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq́ contraria. itemq́, Recta, & à numine Deorum tracta ratio, imperans honeſta, prohibens contraria.

Legum bonarum auctor Deus.

Plenius à nobis definiri poteſt lex, æterna Dei volũtas, & norma naturalis, ad quam hominum vita dirigi debet. Hæc diuinitus infixa mentibus, & ſacris literis prodita, legem naturæ perficit, qua caritas in Deum & homines præſcribitur; vt nequis homo homini faciat, quod ſibi fieri nolit. Huc omnes referantur leges, inſtituta, mores, iura ad reipubl. conſeruationem neceſſaria: in quibus obſeruandis iuſtitia cernitur, in violãdis iniuſtitia.

Aequitas, moderatrix legũ. Scriptam) atque etiam morem.

Legi ſe coniungit æquitas, quæ rectum ſecuta rationis iudicium, legem ſcriptam moderatur, & ſeueritatem acerbiorem prudenter pro loco, tempore, & hominum ingeniis mitigat, optima legum omnium interpres: quæ diſtribuentis iuſtitiæ pars Ariſtoteli videtur.

Quid inter legem & virtutem interſit.

Nihil autem aliud inter legem & virtutem intereſt, niſi quòd ea quæ recta ſunt, virtus docet, ad eaq́ propoſitis & commodis & incommodis exhortatur, ſed lex iubendo & prohibendo cogit. Iuſtitiæ priuatæ pars illa quæ diſtributiua dicitur,

ad

ad magiſtratus potiſſimùm pertinet: quæ non tantùm in officiis & muneribus pro dignitate cuiuſque tribuẽdis, verumetiam in pœnis conſtituendis verſatur, vt æquali iure ciues regantur, boniq́; præmiis, & mali ſuppliciis vel maioribus vel minoribus afficiantur. Eſt hoc quidem magiſtratus officium: ſed huius virtutis cognitio omnibus eſt neceſſaria, vt ſuum quiſque locum, quẽ in repub. teneat, & munus, quo fungendum ſit, intelligat: ſuúmque tribuat ac relinquat cuique & locum & munus, ſeq́; norit ipſe, nec inſolentiùs efferat. Hæc virtus, quoniam æqualitatem conſeruare maximè ſtudet, Geometricæ proportioni comparatur; in qua maiorum minorumq́; numerorum æqua ratio ſpectatur. Ea verò pars quam commutatiuam appellant, in cõmerciis hominum verſatur, & ſuum vnicuique tribuere docet, vt res pro rebus, pretium pro merce detur, ſumma æqualitate conſeruata: habétque hæc magis debiti retribuẽdi rationem, quàm honoris digniori diſtribuendi: quamobrem & cum Arithmetica proportione confertur, quòd in hac numeri; in illa, rationis obſeruetur æqualitas. Hæc in rebus cõtrahendis, quas explicant Iuriſcõſulti, ſpectatur: illa in honoribus & pœnis, quæ conſtituuntur à magiſtratibus. Comprehẽdi videtur hæc priuata iuſtitia ſub illa cõmuni, tamquam ſpecies ſub genere, quòd vtraq; ius & æquum ſequatur; illa propter legum auctoritatem, hæc propter æqualitatem, qua politica ſocietas continetur, quam vir bonus, etiam nullis coactus legibus, conſeruandam putat. Ac de vniuerſo iuſtitiæ genere, eiuſq́; partibus, hactenus. Sed quoniam his aliæ ſex partes, à Cicerone definitæ in libris De inuentione, ſubiiciuntur, religio, pietas, obſeruantia, veritas, vindicatio, gratia; de his etiam dicendum eſt: quibus addentur liberalitas, magnificentia, amicitia,

Diſtribuens Iuſtitiæ priuatæ pars in quibus verſetur.

Se quiſque noſcat.

Geometrica proportio.

Commutans Iuſtitiæ priuatæ pars.

Arithmetica proportio.

Sequentes virtutes diſtribuenti iuſtitiæ ſubiiciuntur. & ſingulis contraria vitia. Hæ virtutes quoniam rationis æqualitate conſtant, diſtribuenti iuſtitiæ ſubiiciendæ videntur, ſicut omnis rerum contrahendarum varietas commutanti.

De ſex Iuſtitiæ partibus à Cicerone poſitis, earũque vitiis, atq. aliis nõnullis quæ ſunt illis cognata.

De religione. Cap. XVIII.

Ius eſt, quod aut ratio, aut lex fieri iubet, aut vetat. Quid ius naturæ. CICERO *libro ſecundo De inuentione, Iuſtitiæ tres partes ſubiecit: Ius naturæ, conſuetudinis, & legitimum, quod æquitas & interpretatur, &, cùm opus eſt, corrigit. Ac naturæ legem definit, quod nobis non opinio, ſed quædam innata vis adferat. cuius partes numerat ſex, quas modò poſui.* Quid ius conſuetudinis. *Conſuetudinis ius eſt, quod voluntate omnium ſine lege vetuſtas comprobauit, vt pactum, par, iudicatum, & quæcunque ſine ſcripto moribus recepta ſunt.* Quid ius legitimum. *Legitima iura ex legibus cognoſci oportet. Leges autem omnes aut publicæ aut priuatæ ſunt. Ius naturæ omnium gentium commune eſt: ius ciuile, ſpeciale ſingularum ciuitatum; quod locis & hominum ingeniis accommodatum eſt. Vtrumque duplex eſt, pertinens vel ad cultum diuinum, quæ Religio dicitur, vnde ius diuinum appellatur: vel ad hominum ſocietatem, quæ dicitur Æquitas, vnde Ius definitur, ars æqui & boni. Sed his ita breuiter enumeratis, & iuris prudentiæ ſtudio relictis, ſex illas iuris naturæ partes explicabimus.* Religio, lib. 4. cap. 14. *Religio, eſt iuſtitia erga Deum, ſeu pietas qua Deum colimus: ita nominata, vt Lactantius libro quarto ſcribit, à religando, quòd hac conditione gignamur, vt generanti nos Deo iuſta & debita obſequia præbeamus, hunc ſolum nouerimus, hunc ſequamur. hoc vinculo pietatis adſtricti Deo, & religati ſumus: cui ſummus amor, ac lõgè maior debetur, quàm vxori, liberis, parentibus, & quidquid homini carũ eſſe poteſt:*

poteſt: cùm omnes omnium caritates vnus ille ſit complexus. Plutarchus religionem interpretatur, ſcientiã rerum diuinarum: nos virtutem, qua iuſtus ac verus Deo tribuitur cultus. Quam vt omnium virtutum, ita & iuſtitiæ fundamentum, atque adeò parentem rectè vocabimus.

Religionis obſeruatio maximè Reipub. neceſſaria.

Nihil hac virtute ad conſeruandam rempub. vitamq́; iuſtè ac fraudis expertem inter ciues agendã magis neceſſarium eſt: cùm nulla vis alia magis arceat homines ab omni improbitate, quàm ſi ſenſerint peccantibus à Deo paratum ſibi ſupplicium, & piè ac iuſtè viuentibus aditum ad cælum atque ad felicitatem æternam datum.

Religio ſeu reuerentia erga Deum eſt omnibus hominibus innata.

Nulla fuit vnquã gens tam barbara, quæ non aliquam religionem, quãuis falſam, coluerit, & numinis alicuius metu ab iniuria ſit prohibita, cùm iuſiurandum ad conſtringendã fidem vinculum arctiſſimum haberetur.

Fides Chriſtianæ religionis fundamentum eſt.

Quid Chriſtianos facere par eſt? quibus Fides eſt omnis religionis fundamẽtum ab IESV *Chriſto Domino & ſeruatore noſtro, & ſanctis Apoſtolis, eiuſq́; ſucceſſoribus ita poſitum, vt nulla nec humana vi, nec inferna poſſit euerti: quid (inquam) facere par eſt eos, quibus cum virtute viuentibus certiſſimam vitæ fęlicis ac ſempiternæ ſpem Deus ipſe dedit: cuius promiſsi fiducia quis verè pius pro ſancta religione vel mortem oppetere, ſi ſit neceſſe, dubitabit? Quàm facilè ab omni iniuria abſtineretur, ſi illud Seruatoris Dei ac Domini noſtri præceptum omnium animis eſſet altiùs infixum:*

Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. præceptum Dei, hominũ mentibus inſcriptum.

Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Quam ſentẽtiam homines ſapientes etiam à noſtra religione diſsidentes, ita ſunt admirati, vt nihil diuinius, nihil ad hominum ſocietatem conſeruandam vtilius tradi potuiſſe, indicarent.

Contraria religioni.

Religioni contraria eſt ſuperſtitio, nimia religio, quæ non vt oportet numen diuinum colit: ſeu vanus & inanis Dei cultus:

quo vitio deteſtabilior etiam peſtis eſt impietas aduerſus Deum, ac religionis & iuriſiurandi contemptio, blaſphemia perditorum, Epicureorum & atheorum; peruerſæ de religione ac rebus diuinis hæreticorum opiniones: quibus reuerētia erga Deū, & fides omnis euertitur, quibus periuria, quibus ſacrilegia confirmantur.

De pietate. Cap. XIX.

Secundo *loco numeratur à Cicerone pietas: quæ tametſi definiatur interdum ab illo, iuſtitia aduerſus Deos, vt ſit eadem quæ religio: tamen ſæpiùs accipitur pro iuſtitia erga parentes, ſeu grata volūtate in parentes. Sed in Rhetoricis abſolutiùs definita eſt pietas, per quam ſanguine coniunctis, patriæq́; beneuolis officium, & diligens tribuitur cultus. Itemq́; alibi: Pietas eſt, quæ erga patriā aut parētes, aut alios ſanguine iunctos officium cōſeruare moneat. Rectè virtus hæc proxima religioni adiungitur, quòd primus Deo tribuendus ſit cultus, proximus parētibus & propinquis, & in primis patriæ, quā Cicero omnes caritates vnā ait eſſe cōplexam. Contrarium pietati vitium eſt, impietas in eos quibus beneuolentia & caritas debetur. Aduerſus hoc tam deteſtabile ſcelus, cùm ignotum adhuc eſſet parricidij nomen, legē ferre neceſſe non fuit: poſtea verò quàm exorti ſunt, qui naturæ legē violantes, & beluis immaniores, eis vnde vitam acceperant, vim & manus inferrent, ſancita lex eſt aſperrima: de qua in Pandectis ſub tit. ad l. Pompeiam de parricidiis.*

Quid pietas.

Cur proxima religioni pietas erga parentes.

Impietas.

Lex Pompeia de parricidiis.

De obſeruantia. Cap. XX.

Observantia *eſt, per quam ætate, aut ſapientia, aut honore, aut aliqua dignitate antecedentes reueremur & colimus. Id enim naturæ lege præſcriptū Deus ipſe iubet, vt parentes & magiſtratus, quos ille præeſſe voluit, iuſto cultu atque honore dignemur, & his*

Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubiecta ſit, inquit D. Paulus ad Romanos xiij.

his libenter obedientes nos præbeamus. Hæc obedientiæ virtus adeò neceſſaria eſt, vt ſine ea nec domus, nec ciuitas, nec vlla ſocietas permanere poſſit: hac ipſa etiam virtute elemẽta conſeruantur: hac varij ſtellarum curſus, hac totius mundi compages ſuſtinetur. Tolle obedientiam, quid efficiet magiſtratus vel ſacer vel profanus? quid parentes? quid præceptores? quid in bello duces? Contrarium obedientiæ vitium eſt contumacia ac negligentia obſeruantiæ. id quàm ſit pernicioſum, primorum totius generis humani parẽtum grauiſſima ruina, quæ totum genus humanum afflixit, documentum nobis dedit. Oritur hoc vitium ex ſuperbia & arrogantia atque φιλαυτίᾳ, *qua quis ipſe de ſe bene exiſtimans, ſeſeq́; diligens, nimium ſibi placet. Nihil autem eſt & Deo & hominibus odioſius ſuperbia. ſemper enim, vt Latinus Tragicus ait, Sequitur ſuperbos vltor à tergo Deus. Teſtatur idem irreparabilis ille, & quo nullus grauior vnquam fuit, malorum Geniorum caſus. Contrarium alterum obedientiæ vitium eſt, ſimulatio obſequij, & ad res parum honeſtas obedientia.*

Contrarium obedĩẽtiæ vitium, contumacia vnde oritur.

Exſecrabilis eſt ſuperbia.

Alterum obedientiæ vitiũ contrarium.

De veritate. Cap. XXI.

VERITAS *eſt, inquit Cicero, per quam immutata ea quæ ſunt, aut fuerunt, aut futura ſunt, dicuntur: ſeu, rectus animi habitus, quo quis & verum ſiue affirmando ſiue negando dicit, & nihil ſimulat falſum: vnde verax appellatur.* Neceſſaria *virtus eſt non ſolùm ad fugiendam in artibus ſophiſticam, & omnem in vita fucum, verùmetiam ad negotia contrahenda, in quibus fides dominari debet, quæ definita eſt dictorũ factorũmque conſtantia & veritas: nec aliud eſt in rebus rationibusq́; contrahendis veritas, quàm fides: quæ ſi diligenter obſeruetur, proprium iuſtitiæ munus explebitur; quod eſt, ſuum cuique tribuere. Veritati contrarium vitium*

Dicuntur) Non enim ſolùm intelligere quæ vera ſunt, quod eſt prudentiæ; ſed etiam agere & loqui oportet, quod eſt iuſtitiæ.

Fides iuſtitiæ fundamẽtum.

Contraria veritati vitia.

vitium eſt mẽdacium, itemq́; ſophiſmatum calumniæ, omniſq́; fraus,& ſimulatio, atque arrogantia, & diſſimulatio. Impium & pernicioſum reip. mendacium eſt. nam & hominem à Deo, qui verax eſt, omniſq́; veritatis fons, auertit, ac diabolo conciliat, mortemq́; animæ ſempiternam adfert: & humanam ſocietatem fraudulenta negotiatione violat, odiaq́; ac diſſidia fallaci lingua concitat. Moleſta doctis eſt illa quorundam nimium ſibi arrogantium, vana præſertim, iactatio. Execrãda verò calumnia, laudatio malorum, & vituperatio bonorum. Simulatio quoque indigna eſt bono viro, qui non aliud dicit ac ſentit: non laudat præſentem, quem vituperat abſentem: non dolo malo, ſed prudenter, ſi ſit opus, ac ſine fraude ſimulat aut diſſimulat. Atque idem etiam interdum ſumit eam ſibi loquẽdi libertatẽ, quæ Græcè παῤῥησία *dicitur, qua ſæpenumerò ſunt vſi Philoſophi, ſed vt Socrates faciẽdum monuit, nunquam ſine vtilitate: ne odio magis quàm iudicio adhibita videatur: qualis illa Therſitæ Homerici fuit. Sed hac ipſa tamen abutuntur quidam, ad nimiam aſſentationem eruditi, qui hac via callidè gratiam aucupãtur.*

Execrabile eſt mendacium. Quanta ſint ex mendacio mala.

Iactatio.

Calumnia. Falſa laudatio & vituperatio. Simulatio.

Loquendi libertas.

De vindicatione. CAP. XXII.

VINDICATIO *eſt per quam iniuriæ factæ, vel damna data puniuntur. Cicero eam definit, per quam vis, & iniuria, & omnino quidquid obfuturum eſt, defendendo aut vlciſcendo propulſatur. Et, Vindicatio, per quam aut contumeliam defendendo aut vlciſcendo propulſamus à nobis, & à noſtris, qui nobis eſſe cari debent; & per quam peccata punimus. Sed hæc poſterior definitio, excepta poſtrema parte, nobis ideo parũ cõmoda videtur, quòd vltionem priuatam contineat; ab illo etiã probatam libro I. De officiis: quam ſcimus non ſolùm à Chriſtianis, verũ etiã à profanis Philoſophis, noſtraq́;*

Priuata vindicta non vtendum.

noſtræq; religionis ignaris improbari, qui natura legem ſecuti iudicarunt melius eſſe pati, quàm facere iniuriam: propterea quòd illud iuſtè fiat, hoc ſine iniuſtitia fieri non poſſit, vt Ariſtoteles etiam docet lib. v. Ethicorum. illud quoque patientia tribuatur, videlicet inſigni virtuti: hoc autem vitio contrario. Nec verò quiſquam putare debet aliud ſibi eſſe conceſſum, quàm vt (ſi euitari non poſſit) vim vi repellat: idq; defendendi, non lædendi aut vlciſcendi cauſſa. Animus enim nocendi iniuſtum facit: legitima vindicatio magiſtratibus, qui ſunt legum miniſtri, diuinitus commiſſa eſt; adempta verò priuatis, quibus nullum eſt vindicandi ius datum. Contraria vindicationi eſt crudelitas, & nimia lenitas. Nam in omni animaduerſione & caſtigatione cauendum eſt, ne vel maior pœna, quàm culpa ſit; vel bonis noceatur, dum parcitur malis.

Melius eſt accipere, quàm inferre iniuriam.

Vim vi repellere licet defendendi, non lædendi aut vlciſcendi cauſſa.

Cõtraria vindicationi.

Cic. lib. 1. De offic.

De gratia. CAP. XXIII.

GRATIA, *quæ vulgò gratitudo dicitur, eſt, inquit Cicero, quæ memoria & remuneratione officiorum & honoris & amicitiarum obſeruantiam teneat. Commodiùs fortaſſe definietur Gratia, virtus, in qua beneficij accepti memoria, & remunerandi voluntas continetur: propterea quod hæc virtus in accipiendo magis quàm in dando verſatur. Nam dare, liberalitatis eſt: accipere libenter, & referre velle, gratiæ proprium eſt. Illius eſt, dati beneficij obliuiſci, nec vllam remunerationẽ ſperare: huius verò, meminiſſe, & cùm datur opportunitas, etiam cum fœnore, ſi poſſit, ac bene collocari beneficium intelligat, & quidem promptè velle reddere, & nihilominus perpetuam retinere beneficij memoriam. Vtrobiq; videndum eſt, vt quod vel datur vel redditur, vtile ſit, & commodum ei cui datur vel redditur, & iuſtè partum, ne de alieno liberales & grati ſimus.*

Gratia eſt grati animi fidelis memoria: ſeu Voluntas referendæ gratiæ ac beneficij memor.

Cui & quid dandum.

Contrarium gratię vitium.

ſimus. Contrarium gratiæ vitium vulgo dicitur ingratitudo: quæ definiri poteſt, obliuio accepti beneficij: & vel coacta, vel nulla, vel (quod omnium peſſimum eſt) mala relata gratia: quæ maxima iniuſtitia eſt; qua nihil omnibus odioſius eſſe poteſt.

De miſericordia. CAP. XXIIII.

Cur ſuperioribus virtutibus addenda ſit miſericordia.

COMMODE videtur his adiungenda miſericordia, gratiſſima Deo virtus. Ut enim debetur amor, veritas, & fides omnibus, pietas paucis, vindicatio mala inferētibus, gratia benemeritis: ita miſericordia, immeritò mala patientibus. Miſericordiam autem hîc non ægritudinem voco, aut, vt Seneca, vitium animorum nimis miſeriæ fauentiū: ſed virtutem, per quā animus miſeriis & calamitatibus alterius mouetur ad ſubueniendū afflicto. Miſericordia definitur à Cicerone, ægritudo ex alterius rebus aduerſis: à Seneca in libris De clementia, ægritudo animi, aut triſtitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Sed hāc ille vitiū eſſe probare conatur his verbis: Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem. Sed nos, vt dictum eſt, virtutem miſericordiam intelligimus, ad quam Chriſtus nos exhortatur exemplo Patris cæleſtis, & ſuo, Luc. VI. quæ nullis vnquam laudibus ſatis extolli poteſt: & certè ſacris litteris nobis magnificè commendatur. Quis verò mortalium, Dei Patris & Chriſti Domini noſtri infinitam miſericordiam vel mente concipere, nedum verbis explicare poſſit? Hæc virtus hominem ad beatitudinē prouehit. Chriſtus enim beatos vocat miſericordes, quòd hi miſericordiam ſint conſecuturi: Matthæi V. IX. XII. apud quem capite XXV ſex officia miſericordiæ breuiter indicantur.

Miſericordia hoc loco virtus, non ægritudo intelligenda eſt.

Quid miſericordia.

Miſericordia eſt diuina virtus.

Beati miſericordes.

Sex officia miſericordiæ.

De

De liberalitate: & huic contrariis vitiis, auaritia & effuſione. CAP. XXV.

LIBERALITATEM Cicero in 1. *De officiis libro alteram iuſtitiæ ſpeciem facit, quam eandem & beneficentiam & benignitatem appellat; quæ non incommodè videtur hoc loco ſuperioribus iuſtitiæ partibus adiicienda. Quamuis enim hæc virtus in dando, non vt illa in reddēdo quod debetur (id quod proprium eſſe iuſtitiæ videtur) poſita ſit, quia tamen ſeſe ad alios, vt iuſtitia, diffundit; & hominum vtilitatem ſpectat; inter iuſtitiæ partes referre licebit. Definiri poteſt liberalitas, benefica voluntas ſine cuiuſquam iniuria beneficio dignis gratificandi: ſeu, vt breuiſſimè definiatur, liberalis de aliquo bene merēdi volūtas. Verſatur hæc, vt Cicero ait, in vſu pecuniæ; quam honeſtè, atque, vt oportet, animo liberali ac pio largiri, proprium eſt liberalitatis. Requiritur enim primùm omnium libera dantis voluntas, ne opinione vtilitatis animus à beneficentia retrahatur. Dandum igitur eſt, quia ſcimus id gratum eſſe Deo, nullam exſpectantes remunerationem. Dandum autem prudenter, cùm res & locus poſtulabit, ei in quem bene collocatur beneficium, qui non ad perniciem vel ſuam vel aliorum ſit abuſurus, probo, beneuolo, benemerito, & vt quiſque coniunctiſſimus eſt, ratione cognationis, affinitatis, amicitiæ, ciuitatis, nationis, denique humanæ ſocietatis. Hunc enim ordinem præſcribit natura, vt poſt Deum & patriam primi ſint coniuges, deinde liberi, parentes, cognati, affines, amici, ciues, conterranei, homines alij. Cicero lib. 1. De officiis ſeptem hos gradus conſtituit: 1. patriam & parentes: 2. liberos ac totam domum: 3. propinquos & affines: 4. amicos & familiares: 5. ciues: 6. qui ſunt eiuſdem nationis, gentis, & linguæ: 7. omnes homines.*

Liberalitas iuſtitiæ ſpecies.

Cur ad iuſtitiam referēda liberalitas.

Quid liberalitas.

Cur dandum ſit.

Quomodo, quando, quid, & quibus dandum.

Gradus coniunctionis.

Et de noſtro dandũ, non de alieno: nam liberalitas nocere nemini debet, prodeſſe autem beneficio dignis: & dandum pro dignitate cuiuſq; ac merito, & indigenti magis quàm diuiti; non quantum fortaſſe velis, ſed quantum poſſis; ne liberalitas in effuſionis vitium degeneret, & tu deinde incipias egere, atq; amicis tuis eſſe moleſtus: & voluptatẽ, qua virtutis comes eſt, amittas, contràq; dolorem vitioſitatis comitem accipias. Et quãuis diuites liberalitatis munus exſequi poſſint facilius, tenuiores tamẽ etiam liberales eſſe poſſunt: quorum benefica magis voluntas, quàm ipſum beneficium ſpectari debet.

Tenuiores etiam poſſunt eſſe liberales.

Cicero libro II. De officiis duo liberalitatis genera conſtituit: unum, quo quis egenti pecunia ſubuenit: alterum, quo opera aut cõſilio iuuat. qua virtus propriè beneficentia dici poteſt: & certè liberalitati coniunctiſſima eſt: cui contraria eſt maleficentia, & beneficentia omiſſio. nam virtus hac poſita eſt inter malam & nullam operam, ſeu inter officiendi ac malefaciendi, & omittendi ſtudium. vt rectè definiatur beneficentia, mediocritas in tribuenda aliis opera.

Beneficentia.

Huc referatur & hoſpitalitas, qua eſt benignitas in ſponte recipiendis hoſpitibus. Cui contraria eſt inhoſpitalitas, itémque inanis oſtentatio hoſpitalitatis.

Hoſpitalitas.

Liberalitati contraria ſunt vitia duo, auaritia atq; illiberalitas, & effuſio atque luxuria: quarum illa defectus liberalitatis eſt, hac verò exſuperãtia: inter qua vitia liberalitas media eſt.

Liberalitati contraria ſunt vitia duo.

Auaritia definitur nimium pecuniarum ſtudium, quibus ad ſuum commodum anxiè congeſtis auari nec ſibi nec aliis proſunt: qua rectè appellatur in ſacris litteris omnium malorum radix, ex qua furta, rapina, latrocinia, fraudes, proditiones, diſſidia, bella fruticantur: &, quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fames? Inexplebilis eſt illa pecunia cupiditas, & dirus

Quid auaritia.

Auaritia radix omnium malorum.

dirus hydrops: cui, quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ. nam creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit. Miſerrima eſt omnino hæc ſeruitus, & abiectiſſima, ſemper anxia, ſemper timida, nunquam tranquilla, nunquam ſuo contenta. Auaritiæ vitio contraria eſt effuſio, quam prodigalitatem appellant: itémque beneficẽtia in quoſuis, negligens ſuorum: quod ipſum quoque vitium eſt, & liberalitati repugnat. vt enim auarus in accipiendo & retinendo nimius eſt: ita contrà prodigus in largiendo modum tranſit. Definiri igitur effuſio poteſt, immoderata, ac nullam iuſtam ob cauſſam facta largitio. Eſt hæc quidem vitioſa, ſed faciliùs ad liberalitatem reuocari poteſt, quàm auaritia: quòd illa ſoleat aliis prodeſſe, hæc nulli, ac ne ipſi quidem poſſidenti. Huic ſæpe iuuenilis ætas obnoxia eſt, illi ſenilis. Parſimonia item, vt liberalitas, iiſdem eſt interiecta vitiis, effuſioni & ſordibus. Hinc parcus ſeu frugalis, nec prodigus nec tenax dicitur. Parſimonia eſt diligẽs eorum quæ parta ſunt, cuſtodia, ac moderatio ſumptuum. Ex quo dictum eſt, Magnum vectigal parſimonia.

Auaritiæ contraria effuſio.

Quid effuſio.

Parſimonia quoque mediocritas eſt inter effuſionem & ſordes.

Quid parſimonia.

De magnificentia. CAP. XXVI.

LIBERALITATI *ſubiiciẽda videtur magnificentia, quòd nihil aliud ſit, quàm liberalitas quædam amplior. quæ definitur à Pontano mediocritas in ſumptibus, & quidem magnis, cum delectu faciendis: & à Cicerone, rerum magnarum & excelſarum cum animi ampla quadam & ſplendida propoſitione agitatio atq; adminiſtratio: hinc magnificus, ſplendidus, & qui magna facit. Hæc virtus nõ eſt pauperum, qui magna & admiranda præſtare non poſſunt: ſed diuitum, velut regum & principum: quibus tamen cauendum eſt, ne inanis gloriæ cupiditate magis quàm virtute impulſi, nec*

Quid magnificentia.

Magnificentia diuitum eſt, non pauperũ.

Dei voluntatem, nec hominum vtilitatem præcipuè reſpicientes, extra modum ſumptu & magnificentia prodeant. nam & huic virtuti vitia duo ſunt: vnum, quod μικροπρέπεια, *indecora illiberalitas dicitur, anguſti animi ac ſordida magnificentiæ oſtentatio, quod auaritiæ cognatum eſt: alterum,* βαναυσία, *id eſt, inſolens atque immoderata & intempeſtiua magnificentia ac luxus; quæ reſpondet effuſioni. Ad hanc virtutem Pontanus referendum etiam putat moderatũ rei familiaris ſplendorem: & magnificentiam quidem verſari in præclaris ædificiis, præſertim publicis, in ſpectaculis, in muneribus: ſplendorem verò in priuatæ ſupellectilis ornatu, in rerum diuerſarum apparatu: eumq́ definiri poſſe, mediocritatem inter luxũ & ſordes: vt ea ſit ſupellex, quæ ſplendidum virum deceat: ea ſint ornamenta, is apparatus, is cultus atque ornatus corporis, vt ſplẽdidus verè dici poſſit, non luxurioſus, neque ſordidus, pro fortuna & dignitate, pro loco & tẽpore honeſtè veſtitus, &c. Seruetur etiam ſplendor in domus laxitate, in conuiuiorum epulis: ne vel nimio luxu, vel parum ſplendida menſa conuiuator modum tranſeat.*

Contraria magnificentię vitia.

Splendor.

De amicitia. CAP. XXVII.

INTER *iuſtitiæ partes amicitia quoque numeranda eſt; ſine qua, nulla hominum ſocietas conſeruari poteſt. de qua cùm Ariſtoteles, & poſt eum Cicero copioſè diſſeruerint; nos hîc ea breuiter, quæ maximè neceſſaria videbuntur, perſtringemus. Eſt igitur, vt ait Cicero libro primo De legibus, omnis amicitiæ vis in voluntatum, ſtudiorum, ſententiarúmque conſenſione & in Lælio: Nihil aliud eſt, inquit, amicitia, niſi omnium diuinarũ humanarumq́ rerũ cum beneuolentia & caritate ſumma conſenſio: quam ait virtutum adiutricem à natura datam, non vitiorum comitem: eamq́ ex amore*

Ariſt. lib. 8 & 9. Ethic. ad Nicom.

Quid amicitia.

Vnde amicitia.

amore nominatam, & ab ipſa natura ortam: vt naturalem intelligamus amorem, quo homines inter ſeſe cõiunguntur.

Cur ad iuſtitiam referenda ſit amicitia.

Et quoniam (vt etiam ex literis ſacris, quibus natura lex in hac re comprobata eſt, cognouimus) homo homini beneuolentiam & amorem debet, cùm & reliquæ animantes in ſuo quæque genere amicitiam colere, aut certè beneuolentiam conſeruare videantur: dubitari non poteſt, quin amicitia, quam virtus conciliauit mutuæ beneuolentiæ conſeruatricem, ad iuſtitiam ſit referenda, quæ & ad vſum vitæ maximè neceſſaria eſt, & ipſam continet remp.

Inter amicitiam & beneuolentiã quid interſit. Ariſt. lib. 8. cap. 2 & lib. 9. cap. 5.

Quid ab amicitia diſtet beneuolentia, docet Ariſtoteles. beneuolentia poſſe nos etiam cum iis eſſe coniunctos, quos ignoramus: eamq́; occultam eſſe poſſe, amicitiam non poſſe: principium autem & fontem amicitiæ eſſe beneuolentiam.

Amicitiæ definitio.

Ex cuius ſententia ſic definiri poteſt amicitia, vt ſit aperta ac mutua proborum hominum inter ſe beneuolentia conſilio ſuſcepta.

Amicitiæ diuiſio.

Vera amicitia mutua eſt & conſtans: ficta verò nec mutua nec diuturna eſt.

Amicitia duplex eſt: vna perfecta, vera, & ſincera, atq; ex virtute profecta, quæ eſt inter bonos, ſiue ſanguinis coniunctione, ſiue voluntatum ac ſtudiorum conſenſione conciliatos: altera imperfecta, ficta, & vulgaris. quæ duplex eſt: aut enim vtilitate conciliatur, aut voluptate.

Expetuntur honeſta, vtilia, iucunda.

Finis igitur amicitiæ veræ, eſt honeſtum: fictæ, vtile vel iucundum. Voluptas pueros & adoleſcentes coniungit, vtilitas mercatores, & his ſimiles: at virtus bonos viros, qui verè ſunt amici, & permanent etiam poſt mortem; illi verò ad tempus amant.

Inter quos vera ſit amicitia.

Vera igitur amicitia, quoniam ex virtute naſcitur, inter improbos eſſe non poteſt: velut inter fures, inter latrones, pradones, proditores, coniuratos; quamuis interdũ arctiſſimo vinculo cõiuncti videantur. nec ſatis etiam firma eſt inter eos, qui nec moribus, nec ſtudio, nec voluntate, nec opinionibus, nec

opibus (quãquam hæ non ſemper obſtant amicitiæ, ſicuti nec ætas) nec dignitate ſunt pares. Inter principes & eorum familiares, omnem ferè amicitiã exſtinguit aſſentatio quorundam aulicorum, omnia principum & dicta & facta, quamuis ridicula, approbantium, dum quæſtum, honorem, & fauorem captant. Firmior ergo amicitia, magiſq́ ſincera eſt inter pares, animorũ conſenſione coniunctos, idem & volentes & nolentes, quos idem quoque ſtudium delectat. Sed hæc amicitia inter plures eſſe non poteſt: paucorum eſt arctiſſima illa neceſſitudo: qualem fuiſſe legimus inter eos, quorum vix quatuor aut quinque paria numerantur: & fortaſſe difficile eſſet inuenire plura, quos certè conſtat fuiſſe coniunctiſſimos, de quibus verè dici poſſit, Amicus alter idem, quorum vnus duorum ſit animus. Quamuis autem boni viri ſæpe multos habeant amicos, & his bene velint à quibus ipſi quoque amantur ex animo: tamen ſummam illam animorum ac voluntatum ſtudiorumq́ conſenſionem cum vno tantùm atque altero, aut certè cum perpaucis communicatam habent. Et quoniam ex amore amicitia oritur, gradus autem amoris ſunt diuerſi; plures etiam amicitiæ gradus conſtituendi ſunt. de quibus capite xxv. dictum eſt. Sed omnes omnium amicitias, ipſorũ etiam parẽtum & liberorũ, quæ maxima eſſe debet, longè interdum vera illa amicitia ſuperat, quæ perrara eſt. qualis fuit amor inter illa pauca, & toties decantata verorum amicorum paria, velut inter Pyladem & Oreſtem, Damonem & Pythiam. de quibus vide Valerium Maximum libro IIII. *cap.* VII. *Hæc autem vera amicitia non ſubitò fit perfecta, ſed ſuos habet progreſſus: donec longo tandem amoris intimo pectore inſidentis vſu, & ſumma familiaritate, atque amabili conſuetudine confirmetur,*

[Margin notes: Aſſentatio veram amicitiã obſcurat. — Vera amicitia an inter plures eſſe poſſit. — Pauca amicorum paria. — Gradus ſocietatis. — Non ſubitò fit amicitia perfecta.]

tur. Quare deligēdum eſſe aiunt, quem velis diligere: admonentes eo dicto, ne temere ſine delectu ac facilè quēuis in amicitiā recipiamus, quē eadē poſtea temeritate leui de cauſſa relinquamus: ne magis impetu quodā amoris, quàm cōſilio, adducti ad amicitiā fuiſſe videamur. Id vitium vt euitetur, ad ineundā amicitiam tardi ſimus, ad retinendam conſtantes. Cauenda igitur ea ſunt omnia, quæ ſolent amicitias labefactare: vt contentiones, acerba iurgia, contemptus, moroſitas, ira, inuidia, æmulatio, &c. Sed admonere ſine acerbitate, & admoneri, proprium eſt amicitiæ. Neque enim putandum eſt, eos vſquam inter homines reperiri amicos, qui, quamuis eadem plerumque ſit & voluntatum & ſtudiorum conſenſio, non interdum admonēdi videantur, ſi quid peccauerint; ſitq́ʒ his etiam negandum, ſi quid ab amicis petant, quod honeſtè ac piè præſtari non poſſit. Honeſta enim ab amicis petenda ſunt, & amicorum cauſſa honeſta facienda. Potiùs autem quàm res turpes rogati faciamus, amicitiam, quæ iā deſinit eſſe vera, paulatim vſus remiſſione leuari patiemur, atque euaneſcere. nam quæ ſubitò abrumpitur, nunquā vera fuiſſe videtur. Sed hæc tamen ipſa diſiunctio, quantum fieri poteſt, cauenda eſt. nec enim ita amādum eſt, tanquam aliquando ſis oſurus. Veram amicitiam intimus amor commendat, is quem ſacræ litteræ comprobant: quibus iubemur non minùs proximum, quàm nos ipſos amare. Sit igitur æqua vtriuſqʒ animi beneuolentia. nec enim requirendum eſt, vt alter plus alterum quàm ſeipſum amet. Ac de amicitia quidem hactenus. Huic repugnat inimicitia, grauiſſima generis humani peſtis, & quæ beluis deteriores homines reddat, omniq́ʒ humanitate exuat. Homo enim homini ob naturam communem, & eandem corporis erecti figuram,

Non temere contrahenda amicitia.

Quæ labefactent amicitias.

Admonere & admoneri, proprium eſt amicitiæ.

Honeſta ab amicis petenda ſunt, & amicorum cauſſa honeſta facienda.

Nō ita amandum, tāquam aliquando ſis oſurus.

Amicitię contraria.

& rationem atq; orationem charus eſſe debet, cùm beſtias eiuſdem generis inter ſe videat eſſe coniunctas. Vt autem amicitia mites & gratos; ita inimicitia feros & odioſos homines facit: vtq; illa plurimùm delectat animos, ita hæc plurimùm & ſibi & aliis eſt moleſta, ac plurimorum cauſſa malorum. hinc cædes, hinc parricidia, hinc omnis crudelitas naſcitur. quem enim quis odit, extinctum cupit, & ſeſe ipſe miſer vlciſcendi cupiditate, & nocendi ſtudio grauiter affligit, occultum quatiente animo tortore flagellum, vt Iuuenalis ait: cùm litteris ſacris proditum ſit, homicidam eſſe, quiſquis fratrem ſuum oderit. Quamobrem omnis inimicitia fugienda eſt: cauendumq; diligẽter, ne cui demus odij cauſſam: & ſi data ſit, omnibus modis efficiendum, vt reconcilietur nobis, qui fuerat alienatus. Quòd ſi quem fortè, qui videatur iniuriam nobis feciſſe, oderimus: tamen meminiſſe debemus, nos eſſe Chriſtianos, vt ignoſcamus, iramq; & odium deponamus, eandẽ à Deo veniæ facilitatem exſpectantes, quam toties ſumus experti. Nulla autem grauior eſt inimicitia, quàm bellum: nulla maior animorum alienatio atq; diſiunctio, nulla pernicioſior, nulla immanior, & qua plures acerbioribus odiis in mutuam perniciem ruant, & ita furenter interdum incitentur, vt non ciues modò, ſed ipſi etiam inter ſe fratres & propinqui committantur, de vita decertantes, ignari cognationis, furore communi inflammati; omnemq; iam humanitatem exuentes, beſtiarum feritatem induant. Et quamuis ipſum per ſe bellum nec bonum propriè, nec malum dici debeat, cùm iuſtè poſſit adminiſtrari, ſitq; neceſſariò interdũ gerendum, præſertim ſi iuſtis de cauſſis ita ſuſcipiatur, vt ſit iuſtitiæ ſatelles, referaturq; ad eam partem quæ vindicatio dicitur: tamen, cùm vtriuſque hoſtis æquè iuſtum bellum

Inimicitia eſt multorũ malorum cauſſa.

Homicida eſt quiſquis proximum ſuum oderit.

Offenſæ remittẽdæ ſunt.

De bello.

Bellum per ſe nec bonùm nec malum.

bellum eſſe nequeat; non videtur vllũ geri poſſe bellum, cui non altera ex parte cõiuncta ſit iniuſtitia. Quamobrem non temere ſuſcipiendum eſt principibus, quibus belli gerendi ius eſt: nec niſi iuſta ac neceſſaria de cauſſa: veluti ſi res iniquè nobis ablata repetantur, ſi iniuria vindicanda, aut vis arcenda ſit, priùs indicatur: idq; ad eum finem referatur, vt nihil aliud bello quàm pax quæſita fuiſſe videatur. cauendumq; maximè, quantùm fieri poteſt, ne ſæuiatur in innocentes, & imbellem turbam, ac ſupplices: ne ferro & igni vaſtentur omnia: ne plus damni detur àmicis quàm hoſtibus: ne ſpõtè ac cupidè bellum ſuſcipiatur, quod ſine crudelitate geri non poteſt. Non temere bellum ſuſcipiendum. Quibus de cauſſis, & quẽ ad finem bellum gerẽdum ſit. *Sunt & alia contraria amicitiæ vitia, vt moroſitas, & aſſentatio, corruptela amicitiæ, liberali ingenio indigna, damnoſa & periculoſa parum cautis & glorioſis & ſimplicibus; quia occulta inimicitia eſt, quæ blanda ſpecie lædit, ſeruiliter præſentem laudans, & abſentem iniquè rodens, atque irridens, quam Terentius eleganter & feſtiuè depingit in Eunucho Actus II. Scena II. Vtriq; æquè miſera eſt aſſentatio, & ei qui omnia ad voluptatem alterius loquitur, & ei qui turpem hanc aſſentatoris blanditiam admittit: niſi quòd ille viliſſimus ſeruus eſt, hic ſtupidus, qui ſe ludibrio eſſe non intelligat. Ac de iuſtitia, & partibus eius dictum eſt.* Alia contraria amicitiæ vitia, vt moroſitas, & aſſentatio.

De iniuſtitia. CAP. XXVIII.

IVSTITIÆ *contraria eſt iniuſtitia, quæ ſingulis quidem iuſtitiæ partibus addita, nunc paulo copioſiùs explicabitur. Vt iuſtitia ſuum cuique tribuit; ita ſibi iniuſtitia, quod aliis debetur, iniquè ſumit. atq; vt ſuprà iuſtitiam diſtribuimus, ita licebit & iniuſtitiam partiri: primùm in communem & priuatam: & hanc in diſtribuentem & commutantem. deinde, vt iuſtitiæ* Iniuſtitia cõmunis & priuata.

partes enumerauimus religionem, pietatem, & reliquas: ita partes iniuſtitiæ repetantur, ſuperſtitio, impietas, & ceteræ, quas breuiter perſtrinximus: nunc tantùm iniuſtitiæ communis & priuatæ partes reliquas indicabimus. Communis iniuſtitia duas formas complectitur: vnam, quæ legibus; alteram, quæ æquitati repugnat. Leges violantur, cùm vel auaritiâ, vel hominum odio, vel aliam ob cauſſam bonæ leges & inſtituta mutantur, aut abrogantur, aut falſis interpretationibus iniuſtè contorquentur, & labefactantur. Violatur æquitas, cùm legis verba numerantur, & vrgentur malitioſè, ſed mẽs & ipſa anima legis, æquitas negligitur; & locum obtinet prouerbium, Summum ius, ſumma iniuria, vt ſi Iudices, vel Iuriſconſulti muneribus corrupti ſint, aut affectibus amoris odiiue perturbati. Tractantur hæc etiam à Rhetoribus ſub capite De ſtatu ſcripti & voluntatis. Priuatæ iuſtitiæ partes duæ ſunt: quibus item duæ poſſent opponi, iniuſtè diſtribuens, & iniuſtè commutans. Iniquè diſtribuens, parcit malis, nec defendit bonos: illos euehit, hos deprimit: aſſentatores & improbos apertis & bonis præfert: pluris nobilitatem & opes, quàm virtutem & ſapientiam facit. Iniquè commutans, nõ reddit quod debetur, fraudat eos cum quibus commercium eſt in emendo, vendendo, aliiſq́; rebus contrahendis, maximè in depoſito, & ſocietate: fingit poſſeſſionum titulos: mala fide acquiſita vſu longo capit: communia & publica diminuere conatur, & ex his aliquid ſibi adiicere: denique ſuum cuique non relinquit. Omnium autem harum iniuſtitiæ partiũ mater eſt iniuria, quæ fit vel reipub. vel ſingulis hominibus, aut leges violando, aut iniquè ſiue diſtribuendo, ſiue commutando.

Iniuſtitia cõmunis leges & æquitatem violat.

Quomodo leges violentur.

Quomodo æquitas violetur.

Priuata iniuſtitia iniuſtè diſtribuit & cõmutat.

Iniquè diſtribuens.

Iniquè commutans.

Omnis iniuſtitiæ mater eſt iniuria.

De

De fortitudine. CAP. XXIX.

DICTUM eſt de prudentia & iuſtitia: ſequitur vt de fortitudine ſit dicendum. Definiri fortitudo poteſt, habitus, ſeu animi affectio, quæ * conſiderata pericula ſuſcipit, & labores, & quæcunque accidunt incommoda, perfert, timorem iramq́ reprimens. Incommoda autem ſunt vel corporis, vt morbus, egeſtas, labor: vel animi, vt ignominia, iniuria, contumelia. A Cicerone definitur, animi affectio in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiens. cuius munera duo maxima vult eſſe, mortis dolorisq́ contemptionem: quòd fortitudo omnis aut in dolore, aut in labore, aut in periculo, rebusq́ formidoloſis ſubeundis & repellendis ſpectetur. Stoici definiunt fortitudinem, virtutem propugnantem pro æquitate. Chryſippus affectionem animi in patiẽdo ac perferendo, ſummæ legi parentem ſine timore. Naſci fortitudo videtur partim à voluntate, partim ab iraſcentis animi vi, quòd huius nonnullam commotionem fortitudinis actio requirat: quæ tamen ipſa voluntaria eſt; ſed imperare voluntas, parêre verò impetus ille voluntati atque conſilio debet. Verſatur autem fortitudo in cohibendis rebus formidoloſis, ac timorem, ob futuri mali alicuius atq́ periculi exſpectationem, incutientibus, & in ira compeſcẽda tanquam in materia, quæ exercetur ſiue bellicis in rebus atq́ vrbanis, ſiue domeſticis difficultatibus; vt exoptatum aliquando finẽ, ſummum illud bonum conſequatur. Virtus hæc item vt ceteræ, mediocritas eſt inter nimiũ & parum, nempe inter timiditatem & confidentiam. quæ vitia quomodo vitari poſſint, oſtendit Horatius hiſce carminibus:

Quid fortitudo.

* Cõſider.) Docet enim quid, vbi, quando, quamobrem ſit metuendũ, vel audẽdum: nam qui nihil timet, is aut demens eſt, aut ſtupidus.

Variæ definitiones fortitudinis.

Vnde fortitudo naſcatur.

Materia fortitudinis.

Finis fortitudinis eſt ſummum bonum.

Fortitudo mediocritas eſt inter timiditatem & confidentiam.

Rebus anguſtis animoſus atque
Fortis appare: ſapienter idem
Contrahes vento nimium ſecundo
Turgida vela.

Duplex fortitudinis officium. Summi boni, id eſt, Dei cauſſa fieri debẽt omnia. Prudẽtia fortitudini neceſſaria.

Duplex eſt fortitudinis officium, ſubire & perferre pericula, & res aduerſas, eo animo, vt id placeat Deo, eiúſque præceptis pareatur: cuius cauſſa fieri debent omnia. Ac ſubire quidem & perferre non ſolùm animoſè & fortiter, verumetiam prudenter, viri fortis eſt: neque enim inconſideratè ac temere, nullóque conſilio quidquam ſuſcipere debet, ne magis impetu, quàm recta ratione moueri videatur. Vera ac perfecta, aliíſque virtutibus exornatæ fortitudini, Ariſtoteles alias quinque non perfectas formas, tamẽ vt cognatas, addidit libro III. *ad Nicomachum: primam, ciuium pro patria pugnantium: ſecundam, militum qui ex rei militaris diſciplina pericula adeunt: tertiam, experientiæ confidentium: quartam, eorum qui vincendi ſpe nituntur: quintam, ex fortuna pendentium, nec ſatis pericula conſiderantium, quos ignorantia fortes reddit. Non minùs autem res aduerſas æquo animo atque cõſtanti perferre, tolerare, iniuriam, miſeriam, ærumnã, omnia fortunæ & corporis incommoda, graues animorum impetus, vt iram, metum, ægritudinem, amorem, voluptatem, ferociam, ſuperbiã cohibere fortitudinis eſt, quàm ſubire pericula, mortem contemnere, atque adeò (ſi ita placere Deo conſtiterit) non illibenter oppetere. Et quoniam fortitudo vel in ſuſceptione periculorum, vel in doloris ac malorum perpeſſione verſatur; huic virtuti quatuor formæ ſubiiciuntur, fidentia & magnanimitas, quæ ad ſuſceptionem; patientia & perſeuerantia, quæ ad perpeſſionem referũtur. priores duæ, ad primum quaſi fortitudinis motum; poſteriores, ad malorum tolerantiam atque firmitatem & conſtantiam pertinent. Ex his omnibus perfecta fortitudo conſtat.*

Quinque fortitudinis ſpecies non perfectæ, quæ vehementibus malis, alia quàm honeſti cauſſa, nec ita, vt ratio monet, obiiciunt.

Fortitudo vel in ſuſceptione periculorum, vel in perpeſſione doloris verſatur. hinc quatuor fortitudinis ſpecies.

De

De fidentia & magnanimitate.

Cap. xxx.

FIDENTIA, *inquit Cicero, eſt firma animi confiſio: ſeu, per quam magnis & honeſtis in rebus multum, ipſe animus in ſe fiducia, certa cum ſpe, collocauit. Huic audacia quidem cognata videtur, & tamẽ vitium eſt: cùm non conſilio & iudicio, vt fortitudo, cui perpetua comes eſt prudentia, ſed impetu ac temeritate feratur: non ſatis expendens, priuſquam adeat pericula, poſſitne ſuperare: & vt poſſit, honeſtúmne ſit ea ſubire. Sed fidentia non niſi diligenter antè conſiderata pericula fortiter magnáque fiducia ſuſcipit. non enim qui nimiũ audent, ſed qui moderatam animi vim, quam ratio regat, ac virtuti congruentem faciat, adhibent, fortes ſunt iudicandi. Fidentia contraria eſt diffidentia, deiecta mentis conſternatio; eadem quæ eſt deſperatio, quam ſuprà, ſub capite De deſiderio & ſpe, breuiter perſtrinximus. Magnanimitas eſt excelſi atque inuicti animi magnitudo, & robur atque firmitas, ad res magnas gerendas. Hæc fidentiam fulcit, adiutricẽq́; cognatam cõfirmat. Excelſum intellige animum propter virtutum magnitudinem magnis honoribus dignum, apertum ac ſimplicem, qui nihil ſimulatum habet: non autem inflatum, non arrogantem, ſed grauem, modeſtum, & qui ſuperbiam deprimat; verè magnum, iniuriarũ immemorem, clementem, æterna ſpectantem, humana deſpicientem, ad dandum quàm ad accipiẽdum paratiorem: veræ laudis, quàm vtilitatis ſtudioſiorem. Nam virtus hæc maximè ſpectatur; & in rerum magnarum, quæ cupidum vulgus admiratur, contemptione; & in refrenandis perturbationibus, vt inuicto animo reſiſtatur omni ambitioni, auaritiæ, libidini; vt aduerſa omnia conſtanter perferantur. Cicero De officiis*

Quid Fidẽtia.

Audacia quid à fidentia differat.

Contraria fidentiæ diffidentia.

Quid Magnanimitas.

Quid animus excelſus.

Magnitudinis animi duas partes Cicero poſuit.

libro primo tradit, magnitudinis animi duas eſſe partes: quarum vna in fortuna proſpera cernitur, altera in aduerſa: quòd magnanimum neque res aduerſæ frangere, neque ſecundæ inſolentem facere poſſint. Contraria magnanimitati vitia duo ſunt, χαυνότης, elatio nimia, ſeu inflatus ac tumens animus: & μικροψυχία, nimia animi demiſſio atque abiectio. Priori vitio continetur inſolenter ac ineptè ſeſe efferens iactatio, ſtulteq́; turgeſcens animus: qualis ille Thraſonis apud Terentium, hominis vani & inſulſi, nimióque ſui amore cæci, quo nihil magis ridiculum fingi poteſt, quem nemo bonus ac modeſtus ferre poſſit. Hoc genus hominum omnibus, præterquam paraſitis, eſt odioſum. Huic vitio contrarium eſt illud alterum, quod animi abiectio dicitur, vulgo Puſillanimitas, id eſt, turpis & indecora animi demiſſio, laborem inſtantem fugientis, & magnis ac præclaris in rebus turpiter languētis. qualis fuit hominum effeminatorum: vt Sardanapali, qui ne reſiſtēs quidem, pulſus regno, præſumpta deſperatione ſibi manus attulit: vt Heliogabali, vt aliorum qui voluptatibus eneruati vitam ignauam turpemq́; vixerūt. Superioribus adiiciatur bonæ exiſtimationis ſtudium. cuius item duo vitia ſunt: vnum, ambitio; alterum, famæ exiſtimationiſq́; deſpicientia. Sed an moderatum honoris ſtudium, quod eſt inter ambitionem & honoris cōtemptum, vt Ariſtoteles arbitratur, habēda ſit virtus, cùm præſertim ab elatiore animo profectum videatur, affirmare non audeo.

Contraria magnanimitati vitia duo.

Nimia animi elatio.

Animi abiectio.

Bonæ exiſtimationis ſtudium.

Honoris ſtudium moderatum, quia gloria virtutis comes eſt, & virtute nititur, non admodum reprehendendum videtur.

De patientia & perſeuerantia. CAP. XXXI.

Quid patiētia.

PATIENTIAM Cicero definit, rerum arduarum ac difficilium voluntariam ac diuturnam, honeſtatis aut vtilitatis cauſſa, perpeſſionem: hoc eſt, firmam & conſtantem rerum humanarum tolerātiam, qua quid-

quid

quid aduerſi nobis acciderit, æquo animo perferimus. Volũtariam ille vocat, quòd hæc virtus, vt & magnanimitas, in voluntate poſita ſit, quam iraſcens illa animi facultas adiuuat. Quod additur ab illo, Honeſtatis cauſſa: finem huius virtutis, qui eſt aliarum etiam omnium, oſtendit. Nam ſi labores non ob virtutem, ſed vel odij vel opum, vel honorum cauſſa perferantur, eam ille Duritiem immanem appellat, quæ patiẽtiam imitatur. Nobis verò ſemper ille finis eſt conſtituendus, vt actio noſtra Deo placeat, cui grata virtus eſt. Officium patientiæ duplex eſt: vnum, in perferendis iniuriis acceptis: alterum, in omnibus fortunæ caſibus æquo animo ſuſtinendis. Vincit qui patitur iniuriã, quòd & ſe ipſe & aduerſarium ſuperet, cùm affectum reprimit: vincitur verò qui facit, quoniam affectibus ſuccumbit, & ab ira atque cupiditate ſuperatur. ille iuſtus, hic iniuſtus eſt. Patientis igitur eſt, & iniuriam negligẽdo ſuperare, eiuſq; vindictam non ſibi ſumere, ſed Deo (cuius eſt vlciſci peccata) committere: & omnem fortunam æquo animo ferre, tolerare paupertatem, exſilium, orbitatem, luctum, contumeliam, contemptum, ſeruitutem, morbos graues, cæcitatem, & ſi quid etiam miſerius eſt: nunquam deſperare, nunquam calamitatibus frangi. Cùm enim miſeriis & ærumnis plena ſit vita humana, quis non interdum (vt impij quidam, parumq́; fortes fecerunt) abrumpere eam ſibi mallet, ac ſemel omnibus defungi malis, quàm ſemper ærumnoſam trahere vitã; niſi patientiæ robore munitus, ad omnia perferenda paratum atque inuictum animum fortiter opponeret, & quamcunque vitam duce virtute bene degendam eſſe duceret? Falsò quidam fortes eſſe putauerunt eos, qui mortem ſibi ipſi rebus deſperatis conſciſcerẽt, fugientes vel inopiam, vel ignominiam, vel captiuitatẽ, vel ſeruitutem,

Cur voluntaria perpetho dicatur.

Finis virtutũ.

Finis falſus.

Finis verus omnium virtutum.

Officium patientiæ.

Cur vincat qui patitur: & vincatur, qui facit iniuriã.

Patientis officia.

Patientiæ beneficio, miſeriæ omnes & ærumnæ ſuperantur.

Non eſſe fortes qui ſibi mortem conſciſcunt.

uitutem, vel amorem non ferentes, vel aliud quoduis malum euitantes. quos Ariſtoteles rectiùs iudicauit eſſe molles & effeminatos, cùm ſit conſtantis & fortis viri, quamcunque fortunam æquo animo perferre: timidi verò & ignaui, diffidere & frangi laboribus, ac turpiter ſuccumbere. Patiẽtiæ contrarium vitium impatientia dici poteſt, quæ eſt mollities animi, id eſt, honeſti laboris & doloris tolerandi fuga. cuius naturam non difficile eſt ex iis quæ iam dicta ſunt, intelligere. Sunt impatientes alij qui labores, alij qui dolores metuunt, atque impatibiles putant quos patientia tolerandos eſſe docet. illi ſuccumbunt laboribus, hi perturbationibus & curis anguntur, & ægrè iniuriam, ac moleſtè ferunt. Sunt etiam qui fortunam proſperam non ſatis moderatè ferre poſſunt, quorum animi rerum ſecundarum inſolentiâ nimis efferuntur; æquè atque illi vituperandi, quòd non minùs turpe ſit animo deiici, quàm inaniter exſultare. Perſeuerantia definitur à Cicerone, ſtabilis & perpetua in ratione bene conſiderata permanſio. Hæc patientiæ fida comes eſt, & adiutrix in rebus aduerſis perferendis, & in ſecundis æquabilitate moderandis, omnibúſque animi affectionibus comprimendis, ac rationis iudicio ſubiiciendis. Nam fortis animus, vt ille ait, ſine conſtantia & æquabilitate nihil eſt. Perſeuerantiæ contrarium vitium eſt inconſtantia, ſeu leuitas, & inſtabilis rerum humanarũ gubernatio: quæ vel propter mollitiem animi temerè difficultatibus cedit, nec perferre dolores poteſt: vel propter pertinaciam, in ſentẽtia, quam ratio mutare iubet, arrogãter & contumaciter permanet.

Contrarium patientiæ vitium mollities animi.

Qui ſint impatientes.

Qui proſperã fortunã ferre non poſſint.

Perſeuerantia.

Comes & adiutrix patientiæ.

Contrarium perſeuerantiæ vitium.

De vitiis inter quæ fortitudo eſt interiecta.

CAP. XXXI.

FORTITVDO *media eſt inter duo vitia, audaciã & ti-*

& timiditatem. Audacia eſt inconſiderata periculorum aggreſſio, ſeu inconſulta cõfidentia, qua quis, non exploratis viribus, cæco impetu periculum aggreditur, vel ignoratione difficultatis, vel animi elatione & gloriæ cupiditate, vel deſperatione, vel etiam ſtupiditate, ac vecordia mentem perturbãte. Vitium hoc à fortitudine longè eſt alienum, quòd rationem & cõſilium non adhibeat. Relatum eſt hoc etiam ſuprà inter affectus: quòd impetum animi ad inconſultè atq; audacter agẽdum excitet. Huic vitio contrarium vitium eſt timiditas, qua ſine cauſſa quis terrore percellitur, & quouis ſtrepitu terretur, eáque timet quæ pro virtute fortiter obeunda ſunt, ignauus, mollis, ac laboris honeſti fugiẽs: qui dum nimium ſuæ vitæ metuit, turpitudinem & dedecus, quod maximè fugiendum eſt, non timet. De vtroque vitio diſputatum eſt aliter in explicatione affectuum, atque hîc; vbi nõ affectus, ſed habitus vitioſus intelligendus eſt fortitudini contrarius.

Quid audacia.

Quid timiditas.

D. Hierony. contra Io.

Fortitudo lãgueſcit otio.

Differunt affectus & habitus.

De temperantia. Cap. XXXIII.

TEMPERANTIA *virtus eſt, quæ voluptates, rationis imperio ſubiicit, ac modum rebus omnibus adhibet. Ea definitur à Cicerone, rationis in libidinem, & in alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio. Dicitur & moderatio cupiditatum, rationi obediens: & alibi, moderatrix omnium commotionum. Ea in prætermittendis voluptatibus cernitur, vt idẽ cum Platone & Ariſtotele ſentit. Græcè* σωφροσύνη, *quam noſter & temperantiam & moderationem vocat, atque frugalitatem. Verſatur enim in refrenandis voluptatibus inhoneſtis, & immoderatis, ac libidinibus, tanquam in materia, quam tractat. Et quoniam voluptates aliæ ſunt naturales, omniumq; animãtium communes: aliæ opinabiles; & vtraque vel animi, vel*

Quid temperantia.

Dicta eſt σωφροσύνη, quòd ſedatis animi cõmotionibus & rationi ſubiectis, prudentiã conſeruet: vt ſit purus animus in corpore puro.

Diuiſio voluptatum.

 corpo-

Quibus voluptatibus temperátia vtatur.

corporis:quarum alia bona ſunt,quæ bonum ad finem referuntur:alia mala,quæ ad malum:bonis & honeſtis hac virtus vtitur:cõtrariis abſtinet:omnes verò appetitiones rationis iudicio moderatur.quod his verbis cõfirmat Seneca: Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit,alias diſpenſat,& ad ſanũ modum redigit. Ex quibus verbis intelligendum eſt,hanc virtutem eſſe cum prudentia coniunctiſſimam. Cùm igitur in moderandis cupiditatibus temperantia verſetur,primum eius officium eſt,videre quid naturæ neceſſitas ad vitam commodè degendam poſtulet: vt huic ſatisfiat,quæ paucis contenta eſt, quo nimis immoderatus rerum naturalium vſus vitetur,& intra naturæ modum cohibeatur. Alterum eſt,vt vbi iam corporis voluptatibus frenos iniecerit, moderetur etiam animi impetus rationi obluctantes, arrogantiam deprimat, ſeipſum noſcat, libidini fortiter obſiſtat, & paulatim rationis imperio ſubijcere conetur. Temperantiæ tres partes à Cicerone ſubijciuntur: Continentia,clemẽtia, & modeſtia. quarum prima cupiditatem ac voluptatem refrenat:altera odium remittit: tertia pudorem honeſtum conſeruat,& verecundiam:ſine qua nihil rectum haberi poteſt.

Temperantia prudentiam requirit.

Temperantiæ officia.

Hinc Plethon temperâtiam definit, habitum animi contentum pauciſſimis, quæ ad vitam degendam requiruntur.

Temperantiæ tres ſpecies Ciceroni.

De contĩnentia & abſtinentia.

Cap. XXXIIII.

I N T E R *continentiam & abſtinentiam id intereſſe propriè videtur,quòd continentia moderatur affectus, & in omni victu cultuq́ corporis modũ tenet, ac præcipuè in prætermittendis voluptatibus cernitur, vt ait Cicero:cui cõtraria eſt incontinentia. Abſtinẽtia manus ab alienis continet,cui rapacitas opponitur. hæc in viro innocente eſt,illa in temperante. Definitur autem ab eodem: Innocentia,affectio talis animi,quæ noceat nemini.*

Quid inter continentiam & abſtinentiam interſit.

Quid abſtinentia.

Quid innocentia.

nemini. Continentia, virtus per quam cupiditas conſilij gubernatione regitur. Contraria eſt cupiditati, voluptati, libidini. Huius enim munus eſt, omnes appetitiones moderari, libidinem, luxum, ebrioſitatem, liguritionem, ſenſuſq; omnes, & voluptates rationi ſubiicere. hæc virtus non modò laudabiles, ac dominos cupiditatum reddit, verumetiam ſanos & alacres, atque ad res præclaras efficiendas aptos: at contrà, ex intemperantia multa morborum genera naſcuntur, ex nimio cibo ac potu onuſtus venter animum quoque prægrauat, ac rationi tenebras offundit. Sed ille tamen finis omnibus ſemper eſſe debet propoſitus, vt ideo ſe contineant, quia ita Deo, cui ſeruiendum eſt, placere ſciant, non quia id valetudini proſit. nam ſi valetudinis tantùm, vel commoditatis cauſſa quis continentiam fugiat, laudem non meretur. Ad continentiam referantur illæ virtutes omnes, quocunque vocentur nomine, quæ moderantur voluptates, veſtitum, victũ, cibum, potum: quæ caſtos, moderatos, ſobrios reddunt: quæ fœdas illas refrenant peſtes, luxuriam, libidinem, liguritionem, vinolentiã, & ſimiles: quibus voluptarij, libidinoſi, molles, impudici, effeminati, helluones, ebrioſi homines, & pecudibus deteriores efficiuntur. Per continentiam ad laudem temperantiæ peruenitur. Eſt illa quidem inchoata potiùs quàm abſoluta virtus, vt Ariſtoteli placet: ſed ipſius temperãtiæ perfectiſſima virtutis officio, quod in cupiditatibus refrenandis, ac rationis imperio ſubiiciendis cernitur, maximè neceſſaria. quam ille videtur à temperantia ita diſtinguere, vt in categoria qualitatis diatheſin ab habitu ſeparauit. Quod ipſum Cælius Calcagninus in Diſquiſitionibus annotauit, breuiter oſtendens, inter continentem & incontinentem ſeu impotentem, inter temperantem

Quid continentia.

Laus continentiæ.

Vituperatio incontinẽtiæ.

Finis omniũ virtutum.

Ad continentiam quæ virtutes referantur.

Per continentiam ad laudẽ temperantiæ peruenitur, vt per diatheſin ad habitum.

Quomodo continentiam & temperantiam diſtinguat Ariſt.

& intemperantem quid differat. Continens (inquit) cum affectibus colluctatur, & vincit: incontinens reluctatur quidem, ſed victus dolet. contrà, temperans nullum habet luctam: ſed pacatis affectibus vtitur, vt mare tranquillum, quod nullo agitatur vento; intemperans verò ſine lucta manus dat affectibus, ſeq; obſequẽtem omnibus voluptatibus ſpontè profitetur. Contrarium continentia vitium eſt incontinentia, non minùs latè patens. ea definiri poteſt, immoderata voluptatum cupiditas, qua rationis imperio nõ gubernatur: ſeu, immoderatus ac rationi repugnans, libidinis, gula, vinolentia, ceterarúmque inhoneſtarum voluptatum vſus. Nihil eſt hoc vitio turpius & abiectius, quod ſeruum reddit hominem, atq; omni libertate ſpoliat: quem improbiſſimis dominis cupiditatibus, libidinibus, heluationibus, iracundia, auaritia, aliisq; dedecoris ac turpitudinis adminiſtris mancipet. vt eleganter a Cicerone diſputatur in quinto Paradoxo.

Vide Plutarchum, De virtute morali.

Quid incontinentia.

Vituperatio incontinẽtiæ.

De clementia. CAP. XXXV.

V T *in refrenandis ac moderandis cupiditatibus cõtinentia ſpectatur, ita clementia in iracundia cohibenda. Dua enim ſunt, vt ſuprà dictum eſt, animi partes, appetens & iraſcẽs: ex quibus omnes oriũtur affectiones. Definitur à Cicerone clementia, per quam animi temerè in odium alicuius concitati, comitate retinentur. Seneca plures eiuſdem virtutis definitiones adferens, Clementia, inquit, eſt temperantia animi in poteſtate vlciſcendi: vel, lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis: vel, inclinatio animi ad lenitatem in exigenda pœna. Dicitur enim eadem lenitas, ſeu lenitudo, & manſuetudo, qua ira impetus ratione reprimitur, & in vlciſcẽdo atque animaduertendo moderatio adhibetur. Sed hanc ita prudentia regit,*

Clementia, lenitas, manſuetudo.

Quid clemẽtia.

Plures definitiones clementiæ ex Seneca.

vt nec

vt nec omnibus, nec nulli ignoſcatur: ne ſpe veniæ peccēt improbi, & lædant bonos, quibus nocere meritò dicitur quiſquis pepercerit malis: vtrumque enim crudelitati potius quàm clementiæ conuenit: ſed in partem humaniorem tamen, quàm in alteram peccare præſtat: niſi fortè qui reip. præſunt, exemplum in aliquos neceſſariò edendum indicarint: quos optat Cicero legum ſimiles eſſe, quæ ad puniendum non iracundia, ſed æquitate ducuntur. Clementia eſt, cauſſas parcēdi quærere. Priuatorum certè nemo vereatur ſe ad illam clemētiorem partem inclinare, nec vnquā de illata ſibi iniuria vindicanda cogitet, ſed irarum ſtimulos cohibeat; & hanc intelligat omnium pulcherrimā eſſe victoriam, ac præcipuè Chriſtiano homine dignam. Clementiæ contraria eſt crudelitas ac ſæuitia, ſeu atrocitas animi in vindicando, & ſumēdis ſuppliciis. cuius comes accedit immanitas, id eſt, efferata crudelitas, qualis eorum eſt, qui in captos aut proſtratos, etiam in mortuos, vt immanes beluæ ſæuiūt. vtroque vitio nihil eſt ab hominis natura alienius, cuius propria eſt humanitas, & clementia; & huic virtuti vinculo amabili coniuncta miſericordia, quæ clemētes & humanos reddit: qua nulla virtus Deo, cuius immenſa eſt & inæſtimabilis miſericordia, gratior eſſe poteſt. Clementiæ cognata videtur, ſed vitium eſt, lenitudo: quæ ſtupidi hominis eſt, non lenis. Ceterùm crudelitas non ſolùm huic virtuti contraria eſt, verumetiam iuſtitiæ & fortitudini; hominum naturæ, quam ſequi debemus, vt ait Cicero, maximè inimica.

Cur ſit clemētiæ neceſſaria prudentia.

Ad puniendū non iracundia, ſed æquitas mouere debet.

Priuata iniuria non vindicanda.

Iracundiā qui vincit, hoſtem ſuperat maximum; Mimus Publianus.

Contraria clementiæ crudelitas.

Immanitas.

Clementia & miſericordia Deo gratiſſima.

Lenitudo vitium eſt.

Crudelitas aliis etiam virtutibus contraria.

De modeſtia. Cap. XXXVI.

MODESTIA *dicta eſt, quòd modum quendam ac moderationem conſeruet, omnibus quidem virtutibus communem; quæ definiuntur mediocritatēs inter ni-*

Quid modeſtia.

mium & parum, ſed quæ propriè in hanc temperantiæ ſpeciem conueniat. Definiri autẽ Modeſtia poteſt, per quam pudor honeſtus omnium dictorum atque factorum moderationem adhibet, & temporum opportunitatem, atque omnibus in rebus modum ac decorũ ſeruat. Lib. 3. ad Herẽnium, Modeſtia eſt in animo continens moderatio cupiditatum. Et à Cicerone libro 2. De inuentione, per quam pudor honeſtus clarã & ſtabilem comparat auctoritatem. & libro primo De officiis definit, omnium quæ fiunt, quæq́; dicũtur, ordinem & modum & ſcientiam opportunitatis idoneorum ad aliquid agendũ temporum. Stoici ſcientiam earum rerum quæ agentur, aut dicentur, loco ſuo collocãdarum.

Quid verecundia.

Prima definitio pudorem honeſtum, quem Cicero ingenuam quandam timiditatem appellat, & verecundiam nobis commẽdat, quæ eſt reuerentia quædam aduerſus homines: cuius proprium eſt, neminem offendere: ſicut iuſtitiæ, neminem violare. quæ definitur ab illo in Partitionibus Oratoriis, cuſtos omniũ virtutum, dedecus fugiens, laudemq́; maximè conſequens.

Verecundia generalis idem quod decorũ. de quo breuiter ad finem huius capitis explicabitur.

Pudor interdum eſt affectus, interdũ virtus, aut virtuti coniuncta.

Et Ariſtoteles vocat metum dedecoris & infamiæ. Atque hæ quidem definitiones non vnam aliquam virtutem verecundiam declarare videntur, ſed generalẽ quandam cum omnibus virtutibus coniunctam, quod alio nomine decorum vocatur, & noſtra definitione comprehenſum eſt. Pudor inter affectus à nobis annumeratus eſt: vbi intelligi volumus repentinam commotionem, quæ quis ſubitò perturbatur: hic verò coniunctam virtuti affectionem, vſu confirmatam, quæ dedecoris atque infamiæ metu nos à vitiis auocat: eam ſi non ipſam virtutem, at certè cum virtute copulatam fateamur: quæ nihil eſt homini ad fugiendam turpitudinem vtilius. Ex hac affectione obortum ruborem, virtutis colorem, Dioge-

Diogenes appellabat: indicans, eum pudorem ab indole bona proficiſci. quem tamen hîc moderatum eſſe volumus: vt ſit mediocritas, quæ propria virtutum eſt, inter nimium pudorem ſeu timiditatem verecundiæ imitatricem, ac ruſticum pudorem, & impudentiam. A pudore, pudens ſeu verecundus virtutis nomine dicitur: cui cõtrarium eſt impudens, & inuerecundus. Laudabilis hic rerum turpium metus eſt, & in minoribus natu virtutis indolem ſignificat, præcipuum etiam fœminarum ornamentum. At impudentia deteſtabile vitiũ eſt, quo decorum, & vitæ honeſtas omnis negligitur, aliorum iudiciũ contemnitur, & ad vitia, quia non timentur, aditus aperitur. Reliquæ Ciceronis definitiones, quas modò poſuimus, quid ſit modeſtia, ſatis explicant: vt ſit earum rerum, quæ aguntur, aut dicuntur, ordo & modus ſcienter obſeruandus, quo quidq; ſuo loco & tempore, & decorè fiat. Eius enim officium eſt, ita moderari animi motus, vt omnium actionum conſenſio quædam retineatur: vt nihil quod ineptum ſit, parúmq; deceat, vel agatur, vel dicatur; ne quid iracundè, ne quid cupidè per odium, amorẽ, libidinem, arrogãtiam, ambitionem, aliôſve nõ rectos impetus animi fiat. Subiiciuntur modeſtiæ demiſſio animi, diſcendi ſtudium; ſermonis feſtiuitas ſeu lepor, ſeu vrbanitas, & cultus corporis. Animi demiſſio, quam vocant humilitatem, præclara Chriſtianorum virtus eſt: qua quis ita animi inſolentiam deprimit, vt quanto ſuperior ſit, tanto ſe gerat ſubmiſſiùs. Hanc virtutem Chriſtus ipſe nos à ſe diſcere voluit, qui ſe mitem eſſe dixit, & animo humili atque demiſſo: vt nos quoque illius exemplo noſtra bona, ſi qua ſunt, extenuemus: cùm nihil habere boni poſſimus, quod nõ Dei cõceſſu atq; munere nobis ſit datum: vt nulla cuiquã mortaliũ ſit de ſe gloriãdi cauſſa,

A pudore pudens, cui contrarium eſt impudens.

Impudentia.

Modeſtiã continetur moderatio, atque omnium rerum ordo & modus.

Modeſtiæ officium.

Ad modeſtiam referuntur, Animi demiſſio, Diſcendi ſtudium, Vrbanitas, & Cultus corporis.

Prima Modeſtiæ pars, Animi demiſſio.

Chriſtus exemplum mitis & humilis animi.

Nulla eſt cuiquam de ſe gloriandi cauſſa.

Vnde omne donū, & vera ſapientia.

cùm donum omne perfectum cælitus à Deo Patre, qui mentes hominum illuſtrat, proficiſcatur per IESVM *Chriſtum ſeruatorē noſtrum, per quem veram ſapientiam homines acceperunt, ſancti Spiritus beneficio confirmatam. Docet igitur hæc virtus id præcipuè, quod*

Animi demiſſionis officium. Noſce teipſum.

olim de cælo delapſum ferebatur, Noſce teipſum: ne quis videlicet ſibi nimium tribueret, cùm nihil habeat quod non acceperit. Eſt hoc etiam prudentis opus, ex quo intelliges, modeſtiam atque temperātiam prudentiæ ſemper eſſe coniunctiſſimam:

Vnde σωφροσύνη dicta ſit. Contrarium vitium ſuperbia & arrogantia.

vnde & à Græcis σωφροσύνη dicitur, quaſi conſeruatrix prudentiæ. Contrarium vitium eſt ſuperbia, & arrogātia. per quam præclara multa quis amore ſui cæcus ineſſe quæ nō inſunt, & maiora quàm inſunt, ſibi fingit: ſeu inſolens & inanis, ac iudicio mentis carens oſtentatio. Stultorum hominum de ſe bene exiſtimantium vitium hoc, & Deo & hominibus eſt odioſum. Vitioſa quoque eſt immodica ſuarum virtutum, eáque ſimulata extenuatio, & alienarum falſa præſertim prædicatio: quæ magis aſſentationi quàm virtuti conuenit.

Altera modeſtiæ pars diſcendi ſtudiū.

Altera modeſtiæ pars cum ſuperiori magna cognatione coniuncta eſt, diſcendi ſtudium, quo ſuam quis ignorantiam agnoſcens, ſcientiæ deſiderio tenetur, ad quam comparandam animum applicat, & diſcere quàm prauè pudēs neſcire mauult.

Horat. Cur neſcire pudens prauè, quam diſcere malo?

Facilè autem multa diſcit, qui ſcientiæ ſtudioſus eſt, & ſe plurima neſcire intelligit. quales fuerunt Philoſophi, doctrinæ laude clariſſimi; quorum tota vita nihil aliud quàm perpetuum quoddam ſcientiæ & ſapientiæ ſtudium fuit.

Philoſophorū perpetuum fuit ſapientiæ ſtudium.

His contrarij ſunt, qui ad magnam eruditionē peruenire poſſent, niſi iam ſe perueniſſe crederent: quod huic virtuti maximè repugnat, quæ ex modeſtia, & propriæ ignorationis confeſſione proficiſcitur.

Contraria diſcendi ſtudio vitia.

Virtus hæc duobus eſt interiecta vitiis, curioſitati & incu-

& incuria, ſeu negligentia ſtudiorum ac ſcientiæ. Curioſitas eſt nimia diligentia, ſeu auiditas immoderata cognoſcẽdi res vel malas vel inanes, ac parum neceſſarias: contraria laudabili ac naturali vehementiq́ʒ cupiditati ac ſtudio diſcendi, omnibus hominibus inſito. Propria enim hominis eſt, veri inquiſitio atque inueſtigatio. Ut autem curioſitas merito vituperatur, ita negligentia & incuria ſcientiæ: quæ ſtupidorum hominum eſt, & hebetium, qui brutis animantibus, quàm hominibus ſimiliores videntur. Tertia modeſtiæ pars eſt feſtiuitas ſeu iucũditas, & lepor; itemq́ʒ comitas affabilitasq́ʒ ſermonis: quibus qui prudenter vtetur, is omnibus iucundus erit, atqʒ ob id etiam gratioſus. Feſtiuitas ſeu vrbanitas eſt, quæ modum quendam iocis ac ludis adhibet: & his tempore & loco apud eos quibus ea grata ſunt, ad honeſtam hilaritatem excitandã, ac vitæ moleſtias iucũditate quadam abſtergẽdas vtitur. Eſt hæc quoque mediocritas inter duo vitia, teſte Ariſtotele lib. II. *&* IIII. *ad Nicomachum, ſcurrilem dicacitatem, & ruſticam inſulſitatem. Qui iucunditatis ad iocum accommodatæ modum tenet, feſtiuus ſeu vrbanus habetur: qui tranſit modum, ſcurrilis, quales paraſiti ſunt & hiſtriones, aliiq́ʒ leues homines & ridiculi: qui verò omnino ab iocis abhorret, is agreſtis & ruſticus iudicatur. Sed diligenter cauendũ eſt, ne dicacitate noſtra quẽquam offendamus, ne ſint immoderati ſales, ne turpes, ne inepti. Multa feſtiuè dicta ſuppeditabit Apophthegmatum opus ab Eraſmo collectum. Quod autem attinet ad reliquam vitæ iucunditatem: qui ita ſe iucundum præbet, vt ratio poſtulat, is facilis, comis, & affabilis: & mediocritas, facilitas dicitur. qui modũ tranſit, ſi nulla cauſſa ductus, nimium facilis & obſequẽs; ſin emolumenti ſui cauſſa,*

Curioſitas.

Incuria & negligentia ſcientiæ.

Tertia modeſtiæ pars.

Vrbanitas.

Contraria vrbanitati vitia, ſcurrilis dicacitas, & ruſticainſulſitas.

Cauẽdum eſt ne ſales offendant, ne ſint immoderati, ne turpes, ne inepti.

Humanitas. ſeu comitas, mediocritas eſt inter moroſitatem, & nimiam facilitatem atque adulationem.

 aſſen-

aſſentator habendus eſt. At qui omnino abhorret, diſcêditq́; à modo & ratione, ſeq́; triſtē rebus omnibus præbet, is moroſus & difficilis putādus eſt, & omnium odio dignus, cum inhumana illa, & prudētibus viris ingrata triſtitia, & agreſti ſeueritate. Quibuſdam innata videtur eſſe triſtis quadā in vultu ſeueritas, qualis illi Terentiano Critoni tribuitur in Andria: quæ ſi naturalis eſt, certè nec bona propriè, nec mala dici poteſt. Bona iudicabitur, ſi rectæ rationi cōgruat. Sed eſt quoddā genus hominum, qui fronte & ſupercilio, atq; etiam geſtu, inceſſu & voce ſtultitiam contegunt: quorum affectata grauitas, praua conſuetudine confirmata, cordatis viris, & ad humanitatem rectiùs informatis perridicula videri ſolet. Sunt alij quidam, præſertim ex iis qui ſunt in aulis principum verſati, qui dum ruſticitatem fugiunt, in odioſam & ineptam ciuilitatis affectationem incidunt. Modeſtiæ poſtrema pars docet ornatum cultumq́; corporis eſſe moderandum, & in eo, ſicut aliis in rebus, decorum ſeruandū; ne vel nimia cura & luxus, vel agreſtis & inhumana negligentia & ſordes reprehendātur. Hæc enim virtus, quæ cultu corporis commodo, & naturæ neceſſitati conueniente conſtat, mediocritas eſt inter luxum & ſordes. Sit igitur moderatus veſtitus, mūdus, aptus corpori: & ad vſum, non ad ſtultitiam & ridiculam oſtentationem conueniens; qualis barbarus & exoticus eſſe ſolet: ſit perſonis pro dignitate & opibus, & ſexui, ætati, loco, tempori, & honeſtæ conſuetudini accommodatus. Alius nobiles & diuites, alius plebeios & tenues: alius viros, alius mulieres: alius ſenes, alius iuuenes decet. Cùm autem Cicero lib. 1. De officiis optimè & copioſiſſimè de decoro ſcripſerit, tum philoſophico, tū poëtico & ſpeciali; nos hîc breuiter id ſolùm perſtringemus, quod à Philoſophis

Innata quibuſdam ſeueritas ac grauitas.

Simulata grauitas odioſa eſt.

Inepta ciuilitatis affectatio.

Poſtrema pars Modeſtiæ.

Moderatus corporis cultus.

Contraria vitia luxus & ſordes.

De decoro. Ad ſpeciale decorum pertinent ea quoque præcepta, quæ de ciuili ete morum pueris in ſcholis tradi ſolent.

ſophis tractatur, omittentes etiam illud, quod communi hominum iudicio in omnibus actionibus pulchrum & probabile, & bene à natura informatos homines pro ſua cuiuſq; perſona ac dignitate decere videtur; & hoc capite magna ex parte ſumus complexi, & olim tabella quadam ſpectandum exhibuimus: cuius illam, quæ eſt de Decoro, particulam huic nouæ libelli Ethici anacephalæoſi adiiciendam curauimus. Philoſophicum igitur illud generale decorũ eſt ipſum honeſtum, aut huius velut ſplendor quidam, & lumen omnium virtutũ, ita cum honeſto coniunctum, vt pulchritudo corporis cum bona valetudine. Quemadmodũ enim bonus corporis habitus, ſeu bona valetudo pulchritudinem ac ſuauitatem coloris gignit; contrà valetudo mala deformitatem, & inſuauem colorem: ita honeſtas decorum parit, qui tanquam virtutis color eſt & ornamentum.

Decorũ Philoſophicum, ſeu generalis temperantia, idem quod iuſtitia generalis.

De intemperantia, & duabus eius partibus.

CAP. XXXVII.

INTEMPERANTIA *eſt obſequium cupiditatibus contra rationem indulgens: quã Cicero libro quarto Tuſculanarum quæſtionum definit, à tota mente, & à recta ratione defectionem, ſic auerſam à præſcriptione rationis, vt nullo modo appetitiones animi, nec regi nec contineri queant. Partes huius vitij duæ ſunt: vna, quæ nimium voluptatibus indulget: altera, quæ nihil. Per illã præcipites homines belluarum more in omnes voluptates ruũt, reiecto rationis imperio: per hãc animi duritiã nõnulli tanquã ſtupore quodã, ad omnes voluptates redduntur hebetes; & honeſtam etiam ac neceſſariam iucunditatem ſine cauſſa reiiciunt & aſpernantur. ſed horum perpaucos reperiri puto, qui ab omni voluptate, quæ vel maximè natura delectatur, immanitate quadam ſic abhorreant, vt nulla iucunditate de-*

Quid intẽperantia.

Duæ partes intẽperantiæ.

ἀναλγησία immanis durities in voluptatibus aſpernandis.

Pauci ab omni voluptate abhorrent: plures ei nimium indulgent.

mulceri

mulceri poſſint. Multo plures in alteram peccare partem ſolent, & magno cum temporis, & valetudinis, & famæ detrimento, luxuria & otio diffluentes, nimis laxas habenas dare voluptati, quam ex præſcriptione rationis temperantia refrenat: quæ duobus illis interiecta vitiis, auream illam & propriam virtutis mediocritatem ſemper tenet. Cætera vitia, quibus reliquæ temperantiæ ſpecies interiectæ ſunt, virtutibus ſingulis addita, hîc repeti non eſt neceſſe.

Ouid. Otia dant vitium, &c.

De virtutum inter ſe coniunctione, differẽtia, & præſtantia. CAP. XXXVIII.

Virtutes omnes, vt artes, vſu coniunctæ ſunt; non autem vitia, quę contraria inter ſe eſſe poſſunt, vt auaritia & effuſio.

VIRTVTES *omnes, quæ modò perfectæ ſunt, & ad rationis habitum perductæ, mutua quadam inter ſe connexione ita deuinctæ ſunt, vt corporis vnius membra: ita amabili concordia conſentiunt, vt in cantu & fidibus concentus muſicus. Quamuis enim ſpecie differant, cùm ſint ſpecies diuerſæ; vſu tamen eas, vt artes, inter ſe coniunctas intelligimus. Hæc eſt illa multiplex annulorum ſeries, quam à magnete attrahi Plato ſcripſit. Nõ enim perfectè ac verè prudentẽ vocaueris, qui non idem ſit & iuſtus & fortis & temperans: nec iuſtum, qui ceteris careat: nec fortem, nec temperantem, qui reliquorum comitatu non ſit inſtructus; etiam ſi frequentiùs in vna virtute quàm in alia verſetur, & in ea malit excellere. Inchoatæ verò virtutes non ita coniunguntur, vt quaſi conſenſum concentúmque efficiant. Socratẽ fuiſſe temperãtem & modeſtum accepimus: ſed illa quæ peculiaris ei fuiſſe dicitur ironia, cùm tam cupidè aliorum inſcitiam argueret, arrogantiæ reprehenſionem effugere non poteſt. At verò illa beati Iobi ſumma patientia ac temperantia, litteris ſacris prædicata, omnium perfectiſſima fuit: qualis & Abrahami fuit obedientia, Ioſephi in Ægypto continentia,*

Plato in Ione.

Inchoatæ virtutes non ita inter ſe coniunctæ ſunt, vt perfectæ.

manſuetudo Moſis, aliorumq́ patrum, qui diuino ſpiritu regebantur, virtutes. Sed huius tam perfectæ virtutis exempla non ita multa proferuntur: inchoatæ verò plurima numerari poſſunt. Virtutes aliæ aliis dignitate & actione præſtant: vt prudentia, cuius in mente ſedes conſtituitur, & in veri inquiſitione verſatur, temperantiæ præfertur, quæ voluptates moderatur, & modum rebus omnibus adhibet; cui locus aſſignatur in appetente animi facultate: iuſtitia fortitudini, quòd illa ſeipſa contenta non egeat aliis, ad conſeruandam humanæ ſocietatis æqualitatem neceſſaria: nullámque certam habeat ſedem, ſed ad omnes animi partes æquè diffundatur: hæc in difficultatibus contemnendis verſetur, & in iraſcentis animi facultate ſit collocata, nec poſſit ope iuſtitiæ carere. Quatuor autem his primariis virtutibus quæcunque ſubiectæ ſunt, vt ordine, ſic dignitate ſunt inferiores; propterea quòd earum aliis aliæ ſubſint: nec ſtatim ad ſummum bonum, quod illa ſumma capita proximè ſpectant, ſed ad ſua genera ſingulæ referantur, & nos potiùs quàm felicitatem reſpiciant. cùm nō ipſæ per ſe, ſed per illa quatuor genera ad ipſum Deum, qui bonorum omnium eſt finis, dirigantur. Ad hunc finem exoptatum, æternamq́ felicitatem, per virtutis quidem actiones (vt initio dictum eſt) ſed quas ipſe nobis Deus ſua benignitate fortunet, peruenitur: cui laus omnis, honor, & gloria æterna debetur.

Perfectæ virtutis vir in hac imbecillitate humana non facilè reperitur, niſi à Deo fuerit excitatus. Nec enim Socrates, nec Cato, nec vllus veterum ſine exceptione laudari poteſt. Et veteres illi heroës, Hercules, Achilles, Alexander, Cæſar, multa quidem fortiter, ſed plura fortaſſis etiam temerè fecerunt, &c.

Quatuor illæ primariæ virtutes omnibus præſtant, quòd ad ſummum bonum proximè ſpectent.

Deus bonorū omnium finis eſt.

FRAGMEN-

FRAGMENTA QVÆDAM PYTHAGOREORVM, EX STOBÆO, INTERPRETE G. CANTERO.

HIPPODAMI THVRII LIB. DE BEATITVDINE.

ANIMALIA *beatitudinis alia capacia ſunt, alia non ſunt. Capacia ſunt ea, quæ ratione ſunt prædita: quandoquidem beatitudo ſine virtute ſubſiſtere non poteſt: virtus autem in eo, quod rationis eſt compos, cernitur. Capacia non ſunt, quæ ratione carent. Etenim nec quod viſu caret, viſus aut operis aut virtutis eſt capax: nec quod rationis eſt expers, ratione præditi vel opus vel virtutem poteſt capere. At beatitudo & virtus ratione præditi, illa tanquam opus, hæc tanquam ars quædam eſt. Iam ratione prædita quædam ipſa perfecta ſunt, quæ per ſe ſunt perfecta, nec vlla re externa, vel vt ſint, vel vt bene ſint, indigent: qualis quidem ſit Deus. Non ipſa perfecta ſunt, quæ per ſe non ſunt perfecta, verùm externas res requirunt: qualis quidē ſit homo. Non ipſa perfecta porrò quædam perfecta ſunt, quædam imperfecta. Perfecta, quæ & ſuis & externis cauſſis nituntur: ſuis, quòd & naturam bonā, & conſilium rectum attulerint: externis, quòd rectam legum conſtitutionem, ac probos præfectos nacti ſint: qualis quidem ſit homo bonus. Imperfecta ſunt, quæ vel neutrum horum, vel tantùm aliquod ſunt conſecuta, vel prorſus prauo ſunt ingenio: qualis quidem ſit alterius generis homo. Perfecti homines porrò alij naturâ ſunt,*

alij

alij vitâ perfecti. Naturâ, qui boni duntaxat ſunt, id eſt, virtute præditi. Virtus enim cuiuſque, in cuiuſque rei natura ſupremum eſt, & perfectio: tum oculi, in oculi natura ſupremũ & perfectio: tum hominis, in hominis natura ſupremum & perfectio. Vitâ perfecti ſunt, qui non boni tantùm, ſed etiam beati ſunt. Cùm enim beatitudo ſit humanæ vitæ perfectio: vita quidem eſt actionum compoſitio, eas autem ad finem deducit beatitudo. id quod per virtutem fit, & felicitatem: illam propter vſum, hanc propter ſucceſſum. Ac Deus quidem, nec virtute ab aliquo percepta bonus, nec felicitate comitante beatus eſt redditus. Etenim natura, tum bonus tum beatus erat, ſempérque & fuit & erit: nec vnquam talis eſſe deſinet, cùm interire non poſſit. Homo verò nec bonus naturâ nec beatus eſt, verùm diſciplinam & fortunam requirit: virtutis quidem, vt bonus: felicitatis autem, vt beatus euadat. Quocirca duo hæc beatitudinem humanam conſtituunt, laudatio, & felicitatis prædicatio. Laudatio virtuti, altera felicitati tribuitur. Iam virtutem ex diuina, felicitatem ex humana ſorte adipiſcitur. Differunt autẽ cùm diuina cæleſtiaq́ à mortalibus ac terrenis, tum à melioribus deteriora. Itaque qui deos ſequitur, beatus: qui mortales, miſerè euadit. Nam prudentia prædito, decens & vtilis eſt felicitas: decens, quoniam vti nouit: vtilis, quia factis manum admouet. Pulchrum igitur eſt, quãdo cum felicitate prudẽtia cõiungitur, tanquã ſecundo vento actiones ad virtutem, tãquam Cynoſuram reſpiciendo perficere. Sic enim non Deum tantùm ſequetur, ſed etiam humanum bonum cum diuino componet. Hoc quoque manifeſtum eſt, ex affectionibus & factis diſcrimen vitæ gigni. Eſt autem tum affectio vel honeſta, vel turpis, tum factum vel beatum vel miſerum.

rum. Honeſta affectio eſt, quæ virtutis; turpis, quæ vitij particeps eſt. Facta quoque beata ſunt, quæ in fœlicitate cernuntur, quoniam ratione perficiuntur: miſera, quæ in infœlicitate, quoniam finem non aſſequuntur. Quapropter virtus non modò diſcenda, ſed etiam poſſidenda, & ad familiarum ac rerump. vel ſecuritatem, vel auctum, vel etiam (quod eſt maximum) emendationem eſt vſurpanda. Rerum enim præclararum non tam poſſeſſionem, quàm vſum ſectari debemus. Quæ quidem omnia contingent, ſi quis remp. bene conſtitutam nanciſcatur. id quod quidem Amalthææ, quod dicitur, cornu voco. Etenim in recta legum conſtitutione ſunt omnia: neque maximum humanæ naturæ bonum vel exiſtere abſque ea, vel comparatum & auctũ permanere poſſit. Nam & virtutem, & ad virtutẽ viam hæc in ſe continet: quandoquidem in ea partim naturæ bona procreantur; partim & mores, ſtudia, leges optimè ſe habent, & recta ratio, pietas, ſanctimonia, magnoperè vigent. Quamobrem qui beatus futurus, & fœliciter victurus eſt, eum in bene cõſtituta repub. & viuere neceſſe eſt, & mori. Quid quòd etiam neceſſariò quæ antè dicta ſunt, ita ſe habent. Cùm ſit enim homo ſocietatis pars, hac ratione fit eodem pacto perfectus, ſi non tantùm ſocium, ſed & probum ſocium ſe præbeat. Quædam etenim in pluribus, non in vno: quædam in vno, non in pluribus cernuntur: quædam & in pluribus, & in vno: ideóque in vno, quoniam & in pluribus. Nam harmonia, concentus, numerus, in pluribus cernuntur: quandoquidem horum nulla pars totum queat conſtituere. Iam viſus & auditus præſtantia, pedumq́; velocitas in vno duntaxat exiſtunt: At beatitudo & animi virtus, & in vno, & in pluribus, & in toto, & in vniuerſo cernitur: ideoq́; in vno, quoniam & in pluribus:

bus:ideóque in pluribus,quoniam & in toto atque vniuerſo. Nam & naturæ totius conſtitutio ſingulas partes conſtituit, & ſingulorum conſtitutio totum atque vniuerſum abſoluit. Id autem inde fit, quòd natura prius eſt parte totum,non pars toto. Si enim mundus nō eſſet; nec ſol, nec luna, nec vel errantes,vel inerrantes exſtarent ſtellæ. Poſtquam verò mundus eſt, horum quoque ſingula cernuntur. Atque hoc in ipſa quoque animalium natura perſpicitur.Si enim animal non eſſet;nec oculus,nec os,nec auris appareret. Poſtquam autem eſt animal,hæc quoque ſingula cernuntur.Sicut porrò totum ad partem,ſic etiam totius virtus ad partis virtutem ſe habet. Siquidem abſque harmonia diuináque mundi cura non poſſent,quæ conſtituta ſunt, in ſtatu ſuo permanere: abſq; recta legū in ciuitate conſtitutione,nullus vel bonus vel beatus poſſet eſſe ciuis: abſque animalis ſanitate, non poſſet nec pes nec manus roboris & valetudinis eſſe particeps.Eſt enim vt mundi virtus, harmonia:ita ciuitatis,bona legum conſtitutio:& corporis,ſanitas ac robur.Atque ſingulæ totorum partes ad totum & vniuerſum referuntur. Nam & oculi totius corporis cauſſa cernunt,& reliquæ partes totius atque vniuerſi cauſſa conſtitutæ ſunt.

EVRYPHAMI PYTHAGORICI LIB. DE VITA.

PERFECTA *hominis vita quemadmodum Deo cedit, quoniam ipſa perfecta non eſt: ita brutis præſtat, quoniam virtutis & beatitatis eſt particeps. Nam nec Deus externam cauſſam requirit, (cùm enim naturâ bonus ac beatus ſit, per ſe perfectus eſt) nec brutum vllum. Etenim cùm ratione careant, actionum quoque*

carent ſcientia. At hominis natura, partim ſui eſt conſilij, partim etiam diuinum requirit auxilium. Quòd enim rationem capere, honeſta turpiaq́ cognoſcere, rectà in cælum à terra ſuſpicere, deoſq́ altiſſimos poteſt comprehendere, diuinum quoq́ adeptus eſt auxilium. Rurſum quòd voluntatem habet atque conſilium, ac tale in ſe initium, quo poſſit & virtuti & vitio ſtudere, deoſq́ & colere & auerſari: per ſe quoque moueri valet. Quapropter tum laudem & honorem, tum vituperationem & ignominiam partim diuino, partim humano facto conſequuntur, ſiue virtuti, ſiue vitio dederint operam. Sic namque ſe tota res habet. Hominem Deus, animal præſtantiſſimum, & vt ſuæ naturæ reſpondens, ita vniuerſi conſtitutionis oculum in mundo collocauit. Quamobrem hic & rebus impoſuit nomina, quarum fuit ſignator: & litteras inuenit, memoriæ theſauro inſtructo: & Vniuerſi conſtitutionem imitatus, iure ac legibus vrbiū ſocietatem concinnauit. Nullum enim factum nec mundo, nec diis poteſt eſſe dignius, quàm ciuitatis bene conſtitutæ compoſitio, legumq́ & reip. conſtitutio. Siquidem vnuſquiſque, cùm ſit per ſe nullus, nec ad vitam in communi concordia, reiq́ publ. compoſitione degendā per ſe aptus eſt, & ad integram perfectámque ſocietatis compagem conſtituendam ineptus. Etenim humana vita lyræ vndique perfectæ & accuratæ ſimilis eſt. Sicut enim lyra omnis tria hæc requirit, apparatum, compoſitionem, & pulſum muſicum (apparatū dico, propriarum partium omniū copiam, vt chordarum, & ad pulſum ac ſonum pertinentium inſtrumentorum: compoſitionem autem, mutuam ſonorum proportionem: pulſum denique, horum pro compoſitione motum) ſic etiam humana vita tribus his indiget. Apparatus quidem eſt, vitæ partium iuſtus numerus.

merus. ſunt autem vitæ partes, corporis bona, opes, amici, gloria. Compoſitio eſt, horum ſecundùm virtutem & leges conſtructio. Pulſus denique muſicus eſt, horum ſecundùm eadem permiſtio, cùm ſecundo vento virtus fertur, neque aduerſi quidquam aliunde ſentit. Non enim in eo, ſi voluntario ſcopo excidant conſilia, verùm ſi eum aſſequantur, eſt poſita beatitudo: neque tam vt ſatellitibus ac miniſtris virtus careat, quàm vt ſuis facultatibus ad res agendas affatim inſtruatur. Nam non ipſe perfectus, ſed imperfectus eſt homo. Fit autem perfectus, partim ſua, partim aliena opera; idq; vel natura, vel vita. Natura, ſi bonus euadat: virtus enim cuiuſque in cuiuſque rei natura ſupremum eſt & perfectio: tum oculorum, in oculorum natura ſupremum & perfectio: tum aurium, in aurium; tum hominis, in hominis natura ſupremum & perfectio. Vitâ perfectus fit, ſi beatus euadat. Beatitudo enim humanorum bonorum ſumma eſt, & perfectio. Quo fit, vt rurſum virtus & felicitas eius vitæ partes exſiſtāt: & virtus animæ, felicitas corporis, ſimul vtrumque animalis vicem gerat. Vt enim illius eſt, naturæ bonis rectè vti: ita huius, vſum ſuppeditare: & vt vti, virtutis; ita vſum præbere, felicitatis. Illius eſt, conſilium & rationem rectam; huius, actiones & facta cōferre. Nam vt honeſta velle, & ferre grauia, virtutis eſt proprium: ita conſiliorum optatus euentus, & factorum finis in felicitate ſitus eſt. Quemadmodum etenim vincit imperator virtute & felicitate; feliciter gubernator nauigat arte & vento ſecundo; rectè cernit oculus & videndi facultate & luce: ita præſtantiſſima humana vita & virtute & felicitate redditur.

HIPPARCHI PYTHAGORICI LIBER DE ANIMI TRANQVILLITATE.

CVM *breuiſſimum ſit humanæ vitæ tempus cum æternitate collatum, pulcerrimam homines tanquam peregrinationem inſtituēt, ſi in animi tranquillitate viuere ſtatuerint. Id autem conſequentur maximè, ſi ſeipſos diligenter cognouerint, qui mortales & carnei ſint, iniuriæ & interitus obnoxio præditi corpore, rebúſque omnibus grauiſſimis ad extremum vſque halitum expoſiti. Ac primùm quidem ad ea quæ corpori accidunt, veniamus. hæc ſunt pleuritides, pulmonis morbi, phrenitides, podagra, veſicæ morbi, diſenteriæ, veterni, comitiales, vlcera putreſcentia, cetera infinita. At animo maiora multa atq; grauiora contingunt. Quidquid enim ſceleris, vitij, peccati, impietatis in hominum vita cernitur, ex animi perturbationibus ortum ducit. Etenim per immoderatas, & à natura alienas cupiditates multi in effrenes impetus inciderūt, nec vel à filiabus vel à matribus turpiſſimā potuerunt cohibere libidinem. Quid quòd & parentes multi & liberos proprios iugularūt? Iam quid aliunde obuenientia referam mala, diluuia, ſiccitates, æſtus & frigoris inclementiā, ſic vt ex aëris inæqualitate nonnunquam peſtis, fames, varijq; caſus oriantur, ac tota deſolentur vrbes? Quæ cùm impendeant multa, neq; corporis bonis cōfiſi, quæ vel vna febricula ſtatim corrumpuntur; nec externa, quæ videtur, efferamur felicitate, cùm & hæc ſæpe citius recedere ſoleat, quàm accedere. Hæc enim omnia incerta eſſe & inſtabilia, nec eorum quidquam firmum, perpetuū, aut immobile exſiſtere, multis & variis ex mutationibus cognouimus. Quapropter*

propter & hæc animo reputantes, & an ea quæ data præſto ſunt, vel minimum tempus durare poſſint, cogitantes, fortiter, quidquid accidit, ſi feramus, animi fruemur tranquillitate. Nunc verò permulti, quæcunque vel natura vel fortuna dedit, meliora cùm finxerunt, nec tam ea qualia ſint, quàm qualia maximè cerni poſſint, æſtimarunt; ſubitò priuati, multis ac magnis turpibuſq; malis animum deprimunt. quo fit, vt acerbiſſimè viuant ac miſerrimè. Id autem vel inopum iactura, vel in amicorum aut liberorum morte, vel in aliarum rerum, quæ cariſſimæ dicũtur, amiſſione conſpicitur. Tum verò flentes & eiulantes, infeliciſſimos ac miſerrimos ſe ſolos prædicant: cùm nec eodem ſe, quo alios multos, modo & habuiſſe & habere meminerint, nec tum ſui, tum ſuperioris temporis hominum vitam queant perſpicere; quantis videlicet in calamitatibus & miſeriarum cumulis, & nũc agant, & olim permulti egerint. Quocirca ſi ex hiſtoria nobis tradita repetamus multos amiſſis opibus, eam ob iactură ipſos poſtea ſaluos euaſiſſe, cùm vel in latrones, vel in tyrannum eam ob rem potuiſſent incidere: multos quoque quos maxima beneuolentia proſecuti quondam fuerunt, eos pòſt maximè odiſſe: nec paucos à liberis & amicis cariſſimis fuiſſe interemptos: ſi etiam noſtram vitam cum aliorum infeliciore conferamus, caſuſq; omnes humanos atque communes habeamus, viuemus trăquilliùs. Nec enim debet, qui homo ſit, aliena mala, ſed & ſua ducere facilia, cùm totam vitam multis videat ærumnis refertam. At qui flent & eiulant, præterquam quòd nec rem amiſſam, nec mortui vitam recuperant, animum prauis rebus multis circumdatum in maiores perturbationes impellũt. Quamobrem debemus omnibus modis inueteratas maculas abluẽtes & repurgan-

tes philoſophica doctrina detergere. Id porrò faciemus, cùm prudentiæ ac temperantiæ operã dabimus, & præſentem fortunam boni conſulemus, ac plura non appetemus. Qui enim plurima coaceruãt, numquã ſe poſt hanc vitam nuſquam victuros animaduertũt. id quod quia non continget, bonis, quæ praſtò ſunt, fruamur, & philoſophicæ grauitatis opera, turpium immodica cupiditate liberemur.

THEAGIS PYTHAGORICI.
LIB. DE VIRTVTIBVS.

ANIMI *conſtitutio ſic ſe habet, vt vna ſit eius pars ratio, altera iracundia, tertia cupiditas. Ratio cognitioni, ira robori, cupiditas appetitui præeſt. Cùm igitur hæc tria vna compage in vnum rediguntur, tum virtus in animo gignitur & concordia: cùm per ſeditionem inter ſe diuelluntur, vitium oritur atq; diſcordia. Sunt autem virtuti hæc tria neceſſaria, ratio, facultas, & conſilium. Iam ratione prædita animi partis virtus eſt prudentia, quoniã iudicij & contemplationis particeps eſt habitus: iracundiæ autem fortitudo; quandoquidem reſiſtit, & grauia perfert hic habitus: cupiditatis verò temperantia, poſteaquam corporis voluptatum quædam eſt moderatio: totius deniq; animi iuſtitia. Improbi porrò redduntur homines vel per malitiam, vel per incontinentiã, vel per feritatem: iniuſtè autẽ agunt, vel lucri, vel voluptatis, vel gloriæ cauſſa. Ac malitia quidem ad ratione pollentem animi partem refertur: quandoquidem vt prudentia cum arte, ita malitia cum praua confertur arte; quoniam ad iniuriam dolos excogitat: incontinentia verò ad cupiditatem, poſteaquam & in moderãda voluptate ſita eſt*

eſt continentia, & in non moderāda, incontinentia: feritas autem ad iracundiam. huic enim cùm quis maleficium non vt homo, ſed vt fera gratificatur, ea dicitur feritas. Sunt quoq; harum affectionum effectus & fines conſequētes. Vt enim à malitia pendet auaritia; ſic ad ratione pollentē animi partem refertur malitia. Similiter vt ad iracundiam pertinet ambitio; ſic ipſa nimia reddita, feritatem gignit. Denique voluptas vt cupiditatis eſt, ita nimium quæſita parit incontinentiam. Quare cùm de tot cauſſis iniuſtè agamus, de totidem nimirum iuſtè agemus. Nam & virtus naturâ benefacit ac prodeſt, & vitium malefacit ac nocet. Et quoniam de animi partibus alia imperat, alia paret, virtutes autem in his ac vitia cernuntur, virtutes quoque partim imperantes, partim parentes, partim eſſe miſtas efficitur. Imperat quidem prudētia, parent autem fortitudo ac temperantia: miſta demum eſt iuſtitia. Perturbationes porrò ſunt virtutis materia, quandoquidem in his illa cernitur. Eſt autem aliud perturbationis genus cum voluntate coniunctum, aliud non eſt: coniunctum, voluptas eſt; non coniunctum, dolor. Atq; hæc & intendunt & remittunt ciuiles homines, dum reliquas animi partes rationis participi accommodant: id quod in eo poſitum eſt, vt nec propter nimium, nec propter parum ſuas actiones prohibeatur mens perficere. Quod enim deterius eſt, præſtantioris cauſſa cœpit exſiſtere: vt in mundo ſemper patiens pars propter eam quæ ſemper mouetur: in animalibus fœmina propter marem (hic enim animum gignit, illa duntaxat materiam gignēdo ſuppeditat) in animo ratione carēs pars propter rationis compotem. Nam & iracundia & cupiditas ad primam animi partem refertur, illa tamquam ſatelles & latro, hæc curatoris inſtar & cu-

ſtodis domeſtici. At mens in ſummo corporis vertice collocata, in pellucida vndiq; ſpecula eorum quæ ſunt, ſcientiam inueſtigat, & hoc à natura opus habet, vt poſt inueſtigationem & acquiſitionem, melioribus ac præſtantioribus vtatur. Etenim rerum diuinarum ac præſtantiſſimarũ cognitio, beatitudinis humanæ principium, cauſſa, & norma eſt.

METOPI PYTHAGOREI
LIB. DE VIRTVTE.

HOMINIS virtus eſt hominis naturæ perfectio. Etenim per propriam virtutis naturam perfectum quidque ac ſupremum redditur. Nam & equi virtus eſt ea, quæ naturam equi ad ſupremum perducit, & in partibus ſingulis eodem ſe modo res habet. Nam & oculorum virtus eſt, acer viſus, idemq; ſupremum in oculorum natura: & aurium virtus, acer auditus, idemq; ſupremum in aurium natura: & pedum virtus, velocitas, eademq; ſuprema in pedum natura. Sunt autem virtuti hæc tria neceſſaria, ratio, facultas, & conſilium. Ratio iudicat & contemplatur: facultas reſiſtit & moderatur: conſilium amat & amplectitur. Iam iudicare & contemplari, intelligentis animi partis eſt proprium: reſiſtere & moderari, ratione carentis amare & amplecti, vtriuſque, tam quæ ratione caret, quam quæ pollet. Cùm enim ex intelligẽtia & appetitu conſtet conſilium: illa ad rationis compotem animi partem, hic ad expertem refertur. Iam virtutum omnium numerum, necnon virtutis ortum & conſtitutionem ex animi partibus licet cognoſcere. Etenim animi partes primæ ſunt duæ: altera compos rationis; expers altera, illa iudicamus & contemplamur, hac ferimur

rimur & appetimus. Hæ porrò vel conſentiunt inter ſe, vel diſſentiunt: quæ quidem pugna ac diſcordia propter nimium vel parum exſiſtit. Cùm igitur rationis compos pars moderatur expertem, tolerantia gignitur & continentia. cùm altera imperat, paret altera, & inter ſe ambæ conſentiunt, virtus naſcitur. Ac tolerantia quidem & continentia cum dolore gignuntur, dum labori illa, voluptati hæc reſiſtit. Incontinentia verò ac mollities, nec reſiſtit, nec moderatur. Quo fit, vt bona propter dolorem fugiamus, propter voluptatem amittamus. Quid quòd laudationes, vituperationes, cunctaq́; humana bona in his animi partibus cernuntur? Et hoc quidem pacto virtus in vniuerſum conſtituitur: ſpecies autem eius & partes hoc modo ſunt conſiderandæ. Poſteaquam duæ ſunt animi partes, altera ratione prædita; carẽs altera; quæ porrò vel iracundia, vel cupiditas dicitur; & rationis compos quidem eſt, qua iudicamus & contemplamur: expers autem, qua ferimur & appetimus. huius porrò qua parte tãquam vlciſcimur nos ac defendimus, vocatur iracundia: qua propriam corporis conſtitutionem tamquã appetimus ac deſideramus, cupiditas: efficitur, ex his animi partibus etiam virtutum numerum, diſcrimen, ac proprietatem proportione conſequi.

CLINIÆ PYTHAGOREI.

ET *omnis quidem virtus, vt initio definitum eſt, ratione, conſilio, ac facultate perficitur: horum autem ſingula non virtutis partes, ſed cauſſæ ſunt. Itaque qui intelligente atque cognoſcente huius parte valent, ſollertes ac prudentes dicuntur: qui morali ac appetente, vtiles & commodi. Quoniam verò non ſine cauſſis exſuſcitatis iniuſtè ſolent agere, hæ autem tres ſunt, intemperantia in corporis voluptatibus, auaritia in lu-*

crando, ambitio in aequalibus antecellendis: ſciendũ eſt, his opponi poſſe, & quae metũ, & quae pudorem, & quae cupiditatem pariant: metum propter legem, pudorem propter Deum, cupiditatem propter ſermonem. Quocirca ſunt initio iuuenes & deorum & legum honorem docẽdi: ſic etenim omne factum humanũ, totaq́; vita, ſi nõ deſit ſucceſſus, ſanctimoniae pietatiſq́; particeps erit.

THEAGIS PYTHAGORICI
LIB. DE VIRTVTIBVS.

VIRTVTIS *omnis cauſſae ſunt tres, cognitio, facultas, & conſiliũ. Cognitio eſt, qua res contemplamur & iudicamus. Facultas tanquam robur eſt cauſſa, quas ferimus, & in rebus permanemus. Cõſilium inſtar manuum eſt animi, quibus ferimur, & res apprehendimus. Animi quoque conſtitutio ſic ſe habet, vt vna ſit eius pars ratio, altera iracundia, tertia cupiditas. Ratio cognitioni, ira robori, cupiditas appetitui praeeſt. Cùm igitur haec tria vna compage in vnum rediguntur, tum virtus in animo gignitur & concordia: cùm per ſeditionem inter ſe diuelluntur, vitium oritur atq; diſcordia. Iam cùm ratio partes animi ratione carentes moderatur, tolerãtia gignitur & continẽtia; dum labores illa, voluptates haec moderatur: cùm ratione carentes moderantur rationem, naſcitur mollities & incontinentia; dum labores illa fugit, à voluptatibus haec vincitur. Cùm verò melior animi pars imperat ac praeeſt, deterior paret ac ſequitur, & inter ſe ambae conſentiunt, tum virtus & omne bonum per totum animum exſiſtit. Et cupiditas quidem cùm rationem ſequitur, fit temperantia: cùm iracundia, fortitudo: cùm partes omnes, iuſtitia. Haec enim & vitia cuncta, &*

cta, & virtutes animi inter ſe diſcernit: & animi partium compagis quadã eſt conſtitutio, virtuſq́; perfecta & ſuprema. Ut enim in hac omnia ſunt; ita ſine hac reliqua non exſiſtũt animi bona. Quapropter & inter deos magnã vim habet, & inter homines iuſtitia. Totius enim atque vniuerſi tum inter hos, tum inter illos communionem hæc virtus continet. ac Themis quidem apud ſuperos, Dice autem apud inferos, Lex verò inter homines prædicatur. Hæc porrò iuſtitiam ſupremã eſſe virtutem indicant. Cùm quidem in iudicando & contemplando poſita virtus eſt, vocatur prudentia: cùm in grauibus ferẽdis, fortitudo: cùm in moderãdis voluptatibus, temperantia: cùm in lucro & iniuria non faciendis, iuſtitia. Iam eandem vel ſecundùm rectam rationẽ conſtitui, vel præter rectam rationem non conſtitui, decorum eſt, vel indecorum aſſequi. Eſt autem decorum, quod eſſe decet, id quod nec addi quidquam, nec demi poſtulat; quandoquidem ipſum, quod eſſe decet, eſt. Indecori verò ſpecies duæ ſunt, nimium & parum. illud plus quàm decet, hoc minus habet. At virtus decori eſt habitus. quocirca ſtatim quoque & ſupremum eſt & mediũ. hic enim decora quoq; & media ſunt & ſuprema: media, quoniam inter nimium & parum conſtituta ſunt: ſuprema, quoniam nec addi quidquam nec demi poſtulant: quãdoquidem quod eſſe decet, ipſa ſunt.

Quoniam quidem morum virtus in perturbationibus verſatur, ac ſupremæ perturbationes, voluptas & dolor cenſentur; efficitur, in eo virtutem non eſſe poſitã, vt quis ex animo perturbationes, voluptatem ac dolorem euellat, verùm vt aptè connectat. Etenim nec ſanitas, quæ corporis facultatum quadam eſt bona temperatura, in eo ponitur, ſi frigus, calor, humor, & ſiccitas tollantur, verùm ſi permiſceantur, cùm ſit horum quaſi qui-

quidam commenſus: nec in muſica, ſi acutum & graue demantur, concentus oritur, verùm ſi hæc aptè permiſceantur, tum & concētus exſiſtit, & vocum diſcordia tollitur. Similiter calore, frigore, humore, ſiccitate permiſtis, & ſanitas oritur, & morbus perit. Neque aliter iracundia & cupiditate rectè compoſitis, & vitia cum perturbationibus eximuntur, & virtutes moreſq; exſiſtunt. Eſt autem morum virtutis maximè proprium, quod in rebus honeſtis eſt, cōſilium. Etenim ratione ac facultate etiam ſine virtute vti licet, conſilio non licet: quandoquidem moris dignitatem conſilium indicat. Quapropter & per vim imperans iracundiæ & cupiditati ratio, continentiam ac tolerantiam parit; & per vim rurſus à rationis expertibus pulſa, incontinētiam & mollitiem. Ceterùm tales animi affectiones, & imperfectæ virtutes, & imperfecta ſunt vitia. Vt enim eſt ſana ratio, ita partes animi rationis expertes ægrotant. Et quatenus quidem à rationis compote animi parte ira & cupiditas reguntur, virtutes habentur continentia & tolerantia: quatenus autē per vim hoc, non ſponte fit, ſunt vitia. debet enim virtus non cum dolore, ſed cum voluptate officium facere. Quatenus rurſum imperantes rationi ira & cupiditas mollitiem & incontinentiam procreant, vitia hæc ſunt: quatenus verò cum dolore perturbationibus gratificantur, dum errorem ſuum, quoniam ſanus eſt animi oculus, agnoſcunt, non vitia, vel ſaltem non prorſus habenda ſunt. Manifeſtum eſt igitur, ſponte virtutem debere officium facere. Et cum voluntate quidem cōiunctum quod eſt, non caret voluptate & hilaritate: quod autem non eſt, dolore & metu non caret. Quid quòd ſimulatque inciderit diuiſio, hæc ita ſe habere comperientur. Etenim cognitio rerum, & inſpectio ratione prædita eſt animi partis:

partis: facultas autem ratione carentis. ſiquidē & laboribus reſiſtere, & voluptates moderari, ratione carentis proprium eſt animi partis. Conſilium verò in vtroque cernitur, & rationis compote, & experte animi parte. cùm enim ex intelligentia & appetitu conſtet; illa ad rationis compotem, hic ad expertem refertur. Quamobrem & virtus omnis in partibus animi componendis poſita eſt, & voluntas atque conſilium prorſus in virtute cernuntur.

Et in vniuerſum quidem compoſitio quædam ratione carẽtium animi partium cum rationis compote virtus eſt: cùm autem & voluptas & dolor decori norma regũtur, tum exſiſtit. Nihil enim eſt aliud vera virtus, quàm decori habitus. Decorum autẽ eſt, quod eſſe decet; indecorum, quod non decet. Indecori verò ſpecies duæ ſunt, nimium & parum. Illud plus quàm decet, hoc minus habet. Decorum porrò cùm ſit, quod eſſe decet, & ſupremum ſit & medium: ſupremum, quoniam nec addi quidquam, nec demi poſtulat: mediũ, quoniã inter nimium & parum conſtitutum eſt. Sic porrò ſe decorum & indecorum inter ſe habẽt, vt æquale & inæquale, diſpoſitum & confuſum: quæ quidem vtraque finitum & infinitum ſunt. Iam inæqualis partes ad medium, non ad ſe inuicem referuntur. Nam & obtuſus dicitur angulus, qui recto maior eſt; & acutus, qui minor; & maior linea recta, quæ ductam è centro ſuperat; & longior dies eo, quem dat æquinoctium. morbi quoque gignuntur, quoniam vel calidius vel frigidius redditum eſt corpus. ſiquidem quod calidius eſt, plus eſt mediocritate: quod frigidius, minus. Enimuero animus quoque cum ſuis hanc affectionem & proportionem habet. Vt enim audacia plus decoro habet in grauibus perferẽdis, ita minus ignauia. vt effuſio plus decoro

coro habet in ſumtu faciẽdo, ita minus illiberalitas: vt ira plus decoro habet in iracundiæ impetu, ita ſtupiditas minus. Ac ſimilis eſt aliarum affectionum oppoſitarum ratio. Debet autem virtus cùm decori ſit habitus, & perturbationum mediocritas, nec ſtupida eſſe, nec immodicè affici. Vt enim ſtupor immotum & languidum ad honeſtatem reddit animum: ita confuſum & imperitum immodica perturbatio. Quare ſic debet in virtute perturbatio, vt in pictura vmbra atque linea, obiter elucere. Quod enim viuum ac tenerum & veritatem exprimẽs ducitur, id per hæc maximè, ſi boni ſunt colores, efficitur. Animi quoque perturbationes naturalis virtutis impetu & inſtinctu animantur. Vt enim ex perturbationibus oritur virtus: ita rurſum orta cum ipſis coniungitur: quemadmodum ex graui & acuto concentus, ex calido & frigido temperatura, ex leui & graui æquilibrium. Non ſunt igitur ex animo tollendæ perturbationes, quandoquidem id non conducit, verùm cum ratione prædito per decorum & mediocritatem aptè componendæ.

ARCHITÆ PYTHAGOREI LIBER DE MORVM DOCTRINA.

AIO *virtutem ad miſeriam, vitium ad beatitudinem fugiendum, ſi habitus ipſos inſpiciamus, ſufficere. Semper enim virum malum eſſe miſerum, neceſſe eſt, ſiue materiam habeat, quoniam ea malè vtitur, ſiue non habeat. quemadmodum & cæcum, ſiue lucem atq; ſplendorem habeat, ſiue in tenebris degat, cæcum eſſe neceſſe eſt. At bonum non ſemper beatum eſſe neceſſarium eſt, quandoquidem non in poſſeſſione virtu-*

tis,

tis, verùm in vſu beatitudo cernitur. Nam neque qui viſu præditus eſt, videt ſemper. ſi enim luce careat, nihil videbit. Ac duæ ſecantur in vita viæ: altera difficilior, qua patiens inceſſit Vlyſſes: altera commodior, quam Neſtor tenuit. Virtutem igitur aio, & hanc expetere, & illam poſſe. Sed beatitudinem natura vitam optabilem atque firmam, quoniam conſilia perficiantur, prædicat. Quapropter qui, quæ nõ deſiderat, omittet, vt beatus non eſt, ita nec planè eſt miſer. Ne igitur morbis ac doloribus bonum virum carere audeant dicere. Quemadmodum enim corpori, ſic & animo quædam, quæ dolorem pariant, relinquimus. Verumtamen ſtultorum dolores ratione carent: prudẽtum non vlteriùs, quàm ratio res definiens permittat, procedunt. Quid quòd ipſorum de ſtupore gloriatio virtutis generoſitatem tollit, ſi rebus medij generis, & nõ malis, morti, dolori, & paupertati ſe opponat. Facilè etenim, quæ mala non ſunt, vincuntur. Quocirca mediocritatem perturbationum ſectari debemus. ſiquidem & ſtuporem æquè atque immodicam perturbationem fugimus, neque ſupra naturam noſtram loquimur.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE